

eoss-conf.com

ISSUE
Nº4

EUROPEAN OPEN
SCIENCE SPACE

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

1st INTERNATIONAL
SCIENTIFIC
AND PRACTICAL
CONFERENCE

SCIENTIFIC RESEARCH:
MODERN INNOVATIONS
AND
FUTURE PERSPECTIVES

SEPTEMBER 30 - OCTOBER 2, 2024
MONTREAL, CANADA

**EUROPEAN OPEN
SCIENCE SPACE**

Proceedings of the 1st International Scientific
and Practical Conference
**"Scientific Research: Modern Innovations and
Future Perspectives"**
September 30 - October 2, 2024
Montreal, Canada

Collection of Scientific Papers

Canada, 2024

UDC 01.1

Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Scientific Research: Modern Innovations and Future Perspectives» (September 30 - October 2, 2024. Montreal, Canada). European Open Science Space, 2024. 178 p.

The conference is included in the Academic Research Index ReserchBib International catalog of scientific conferences.

The conference is registered in the database of scientific and technical events of UkrISTEI to be held on the territory of Ukraine (Certificate №475 dated 02.09.2024).

The materials of the conference are publicly available under the terms of the CC BY-NC 4.0 International license.

The materials of the collection are presented in the author's edition and printed in the original language. The authors of the published materials bear full responsibility for the authenticity of the given facts, proper names, geographical names, quotations, economic and statistical data, industry terminology, and other information.

CONTENT

Section: Architecture and Construction

- Конюк А., Чвинова О., Мінченков Р., Василенко О.*
МІСТОБУДІВНА ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ ТА ПЕРЕДОВІ
ТЕХНОЛОГІЇ МІФІЧНОГО ОСТРОВА АТЛАНТИДА..... 9

Section: Biology and Microbiology

- Коцур Н., Тимошенко О.*
ГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В
ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ..... 22

Section: Economy

- Хвещук О., Дударєв І.*
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРАФТОВИХ ХАРЧОВИХ
ВИРОБНИЦТВ..... 27

- Поліванцев А.*
ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС СОЦІАЛЬНОГО ЗАСХИТУ НАСЕЛЕННЯ
В УКРАЇНІ..... 29

- Булгакова К., Демків Ю.*
PRICE TRENDS IN THE GLOBAL ELECTRICITY MARKET..... 31

- Щитов Д.М., Мормуль М.Ф., Щитов О.М.*
РИЗИКИ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ..... 36

- Тарічева М., Макалюк І.*
ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ:
РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 45

- Волошина-Сідей В., Чилій А.*
ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ..... 48

Section: Finance and Banking

Поляк-Свергун М.М.

ВПЛИВ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА СТАБІЛІЗАЦІЮ ЕКОНОМІЧНИХ ЦИКЛІВ.....	51
--	----

Section: Food Technologies

Shevchenko A.

THE INFLUENCE OF THE INCLUSION OF OILS IN THE DOUGH WITH RICE RAW MATERIALS ON THE QUALITY INDICATORS OF BREAD FROM WHEAT FLOUR.....	53
--	----

Section: International Relations

Вангородська Н., Бурдак С., Залізнюк В.

THE LEGAL IDENTITY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ITS POSSIBILITIES IN INTERNATIONAL RELATIONS.....	55
--	----

Нечипорчук М.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАДИЦІЙНОГО БАНКІНГУ: ЯК НЕОБАНКИ ПЕРЕОСМИСЛЮЮТЬ МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ З КЛІЄНТАМИ.....	58
--	----

Section: Jurisprudence

Берч В.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ У ШОТЛАНДІЇ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	61
--	----

Section: Management, Public Administration and Administration

Самофалова М.

ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	62
--	----

Горлачов А., Чернобай М., Ессін Є., Нагаєв В.

ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ.....	67
---	----

Масловський Є. РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ.....	70
Криворучко О. КЛЮЧОВІ СТРАТЕГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ.....	74
Бондарчук Л., Веслова Я. СУЧАСНІ СКЛАДОВІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ.....	78
Деліні М., Деліні О. ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ІННОВАЦІЙ В КРИЗОВИХ УМОВАХ.....	84
Горбач М., Капінос А. НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ.....	86
П'ятночка Б. ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	91
Садов'як М. ОСОБЛИВОСТІ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	94
Корж Н. ЄВОЛЮЦІЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У СИСТЕМІ КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ.....	99
Ярмус С. МЕТОДИ ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА РІВНЕМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	105
Секретар І. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	107

Мазник Ю.

ВПЛИВ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
НА РОЗВИТОК БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 110

Старецький А.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДТРИМКИ
РОЗВИТКУ БІЗНЕС-СТРУКТУР В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД..... 114

Кагодій В.

РОЛЬ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ У ПОБУДОВІ
ПАРТИЦИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ..... 119

Section: Marketing and Advertising

Мірошник М., Чжан Я.

THE EVOLUTION OF COMPETITION AS AN ELEMENT OF THE
MARKET ECONOM..... 122

Section: Mechanics and Electrical Engineering

Шпак В., Коломієць Д., Зінькевич П.

ЕЛЕКТРОХІМІЧНА АКТИВАЦІЯ ВОДИ – ДІЄВИЙ МЕТОД
ЇЇ ЗНЕЗАРАЖЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ БІОЛОГІЧНОЇ
АКТИВНОСТІ..... 124

Section: Medicine

Наконечна С.А., Іваненко М.О., Наконечний Є.В., Цілюрик В.В.

КЛІТИННИЙ СКЛАД КРОВІ ТА СТАН ФОСФОЛІПІДНИХ
ФРАКЦІЙ МЕМБРАН В УМОВАХ ПРОЛОНГОВАНОГО
ЕКСПЕРИМЕНТУ..... 128

Кошельник О., Анцут О.

MOODLE ЯК СИСТЕМА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В
ЕКСТРИМАЛЬНИХ УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ..... 132

Denysiuk O.

DEPENDENCE OF THE PROGRESSION OF AGE -RELATED
MACULAR DEGENERATION ON THE PHACOEMULSIFICATION
OF CATARACT..... 135

Section: Pedagogy, Philology and Linguistics

Кvasnytska O., Vlasiuk M.

THE ART OF READING A MODERN LECTURE..... 136

Зінченко Н., Везомська С., Каюн В., Перун С.

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ШКОЛІ..... 137

Пащенко К.П., Юдько А.М.

РОЛЬ ЦИФРОВИХ СЕРВІСІВ У ПОБУДОВІ ЕФЕКТИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ..... 143

Ярмак А., Печериця Н.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА В СУЧАСНОЇ МОЛОДІ..... 146

Шелемба М., Козар Н., Опачко М.

РОЗРОБКА ОСВІТНІХ ПРОГРАМ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ..... 149

Павлишина Н.

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ..... 154

Буданов О.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ – ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАННІ КУРСАНТІВ-ЮРИСТІВ..... 156

Section: Physical Culture and Sports

Антілов О.

ОСНОВНІ МЕТОДИ ДЛЯ ЗБІЛЬШЕННЯ ІНТЕРЕСУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ..... 160

Section: Psychology

В`юнковська Ж., Дучимінська Т.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИГОРЯННЯ: УМОВИ І ФАКТОРИ ВИНИКНЕННЯ..... 163

Section: Technical Sciences

Bernatskyi A., Bondarieva V., Nabok T., Siora O.
INVESTIGATION OF THE IMPACT OF LASER RADIATION ON
GLASS-BASED COMPOSITE MATERIALS..... 166

Канівець О.
ГЕОДЕЗИЧНІ ПІДХОДИ В СУЧАСНОМУ ПРОЄКТУВАННІ
МІСЬКОЇ ЗАБУДОВИ..... 168

Mykhailiuk Yu., Korzhak I.
RECYCLING OF WASTE FROM BUILDING DESTRUCTION
DURING THE WAR IN UKRAINE..... 170

Section: Tourism and Hotel and Restaurant Business

Худавердієва В., Кузнєцова О.
КОНЦЕПЦІЯ PRT-FRIENDLY ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ
СПОЖИВЧОЇ ЛОЯЛЬНОСТІ В ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ 173

Section: Architecture and Construction

МІСТОБУДІВНА ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ ТА ПЕРЕДОВІ ТЕХНОЛОГІЇ МІФІЧНОГО ОСТРОВА АТЛАНТИДА

Конюк Андрій
професор

Кафедра містобудування та архітектури
Національний університет «Полтавська політехніка ім. Ю. Кондратюка»

Чвирова Ольга
аспірант

Мінченков Руслан
аспірант

Василенко Олександр
док. арх., професор

Кафедра архітектури будівель та споруд
Одеська державна академія будівництва та архітектури, Україна

Анотація. Приваблива й цікава багатовікова загадка легендарної землі. Складно назвати проблему, настільки давню, з такою гостротою суперечок, глибиною розбіжності думок і поглядів. Одні дослідники відкидали проблему Атлантиди, вважаючи її не вартою уваги. Інші вбачали в ній розв'язання вікової загадки, що розкривають багато аспектів історії та культури людства. Безліч книг і статей присвячено захопливій проблемі Атлантиди. З плином часу створився новий науковий напрям, пов'язаний з вивченням питань архітектури, проектування міст і дизайну внутрішнього і зовнішнього середовища проживання жителів міфічної країни Атлантиди, і як деякі дослідники називають цей науковий напрям - «Атлантологія». Подальший розвиток якого неможливий без урахування даних світлології, комфортного архітектурно-містобудівного середовища людини в цій країні з її прогресивними процвітаючими на той час технологіями. Починаючи з античної давнини ставлення вченого світу до проблеми Атлантиди було найсуперечливішим. Одні вчені вірили Платону і часто недостатньо критично ставилися до його повідомлень. Інша частина дослідників проблеми вибирала з переказу Платона лише те, що припадало на тему їхнього дослідження. Основною причиною різного ставлення до переказу Платона про Атлантиду є дві обставини, які надають всій проблемі наліт фантастичної правдоподібності. По-перше, розташування Атлантиди в Атлантичному океані. По-друге, відомості про те, що нібито Атлантиду населяли люди, які стояли на високому ступені культурного та економічного розвитку, у той час як решта людства ще перебувала в стані первісної дикості.

Ключові слова: філософія Платона, Посейдон – бог моря, історична атлантологія, Стародавня Греція, Стародавні Афіни, міфічне місто, проблеми архітектури та містобудування, гіпотеза місця розташування Атлантиди, архітектурний простір, технології Атлантиди, комфортне середовище.

Постановка проблеми. Атлантида - міфічне місто на міфічному острові, полонить колективну уяву багато тисячоліть. На думку Платона, це місто і його цивілізація були знищені за одну ніч і один день. Безпрецедентна природна катастрофа поклала край усій імперській державі та її столиці. З давніх часів і до наших днів обговорюється, чи була ця розповідь вигадкою, чи всього лише міфом. У цьому дослідженні спробуємо розкрити, чи могла Атлантида існувати, та різні теорії щодо її можливого місцезнаходження, показати інші зруйновані історичні цивілізації, які зазнали краху, але чий дива досі зберігаються. Дослідимо міста, які вважалися міфічними, але в підсумку були виявлені. Ми обговоримо легендарні загублені міста, такі як Ель До Радо, які шукали впродовж століть.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основними дослідженнями Атлантиди були наукові праці та літературні тексти: Платона, Арістотеля, М.Ф. Жирова, В.Я. Брюсова, К.А. Бальмонта, А.Р. Беляєва, Х. Вердагера, Данієля, В.І. Сакса, Дж. Томсона.

Н.Ф. Жиров. Атлантида. Основні проблеми атлантології. Це питання з найдавніших часів займає людські уми. З проблеми Атлантиди написано тисячі книг і статей. У цій книзі автор піддає ретельному аналізу переказ Платона про Атлантиду і потім, ґрунтуючись на даних низки наук (геології, океанології та інших), а також на дослідженнях акваторії Атлантиди, робить спробу довести реальність існування в далекому минулому материка на захід від Європи та Африки, на місці, де нині простягається Атлантичний океан.

В.А. Брюсов писав, що: «Платон надлюдський геній, який зумів передбачити розвиток науки на тисячоліття вперед...».

Академік В.А. Обручев стверджував, що: «З'ясування колишнього існування острова Атлантида і значення його загибелі для ослаблення заледеніння Північного полюса має великий історичний, а також геологічний інтерес...».

Б.Л. Богаєвський писав: «Своєчасно поставити питання про Атлантиду в коло наукових інтересів...».

Метою дослідження є дослідження особливостей формування та функціонування сформованої мережі обслуговування та захисту в містах Атлантиди. Розробка на цій основі пропозицій щодо вдосконалення методики проектування системи проектування громадських центрів з урахуванням різних містобудівних ситуацій.

Завдання дослідження: обґрунтувати й описати філософські версії за Платоном; дослідити модель і передові технології Атлантиди; вивчити архітектурно-містобудівні рішення Атлантиди.

Результати дослідження і їх обговорення.

I. Атлантида за версією Платона. Платон (Грець. Πλάτων; 427 до н. е. - 347 або 348 до н. е.) - давньогрецький мислитель, засновник філософської школи відомої як Академія Платона. Один з основоположників європейської філософії нарівні з Піфагором, Парменідом і Сократом). Платон походив з аристократичної сім'ї, що брала активну участь у політичному житті Афін (рід його батька Арістона походив від міфічного царя Кодра; серед предків матері, Періктіони (доньки Главкона з роду Кодридів), законодавець Солон, один із «семи мудреців»); після перемоги спартанців у Пелопоннеській війні дядько Платона, Гармід, став одним із десяти ставлеників Лісандра в Піреї в 404-403 роках до н. е., Критій - один із «тридцяти» тиранів в Афінах у розпал Пелопоннеської війни, коли Стародавні Афіни вели суперництво з аристократами Спарти за гегемонію над еллінськими державами. При народженні названий Арістоклом на честь діда. Своє прізвище отримав уже в зрілому віці, яке перекладається з давньогрецької мови як «широкий». За однією з версій, Платону дали таке ім'я як синонім широких поглядів на світ, які вирізняли великого афінянина.

Платон навчався в найкращих афінських учителів: риторику він осягав із Діонісієм, музику - з Драконтом, з гімнастики вправлявся з Арістоклом з Аргоса. Деякий час слухав софіста гераклітівської орієнтації Кратила. Крім того, навчався в малярів і трагіків, бо других уважали за наставників усієї Еллади. В юні роки й сам Платон складав дифірамби богам Діонісу, захоплювався комедіями Аристофана й Софрона, навіть складав на них епіграми. У 408 році до н. е. 20-річний Платон в Афінах, де збирався брати участь у змаганнях авторів трагедій, випадково перед театром Діоніса на схилі Акрополя почув Сократа, якій вів бесіду з афінянами.

Ця зустріч перевернула його світогляд: витончені мистецтва відійшли на другий план, поступившись місцем філософії (він навіть спалив усі свої ранні поетичні твори), відмовився від політичної кар'єри. Платон став одним з найвідданіших Сократових учнів і до самої його страти залишався серед постійних співбесідників.

Міфічний острів, згідно філософу Платону, був дахом Атлантів у потужній та високорозвиненій цивілізації та армії. Платон описує Атлантиду у двох своїх діалогах: «Тимей» і «Критій». У цих текстах Платон зачіпає філософські теми про ідеальне суспільство, владу і політику, використовуючи Атлантиду як свого роду метафору. У діалогах він представляє історію Атлантиди, яку передає через «Критіє», яка своєю чергою розповідає про те, що нібито чула від свого діда. Ця історія потрапила до Греції через Афінянина Солона, який, своєю чергою, почув її в Єгипті (рис. 1.1).

Атлантида за словами Платона існувала за 9 тисяч років до Стародавніх Афін. Згідно з його описом це був острів, що значно перевершував за розміром Лівію і Малу Азію разом узяті. Розташований острів за Геркулесовими Стовпами (рис. 1.3). Так греки називали скелясті береги, що охороняють вхід у

Середземне море через Гібралтарську протоку. Крім того, на острові існувало суспільство з високорозвиненою політичною, культурною і технологічною організацією (рис. 1.2). Атлантида була вкрита буйною рослинністю. Мала родючі землі, безліч тварин і природних багатств (рис. 1.4).

Платон згадує метал оріхалк, який сучасні вчені та історики вважають мідним сплавом, що був надзвичайно цінним для жителів Атлантиди (рис. 1.5).

Столицею було чудове місто, прикрашене величними палацами та храмами, оточене концентричними кільцями води й суші, що створювало природний і штучний захист (рис. 1.6).

На острові знаходився храм, присвячений Посейдону - богу моря, шанованому атлантами. У храмі стояла величезна статуя цього бога, зроблена із золота. За Платоном жителі Атлантиди були нащадками Посейдона (рис. 1.7) і смертною жінкою, на ім'я Кліта, яка стала матір'ю Атлантів.

Ці люди вирізнялися шляхетністю і великодушністю, мали величезну силу (рис. 1.8). Протягом величезних поколінь вони дотримувалися законів, шанували Богів і завдяки цьому процвітали (рис. 1.9). Жінки на той час були дуже красиві, чоловіки - мужні (рис. 1.10).

Але з часом в атлантів почався моральний занепад. Їхня жадібність та амбіції стали основними ідеалами (рис. 1.11). Саме ця моральна деградація була важливою для Платона, який використовував її, щоб наголосити, що ця етика є основою для підтримання справедливого суспільства.

Амбіції атлантів привели їх до прагнення завоювати світ, включно з Афінами, але в цій битві перемогу здобула грецька столиця. Таким чином Платон стверджував, що моральна і військова перевага Афін була вирішальним фактором перемоги. Філософ ідеалізував Афіни, вважаючи еталоном етичної досконалості.

Боги покарали Атлантиду її повним знищенням (рис. 1.12). Платон описує її, що вона зникла за один день і ніч жаху. Таким чином Платон хотів показати, що зарозумілість, моральний розклад і нестримна влада караються повним знищенням. Відтоді Атлантида стала символом небезпеки амбіцій, загрозливих для людства, яка може зникнути відразу. Хоча немає фізичних доказів існування Атлантиди, багато істориків, архітекторів, мандрівників намагалися Атлантиду знайти. Більшість учених сходяться на думці, що цей острів був вигадкою Платона, яку він використав як притчу для ілюстрації своїх філософських ідей.

Проте, як буде показано далі, у різних куточках світу виявлено руїни, пов'язані з Атлантидою. Існують археологічні знахідки цивілізації, що вражають уяву подібно до Атлантів.

Рис. 1.1. Платон зачіпає філософські теми міфічного острова, такі як ідеальне суспільство, влада і політика

Рис. 1.2. Атлантида мала високорозвинену, політичну, культурну, технічну організацію

Рис. 1.3. Розташований острів Атлантида за Геркулесовими Стовпами

Рис. 1.4. Атлантида мала родючі землі, безліч тварин і природних багатств

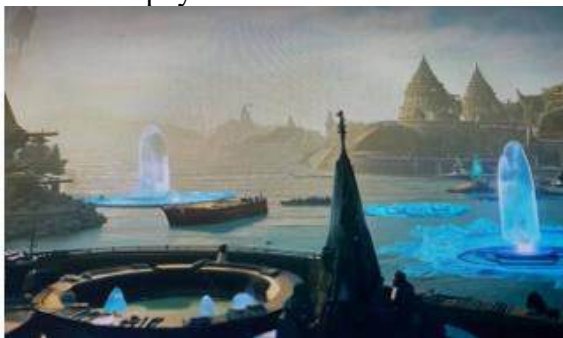

Рис. 1.5. Атлантида стала символом небезпеки амбіцій, що яка зникла

Рис. 1.6. Столицею було чудове місто, прикрашене величними палацами

Рис. 1.7. Мешканці Атлантиди були нащадками Посейдона – бога моря

Рис. 1.8. Люди Атлантиди були шляхетні, сильні та великодушні

Рис. 1.9. Люди дотримувалися законів, шанували Богів і процвітали

Рис. 1.10. Жінки на той час були красиві, чоловіки - мужні

Рис. 1.11. Жадібність та амбіції жителів Атланти стали основними ідеалами

Рис. 1.12. Боги покарали Атлантиду її повним знищенням

II. Опис Атлантиди за Платоном. Платон ретельно описав цей острів. Атлантида була гористою і піднімалася з морських глибин. Її родючі землі оточували кільця води і суші, які Посейдон створив для її захисту. Це був не просто острів, як казав Платон, а ціла імперія, багата і багата ресурсами. Усередині величезних гір розкинулася велика рівнина (дві тисячі на три тисячі стадій - стародавня міра довжини, що використовувалася в Греції (рис. 2.1).

Стадій дорівнював довжині олімпійського стадіону, приблизно сто футів або 185 метрів. Посеред цієї рівнини на відстані близько 50 стадій від моря височіла невеличка гора, де мешкала смертна жінка на ім'я Кліта, донька Евенора та Левкіпи (рис. 2.2). Посейдон, владика земель закохався в Кліту, і щоб захистити її оточив маленьку гору трьома кільцями води. У них народилося десять синів. Посейдон розділив Атлантиду на десять царств, по одному для кожного з них (рис. 2.3).

Старший син, Атлас або Атлант став першим царем, на честь якого було названо острів і навколишнє море - Атлантичний океан. В Атлантиді були зведені великі споруди, створені завдяки процвітанню цієї землі (рис. 2.4). У столиці знаходився храм Посейдону, з гігантською золотою статуєю, що зображає Бога, який тягне колісницю. Міська структура вражала своїм устроєм, кільця, що оточували гору, були головною частиною містобудівного плану. Вони слугували транспортними артеріями і оборонними лініями. Було три кільця Води і два кільця Землі. Кожне з яких було відокремлене стіною. Кільця з'єднувалися мостами і були судноплавними, що значно полегшувало переміщення людей і товарів (рис. 2.5).

Рис. 2.1. Родючі землі оточували кільця води і суші

Рис. 2.2. Посеред цієї рівнини височіла невелика гора, де жила жінка Кліта

Рис. 2.3. Посейдон оточив маленьку гору трьома кільцями води

Рис. 2.4. В Атлантиді зведено великі споруди, завдяки процвітанню землі

Рис. 2.5. У столиці знаходився храм, присвячений Посейдону, з гігантською статуєю із золота, що зображає Бога

Рис. 2.6. Могутній острівний імперський центр охопив великі території Європи та Африки

Був побудований довгий канал, що з'єднував Акрополь із морем, що проходить через усі водні та сухопутні кільця. Незважаючи на активний рух, кожен корабель контролювався з веж воріт, розміщених у стратегічних точках, а кожне оточене кільце води було огорожене стінами.

Ці стіни були збудовані з білого і червоного та чорного каменю і вкриті латунню, оловом та оріхалком. Цей могутній острівний імперський центр зміг охопити великі території Європи та Африки (рис. 2.6).

III. Атлантичні технології. У діалогах «Тімеї та Критії» Платон згадує, що Атлантида мала передову культуру і технології. Ґрунтуючись на записах давньогрецького філософа, можна виокремити різні технічні аспекти цієї цивілізації, здатної ефективно управляти своїми природними ресурсами. По-перше - це подача та відведення води. Острів Атлантида був сконцентрований за допомогою кільцевих стін із землі та кільцевих каналів води (рис. 3.1). Можна припустити, що Атланти були знайомі, як володіти передовими гідравлічними технологіями. Була збудована та використовувалась технічно складна система акведуків і різних каналів. Ця система вдало була пов'язана між собою і з морем. Вони не тільки слугували транспортними шляхами для людей і товарів, а й забезпечували підтримку великих сільськогосподарських угідь (рис. 3.2).

Рис. 3.1. Атлантида була сконцентрована за допомогою кільцевих стін із землі та води

Рис. 3.2. Складна система акведуків і каналів була пов'язана між собою і морем

Рис. 3.3. Оріхалк, міфічний метал Атлантиди, цінніший за золото

Рис. 3.4. Атланти володіли передовими технологіями для виробництва енергії

Атланти володіли глибокими знаннями в галузі гірничої справи та металургії. Повторювані в згадці оріхалка свідчать про те, що жителі Атлантиди володіли передовими методами видобутку корисних копалин. Оріхалк був міфічним металом, набагато ціннішим за золото (рис.3.3). У «Критії» Платон прямо говорить, що його добували в різних місцях острова. Цим металом прикрашали будівлі та виготовляли різні вироби. Платон також відзначає надзвичайну родючість земель Атлантиди, що може свідчити про

розвиток сільськогосподарських технологій для максимального використання ресурсів.

Крім того, саме міське планування підкреслювало здатність Атлантиди до військової оборони. Водні кільця слугували бар'єрами, а на кільцях землі були зведені вежі та контрольні пункти. Таким чином жодне судно не могло переміщатися каналами, залишаючись непоміченим. Усе це, за словами Платона, дало змогу Атлантам розвинути політично культурно передове суспільство. Найбільш спекулятивною теорією припускають, що Атланти володіли найбільш передовими технологіями для виробництва енергії (рис 3.4). Вчені припускають, що вони використовували кристали в технологічно просунутій фермі. Можливо як джерела енергії або для інших цілей. Однак жодних археологічних доказів, що стверджують існування цих останніх теорій, немає.

IV. Падіння Атлантиди. Ця величезна і просунута цивілізація функціонувала під політичною системою конфедерації. Це означало, що атлантичні царства були певною мірою автономними, але підпорядковувалися загальним законам. Основні правила стосувалися поведінки, якої мали дотримуватися королі, наприклад, не нападати один на одного, підтримувати взаємну допомогу та ухвалювати рішення за консенсусом. Особливо ті, що стосувалися війни.

Таким чином кожні п'ять шість років проводилися збори всіх Атлантичних королів, на яких розглядалося, хто порушив зобов'язання. Ці рішення включали покарання, часто взяття під варту тих, хто не дотримувався встановлених норм. Так підтримувалися мир і гармонія на всій території Атлантиди.

Проте з часом віра в божественне походження королів почала слабшати. Мешканці більше не приймали, що їхні законодавці були прямими нащадками Посейдона. Згідно з Плато, це сприяло тому, що гордіня й амбіції атлантів залишилися без етичного обмеження. Справедливість і чеснота, характерні для Атлантиди, були замінені жагою панування. Тому вони почали розширюватися і прагнуть завойовувати інші землі. Згідно з «Тимеем» вони планували підпорядкувати собі народи Лівії та Єгипту, а також у Європі аж до Тирренії в центральній Італії. Але коли вони спрямували свої зусилля на Грецію, єдиними, хто зумів їх перемогти, були Афіняни. У «Критіях» повідомляється, що Боги вирішили покарати зарозумілість Атлантів. Вони послали катаклізм у вигляді землетрусів і повеней. Хвилі одна за одною поглинали острів. І під ударами бур і під сейсмічних поштовхів, острів зник назавжди. Платон стверджує, що це сталося в один страшний день і ніч. Ніхто не вижив і все опинилося на дні морському. Таким чином Платон пояснював тим, що етична перевага Афін призвела їх до перемоги над Атлантидою, незважаючи на їхню передову культуру. Деякі історики та археологи пов'язують цей конфлікт зі знищенням реальних міст давнини. Це були населені пункти на островах, які були зруйновані природними катастрофами, тож можливо, що Платон заснував свою історію про Атлантиду на цих розповідях про загиблі цивілізації.

V. Теорія про місцезнаходження Атлантиди. Де розташована Атлантида? Це питання ставив собі багато істориків протягом століть. Можна почати з місця положення, зазначеного самим Платоном - за Геркулесовими Стовпами. Тобто за межами Гібралтарської протоки. Що для людей того часу означало - «за межами відомого». Ця невизначена інформація дала початок безлічі теорій і найрізноманітніших гіпотез, які намагаються визначити місце розташування цього острова на нашій планеті. Протягом століть різні інтерпретації розповіді Платона істотно відрізнялися одна від одної. Це сприяло тому, що ідея про Атлантиду досі живе у свідомості людства.

Від сучасників Платона до мислителів середньовіччя, епохи Відродження та авторів XIX і XX століть. Багато хто вірить, що Атлантида існувала, але інші спираються на історичні, геологічні та археологічні дані, щоб заперечувати її існування. Найсучасніші та наукові гіпотези припускають, що Платон запозичив аспекти й елементи деяких стародавніх міфів, пов'язаних із реальними містами й місцями, у такий спосіб він створив свою історію на межі міфу й реальності.

VI. Акротірі. Деякі археологи, історики та дослідники пов'язують історію Атлантиди з руйнуванням Акротірі. Серед цих учених можна згадати археолога Спиридона Марінатоса, одного з найзначніших у Греції в XX столітті. У 60-х роках він проводив розкопки в Акротірі, археологічній пам'ятці, розташованій на острові Санторіні. Відомо, що ця пам'ятка належить до мінойської цивілізації, про що свідчать знайдені там кераміка і настінні розписи. Санторіні, стародавня Тера - є островом невеликого кругового архіпелагу в Егейському морі, який є зоною високої вулканічної активності. Між 1640 і 1630 роками до нашої ери відбулося виверження вулкана катастрофічних масштабів, яке занурило більшу частину острова під воду. Це спричинило гігантське цунамі, яке драматично вплинуло на сусідні острови та континентальні береги. Виверження покрило товстим шаром попелу, завдяки чому, місце зберіглося у відмінному стані впродовж століть. Ця гіпотеза припускає, що виверження Тери або Санторіні могло надихнути розповідь про Атлантиду. Мінойське виверження як його також називають могло залишити жителям час покинути острів. Цей висновок зроблено на підставі того, що в Акротірі не було виявлено людських решток, хоча було знайдено будинки, храми і безліч предметів. Виверження могло так само побічно призвести до руйнування острова Крит, розташованого на південь від Сантуріні і завершення його розвиненої цивілізації.

VII. Гіпотеза про береги Меджуан чи Еспантель. Ця гіпотеза стверджує, що Атлантида знаходилася на південний захід від Марокко, в Атлантичному океані недалеко від Гібралтарської протоки. Берег Меджуан або Еспартель - це затонулий острів в Атлантиці навпроти мису Еспартель. Острів знаходиться на глибині 183 фути під водою, це 56 метрів. Острів пішов під воду близько 12 тис років тому, коли закінчився останній льодовиковий період і рівень океанів піднявся. Саме берег Маджуан став однією з причин, через яку з'явилася теорія

про реальне існування Атлантиди. Адже його географічне розташування дуже близько до передбачуваного місця розташування міфічного острова. Ця гіпотеза виникла завдяки французькому геологу Жаку Колліна-Жирару, який у 2001 році стверджував, що рівень моря піднявся на 135 метрів, або 443 фути до нинішньої позначки. Він затопив Гібралтарську протоку і створив невелике напівзакрите море між Середземним морем та Атлантичним океаном. Таким берегом Меджау утворив невеликий архіпелаг. Коли море знову почало підніматися, цей острів повільно почав занурюватися. А 9 тис. 400 років до Різдва Христового стався землетрус потужністю (дев'ять балів). Цей жахливий землетрус викликав величезне цунамі та повінь. Яке зрештою занурило острів на дно моря. Геолог Жак Колліна-Жирар припустив, що пам'ять про те цунамі зберігся у культурній свідомості Стародавнього Єгипту принаймні 5 тис. років.

VIII. Гіпотеза про Азорські острови. Ще одне можливе місце становище Атлантиди пов'язане з Азорськими островами, архіпелагом із дев'яти вулканічних островів, що належать Португалії. Вони розташовані на захід від Лісабона в Атлантичному океані. Багато вчених вважають, що ці острови насправді є вершинами Атлантиди. Американець Ігнатіус Л. Доннеллі у своїй книзі «Атлантида: втрачений світ» (1882 р.). Можливо був першим, хто запропонував Азорські острови як можливе місце розташування Атлантиди. До Доннеллі приєднався французький геолог П'єр-Марі Термією, який у першій декаді 20 століття припустив, що Азорські острови можуть бути справді залишками Атлантиди.

Проте американський палеонтолог Чарльз Шухерт спростував цей аргумент. На думку Шухерта, Азорські острови – це вулканічні острови, а чи не залишки континентальної маси, і є геологічних даних, що підтверджують історичне існування Атлантиди. Для цього він послався на той факт, що Азорські острови – це підводні вулканічні гори схили, яких різко йдуть у море та досягають плато. Було взято різні зразки з цього плато, яке підтверджують, що район залишався незмінним протягом мільйонів років. Згідно з розповіддю Платон, острів Атлантида, поринув у море. Таким чином, Атлантида не може відповідати Азорським островам.

IX. Гіпотеза Канарських островів, Мадейри та Кабо-Верде. Деякі автори ідентифікували Канарські острови, як залишки Атлантиди. Наприклад, можна згадати французького натураліста XVIII століття Жанна Батіста Борі де Спенса та шотландського журналіста XIX – початок XX століття Льюїса Спенса. Подібно до Азорських островів Канарські острови Мадейра і Кабо-Верде розглядалися, як залишки міфічного острова. Можливо через їхню близькість до Гібралтарської протоки та розташування в Атлантичному океані. Однак геологічні дослідження показали, що протягом останніх чотирьох мільйонів років Канарські острови постійно здіймалися. Це означає, що жоден з цих островів не опускався під воду протягом багатьох мільйонів років. Те саме відбувалося з утворенням Мадейри та Кабо-Верде. Таким чином, ця гіпотеза також не має наукового обґрунтування.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Досліджено особливості формування та закономірності розвитку суспільного розвитку міст острова «міфічної» Атлантиди.

2. Виявлено властиві даному регіону ряд характерних рис (економічні, соціальні, демографічні, містобудівні та інших.), які активно впливають створення системи центрів, як окремо взятого міста.

3. Сформована практика функціонування центрів міст, зважаючи на невідповідність їх функціонально-планувальної організації наростаючим потокам транспортних засобів, підвищення щільності в них населення, концентрації об'єктів обслуговування, характеризується, як правило, зростанням дискомфорту, невпорядкованості та небезпеки пішохідних пересування.

4. Аналіз характеристик функціонування об'єктів центру Атлантиди, свідчить про доцільність виділення трьох, класифікованих за величиною транспортних потоків, що тяжіють, їх типів за доцільним розміщенням в умовах центру.

5. Дослідження комплексу проблем функціонування пішохідних зон у центрах історично сформованих міст дозволило сформулювати ряд містобудівних принципів.

6. У дослідженні про допомогу моделювання розроблено раціональну схему організації пішохідних зон, представлену багаторівневими моделями: моделлю містобудівної організації без транспортної зони загальноміського центру та моделлю функціонально- просторової організації пішохідних та транспортних зон.

7. Результати дослідження доцільно використовувати на різних стадіях сучасного містобудівного проектування відповідно до їхньої специфіки. На стадії розробки генплану пропонується встановлювати загальні параметри та планувальну структуру транспортних та без транспортних зон центру.

8. На основі записів давньогрецького філософа потрібно виділити різні технічні аспекти цієї цивілізації, здатної ефективно управляти своїми природними ресурсами.

9. Зарубіжні роботи з наукової атлантології виконані вченими, які в повній мірі достатньо і об'єктивно охоплюють весь складний комплекс питань, які стосуються наукової атлантології.

10. Розглянуто теоретичну модель та основні архітектурно-містобудівне вирішення проблем міфічного міста Атлантида.

Атлантида - острів, що потонув в океані та в часі. Це місце та символ того, чого ще можна навчитися з міфів. Це нагадування про людську зацікавленість. Це дослідження - актуальна тема, яка продовжує надихати нові покоління та дивувати тих, хто вирішує заглибитись у незвідане.

Список використаних джерел

1. Атлантида та інші легендарні міста. [Online]. Available: <https://www.youtube.com/watch?v=XyCxgiGeAq4&t=134s> November 12, 2021.

2. Атлантида. Основні проблеми атлантології. [Online]. Available: <https://libarch.nmu.org.ua/handle/GenofondUA/33789> Accessed on: November 27, 2023.
3. Платон. Про Атлантиду. [Online]. Available: <https://www.youtube.com/watch?v=XyCxgiGeAq4> Accessed on: November 29, 2023.
4. Жирів Н.Ф. Атлантида. [Online]. Available: https://scholar.google.com/scholar?hl=uk&as_sdt=0%2C5&q=%D0%90%D1%82%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%B4%D0%B0&btnG= Accessed on: November 29, 2022.
5. Жирів Н.Ф. Атлантида. Остаточний висновок. [Online]. Available: <https://libarch.nmu.org.ua/handle/GenofondUA/33789> Accessed on: November 12, 2021. (1cb1b7dcab9f062a60747764923f213e.pdf (26.12Mb).Vasylenko O., Koniuk A., "Light facilities complex in architectural design", Book Chapter Lecture notes in civil engineering this link is disabled, vol. 73, pp. 491-499, 2020.
6. Palii K., Vasylenko O., Koniuk A., "Lighting means as factors influencing the formation of architectural environment", Lecture notes in civil engineering this link is disabled, vol. 181, pp. 561-572, 2022.
7. Koniuk A., Vasylenko O., Vorobiova O., "Artificial Lighting Environment of the City", Conference Paper Artificial Lighting Environment of the City Lecture Notes in Civil Engineering, vol. 299, pp. 585-596, 2023.
8. Koniuk A., Pavlikov A., O. Harkava. «Features of architectural and planning decisions of low-rise eco-buildings». AIP Conf. Proc. 15 February 2023.
9. Андріїва К.В. (1954). Вікові загадки. К., стор. 53-92.
10. Бауер Г. (1959). Таємниці морських глибин. К., 180-185. Перекл.
11. Голубов Г. (1960). Нерозгадані таємниці. К., 99-176.
12. Діалоги Платона «Тимей» (або про природу речей) та «Критій» (1886). Київ.
13. Доринін Б.Ф. (1923). Зниклі материки. К., 56 (глава 5).
14. Платон. Збірник. (1879). К., т. 6; діалог «Тимей», ст. 377-385; діалог «Критій», ст. 500-519.
15. Rivaud A. (1925). Timee et Critias, aux Belles-Letteres. Paris.

Section: Biology and Microbiology

ГІГІЄНИЧНА ОЦІНКА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Коцур Надія

д. і. н, професор

Кафедра здоров'я і безпеки життєдіяльності

Тимошенко Ольга

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Спеціальність «Біологія та здоров'я людини»

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Анотація. У статті проаналізовано гігієнічні умови щодо організації освітнього процесу в умовах впровадження освітніх технологій у закладах середньої освіти. Обґрунтовано гігієнічні принципи навчальної діяльності учнів.

Ключові слова: здоров'я, школяр, заклад загальної середньої освіти, режим дня, розклад уроків, гігієнічні умови навчання.

Актуальність дослідження. Реформування сучасної освіти вимагає створення та використання інноваційних технологій, які спрямовуються на забезпечення умов для самореалізації особистості. Водночас у зв'язку із активним впровадженням у закладах загальної середньої освіти різноманітних педагогічних технологій та освітніх інновацій питання збереження здоров'я учнів стають ще більш значимими. Вирішення нових завдань навчання не завжди супроводжується відповідною організацією збереження їх здоров'я. Негативні зрушення у здоров'ї дітей шкільного віку, які нині спостерігаються, підтверджують актуальність гігієнічної оптимізації навчально-виховного процесу. Гігієнічно не обґрунтовані спроби реформування загальної середньої освіти негативно впливають на здоров'я школярів. Серед факторів ризику, що формують донозологічні та патологічні стани у школярів важливе місце посідають різноманітні аспекти режиму дня та особливості організації навчального процесу. Саме тому виникає доцільність та необхідність вивчення та оцінки навчальної діяльності учнів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Гігієнічна оцінка навчальної діяльності школярів є актуальним завданням гігієнічної науки і практики. Упродовж останніх років дослідження із зазначеної проблеми знаходяться в полі зору науковців ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О. М. Марзєєва НАМН України» (С. В. Гозак, Н. С. Полька, Н. В. Сисоєнко, Л. В. Серих, Т. В. Целінко, А. Г. Платонова). Гігієнічна оцінка життєдіяльності дітей і підлітків в умовах сучасних викликів розкрита в публікаціях Г. М. Даниленко, Л. А. Страшок, Т. П. Сидоренко, М. Ю. Ісакова, Е. М. Завеля, М. Л. Водолажського. Авторами

визначено погіршення гігієнічних умов навчання підлітків дистанційно у режимі реального часу через проблеми організації навчальної діяльності із використанням сучасних гаджетів [3]. У дослідженні Н. В. Москв'як проаналізовано ризики для здоров'я учнів таких чинників як надмірні навчальні навантаження, недостатня рухова активність, численні порушення процесу навчання та режиму дня [5]. Вчені-гігієністи встановили фактори внутрішньошкільного середовища, що визначають 12,5% захворюваності у молодшій школі, а на момент закінчення – 20,7%, тобто їх значення зростає майже удвічі [3; 4; 6].

Мета нашого дослідження передбачала вивчення характеристик навчального процесу та визначення гігієнічних особливостей режиму навчання учнів у закладах загальної середньої освіти.

Результати дослідження та їх обговорення. Основу сучасних здоров'язбережувальних педагогічних технологій повинні складати регламентація навантаження, оптимізація внутрішньошкільного середовища, виховання активної спрямованості дітей на збереження та зміцнення індивідуального здоров'я. Саме тому з метою попередження несприятливого впливу на організм дітей і підлітків чинників внутрішньошкільного середовища і особливостей навчального режиму, впровадження педагогічних інновацій в практику потребує фізіолого-гігієнічного обґрунтування.

Результати численних наукових досліджень свідчать, що впровадження нових форм навчання може мати негативний вплив на здоров'я школярів внаслідок: кількісної та якісної інтенсифікації навчальної діяльності; несприятливих змін режиму дня; тривалої психоемоційної напруги, розвитку «шкільного стресу»; порушення санітарно-гігієнічних та протиепідемічних нормативів внутрішньошкільного середовища; впровадження нових форм без відповідного медико-психолого-педагогічного супроводу й оцінки ефективності [4; 6].

Інтенсифікація навчального навантаження призводить до зростання тривалості перебування дітей у школі за рахунок збільшення кількості уроків. Водночас це стає причиною збільшення темпів зростання стомлення за рахунок порушень фізіолого-гігієнічних вимог. Так, початок занять раніше 8.00—8.30 годин ранку стає причиною скорочення тривалості нічного сну, а також призводить до того, що учні розпочинають навчання до фізіологічного підйому працездатності. Скорочення перерв менше 10 хвилин не дає школярам змоги відновити функціональні можливості і стає чинником ризику кумуляції стомлення і розвитку перевтоми.

Складність і новизна інформації, збільшення її обсягів, зміни кількості і якості джерел — все це свідчить про якісну інтенсифікацію навчання. Створено величезну кількість програм та підручників, понад 40% яких орієнтовано на складний і високий рівень освіти, тоді як частка обдарованих дітей — не більше 6%, а тих, що мають високі навчальні можливості — 15%. Навіть звичайні програми сьогодні не під силу майже третині школярів. За даними провідних педагогів, перевантаження школярів навчальним матеріалом коливається від трикратного (з іноземної мови) до двадцятикратного (з математики) [4].

У межах застосування педагогічних технологій та освітніх інновацій має місце використання нових форм навчання підвищеної складності, збільшення інформаційного навантаження навчального процесу та активізація методів засвоєння інформації. Це різко збільшує навантаження на організм школяра (насамперед на нервову систему і органи чуття), підвищує ризик розвитку так званих «шкільних донозологічних станів».

Ураховуючи зазначені факти, навчальний процес у закладах загальної середньої освіти повинен ґрунтуватися на гігієнічних принципах, зокрема:

- урахування анатомо-фізіологічних особливостей дитячого організму;
- створення сприятливих і безпечних умов навчання;
- фізіолого-гігієнічна регламентація навчального навантаження;
- урахування динаміки працездатності учня в поєднанні зі ступенем складності предмета;
- етапний моніторинг здоров'я школярів і чинників внутрішньо-шкільного середовища, системне використання скринінгових методик;
- забезпечення активного спрямування учнів на збереження індивідуального здоров'я та розвиток здоров'яформуючого середовища в школі;
- психолого-педагогічна підтримка заходів з первинної профілактики порушень здоров'я, активізація медико-профілактичної роботи в закладі загальної середньої освіти.

Лише при дотриманні таких гігієнічних умов можливо забезпечити нормальне функціонування організму школярів, сприяти їх високому рівню розумової працездатності та збереженню і зміцненню їхнього здоров'я.

Для гігієнічної оцінки режиму дня учнів науковці пропонують використовувати методи анкетування, інтерв'ювання і хронометражних спостережень. У ході досліджень необхідно отримати інформацію про наявність та тривалість в режимі дня основних режимних елементів (сон, навчальна діяльність у школі, харчування, відпочинок з перебуванням на свіжому повітрі, підготовка домашніх завдань, вільний час). Важливо також встановити правильність та доцільність їх взаєморозташування, відповідність стану здоров'я, віково-статевим, анатомо-фізіологічним і функціональним особливостям організму та індивідуальним можливостям учня [5].

Гігієнічна оцінка організації навчального процесу в закладі загальної середньої освіти передбачає вивчення навчального розпорядку, розкладу занять та організації уроку. Контроль за навчальною діяльністю учня пов'язаний з визначенням часу занять в школі, тривалості уроків, перерв між уроками та змінами, відповідності кількості уроків упродовж року і тижня навчальному плану [1].

Основними елементами санітарно-гігієнічного нагляду за розкладом уроків є, по-перше, визначення відповідності розподілу і чергування предметів упродовж навчального дня та навчального тижня стану здоров'я і морфофункціональних можливостей організму учнів, врахування особливостей фізіологічної кривої працездатності учнів; по-друге, вивчення ступеня складності предметів та характеру їх взаєморозташування (наявність спарених

уроків, розміщення поруч уроків з предметів, подібних за змістом або за видом діяльності, наприклад, рідна мова та іноземна мова, алгебра і геометрія і т. п.).

Як зазначають дослідники Н. П. Гребняк та С. А. Щудро, при складанні розкладів уроків слід урахувувати динаміку змін фізіологічних функцій та розумової працездатності учнів протягом навчального дня і тижня. У зв'язку з цим для раціонального складання розкладу уроків, слід насамперед, урахувувати складність предметів та рівень статичного і динамічного компонентів під час занять. Так, динамічний компонент переважає на уроках фізкультури, трудового навчання, виробничої практики та співу. Це найменш втомливі уроки, які при правильній організації можуть знімати стомлення, яке виникло на попередніх уроках. При цьому не слід робити поєднання двох або трьох складних уроків підряд (наприклад, математика, фізика, іноземна мова), доцільно чергувати їх з менш важкими предметами (наприклад, історія, географія) [4].

З метою проведення гігієнічної оцінки розкладів уроків у закладах загальної середньої освіти вчені-гігієністи (Н. В. Сисоєнко, Л. В. Серих, Т. В. Целінко) пропонують використовувати рангову шкалу оцінки важкості навчальних предметів [6].

Гігієнічна оцінка організації уроку передбачає також дослідження умов його проведення, особливостей подання навчального матеріалу, методики і наочності викладання, ступеня розвитку втоми учнів у ході навчального процесу, проведення хронометражних спостережень за тривалістю основних структурних елементів уроку (організаційна частина, перевірка домашніх завдань, основна частина, закріплення нового матеріалу, заключна частина).

При оцінці організації навчальних занять досить часто відзначається підвищення загальної щільності, що разом зі скороченням кількості видів діяльності зумовлює більш високі темпи розвитку стомлення. Доволі незначна різноманітність видів діяльності на уроках стає причиною розвитку монотонії. В умовах педагогічних технологій та освітніх інновацій школяр постійно відчуває обмеженість часу, його нестачу для виконання навчальних завдань. Достатньо висока комп'ютеризація навчання також може бути оцінена як додатковий чинник ризику для здоров'я.

Негативні зміни режиму дня зумовлені тим, що велику питому вагу займає навчальна діяльність, скорочуючи інші компоненти режиму дня та повсякденного життя. Виходячи зі збільшення часу перебування у школі та враховуючи час на виконання домашніх завдань, загальна тривалість робочого дня школярів досягає 10-12 годин. Як показують дослідження вчених-гігієністів, все це зумовлює скорочення тривалості нічного сну (за даними різних авторів, 20-40% школярів сплять менше 8 год. на добу), зменшується тривалість перебування на відкритому повітрі і прогулянок (у деяких дослідженнях з'ясовано, що цей компонент режиму дня становить не більше 30 хв.). У дозвіллі школярів переважають пасивні види відпочинку, пов'язані із великим зоровим навантаженням: перегляд телебачення, комп'ютерні та відеоігри. Збільшення тривалості навчання (як шкільного, так і самостійного)

призводить до зниження рухової активності, відмови від фізкультурних процедур і загартування, викликаної нестачею часу [2].

Важливим критерієм гігієнічної оцінки освітнього процесу є максимальна індивідуалізація навчання, яка реалізується за рахунок засвоєння матеріалу на різних рівнях залежно від стану здоров'я, можливостей і здібностей, темпу роботи. Усе це дає учневі можливість постійно контролювати витрати своїх сил, працювати економно, в оптимальний для себе час, що підвищує результати навчання. У свою чергу, індивідуальний підхід — це педагогічний принцип, згідно з яким в процесі навчально-виховної роботи з групою вчитель взаємодіє з окремими учнями за індивідуальною моделлю, зважаючи на особливості кожного з них. Такий підхід передбачає орієнтацію на індивідуальні особливості дитини у спілкуванні з нею, врахування цих особливостей в процесі навчання, створення психолого-педагогічних умов не тільки для розвитку всіх учнів, але й для кожного окремо. З метою профілактики гіподинамії, зменшення питомої ваги статичного компоненту та підвищення рухової активності навчальний процес будується на умовах сенсорної та психомоторної свободи.

Висновки. З метою попередження несприятливого впливу на стан здоров'я учнів чинників внутрішньошкільного середовища і особливостей навчального режиму впровадження інноваційних педагогічних технологій в практику загальноосвітніх навчальних закладів потребує попереднього їх фізіолого-гігієнічного обґрунтування. Основою здоров'язбережувальних освітніх технологій повинна бути регламентація навчального навантаження з урахуванням біоритмів працездатності, оптимізація внутрішньошкільного середовища, виховання активної спрямованості дітей на формування, збереження та зміцнення індивідуального здоров'я.

Список використаних джерел

1. Види діяльності дітей та підлітків. Режим доступу: URL: https://pidru4niki.com/81226/bzhd/vidi_diyalnosti_ditey_pidlitkiv#711
2. Гігієнічні особливості режиму дня дітей. Режим доступу: URL: https://pidru4niki.com/81225/bzhd/ogiyenichni_osoblivosti_rezhimu_ditey_pidlitkiv
3. Гігієнічна оцінка умов навчання внутрішньо переміщених та місцевих дітей шкільного віку та підлітків на початку війни / Г. М. Даниленко, Л. А. Страшок, Т. П. Сидоренко, М. Ю. Ісакова, Е. М. Завеля М. Л. Водолажський. Режим доступу: URL: <http://journal.iozdp.org.ua/index.php/ua/article/view/129>
4. Гребняк Н.П. Обґрунтування важкості навчальних предметів у старшій школі. Довкілля та здоров'я. 2008. №2. С. 72-75.
5. Москвяк Н.В. Гігієнічна характеристика організації навчального процесу та режиму життєдіяльності молодших школярів. Гігієна населених місць. №64. 2014. С. 297-301.
6. Сисоєнко Н.В., Серих Л. В., Целінко Т. В. Гігієнічна оцінка розкладів уроків у загальноосвітніх навчальних закладах з використанням нової рангової шкали оцінки важкості навчальних предметів. Гігієна населених місць : зб. наук. праць. К., 2007. Вип.49. С. 388-392.

Section: Economy

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРАФТОВИХ ХАРЧОВИХ ВИРОБНИЦТВ

Хвещук Олександр
аспірант

Кафедра економіки

Дударєв Ігор

д.т.н., професор

Кафедра харчових технологій та хімії

Луцький національний технічний університет, Україна

Незважаючи на розвиток харчової промисловості та широкий асортимент її продукції на світовому ринку, покупці продовжують надавати перевагу традиційним «домашнім» харчовим продуктам, що виготовлені крафтовими виробниками з власної або покупної локальної рослинної чи тваринної сировини за автентичними або авторськими рецептами. Споживачі вважають крафтові продукти натуральнішими, якіснішими та кориснішими порівняно з тими, що випускає харчова промисловість, оскільки вони не містять штучних смакових добавок, ароматизаторів, барвників, консервантів тощо [1]. В Україні представлено широкий асортимент крафтових харчових продуктів: м'ясні продукти, молочні продукти, безалкогольні та алкогольні напої, кондитерські та хлібобулочні вироби, консервовані продукти, напівфабрикати тощо.

Популярність крафтових харчових продуктів спонукає все більше людей відкривати свій власний крафтовий харчовий бізнес. Щоб крафтовий бізнес був успішним та харчові продукти були конкурентоспроможними на ринку, підприємцям необхідно мати не лише знання та навички з харчових технологій, які дозволять розробляти унікальні продукти, але й важливо мати знання з організації виробництва та створення комфортних умов для роботи працівників.

Крафтові харчові продукти, як правило, реалізують безпосередньо виробники. Це пов'язано з тим, що в Україні короткі ланцюги постачання продуктів харчування є популярною формою каналів збуту продуктів харчування. Ці канали збуту (face-to-face) продукції включають магазини крафтової продукції, ринки, придорожні розпродажі, ярмарки, спеціалізовані торговельні точки, соціальні мережі або власний сайт виробника [2]. Популярність коротких ланцюгів постачання продукції зростає, оскільки споживачі вимагають свіжої, поживної та здорової їжі від місцевих крафтових виробників. Продукти, що виготовлені з органічної рослинної сировини від місцевих фермерів, особливо цінні для споживачів. Також споживачі все більше зацікавлені в тому, щоб знати більше про те, звідки походить їхня їжа, хто і як її виробляє та як вона потрапляє на їхню тарілку [3].

Переважно, витрати на виробництво крафтових продуктів харчування є більшими, ніж на харчові продукти промислового виробництва. Отже, вони повинні виділятися з-поміж продуктів масового виробництва, щоб спонукати покупців платити за них більше [4]. Зокрема, крафтові продукти мають бути смачнішими та кориснішими за промислові аналоги. Також мотивацією купувати крафтові продукти є підтримування малого сімейного бізнесу [5].

Для досягнення високого рівня якості продуктів крафтові виробники часто використовують модель прямих продажів, щоб отримати високоякісну сировину безпосередньо з місця її виробництва. Для просування своєї продукції на ринку крафтові виробники повинні використовувати сучасні маркетингові методи, які б дозволяли охопити клієнтів, які приймають рішення на основі інформації з веб-сайтів і соціальних мереж [6]. Крафтовий харчовий продукт важливо брендувати з акцентом на назві, символіці, походженні (місце виробництва, географічна назва), особливих характеристиках, щоб відрізнити його від аналогічних конкуруючих продуктів, що полегшить просування продукту та підвищити його пізнаваність з-поміж споживачів [7]. Отже виробництво крафтових продуктів харчування пов'язане з низкою соціально-економічних переваг, зокрема, з місцевим економічним розвитком, створенням нових робочих місць, забезпеченням населення високоякісними харчовими продуктами, розвитком гастрономічного туризму та створенням привабливого іміджу регіону.

Список використаних джерел

1. Дударєв, І.М., Кузьмін, О.В., Тараймович, І.В., Панасюк, С.Г., Шемет, В.Я., Чемакіна, О.В., & Кузьмін, А.О. (2024). Крафтові харчові технології: розроблення, дослідження, інжиніринг. Одеса: Одлі+.
2. Pokorná, J., Pilař, L., T. Balcarová, T., & Sergeeva, I. (2015). Value proposition Canvas: identification of pains, gains and customer jobs at farmers' markets. *AGRIS on-line Papers in Economics and Informatics*, 7(4), 123-130.
3. Percival Carter, E., & Welcomer, S. (2021). Designing and distinguishing meaningful artisan food experiences. *Sustainability*, 13, article number 8569. doi:10.3390/su13158569.
4. Lingham, S., Hill, I., & Manning, L. (2022). Artisan food production: What makes food 'artisan'? In L.P. Dana, V. Ramadani, R. Palalic, & A. Salamzadeh (Eds.), *Artisan and Handicraft Entrepreneurs. Contributions to Management Science*. Springer, Cham. doi:10.1007/978-3-030-82303-0_6.
5. Cirne, C.T., Tunick, M.H., & Trout, R.E. (2019). The chemical and attitudinal differences between commercial and artisanal products. *npj Science of Food*, 3, article number 19. doi:10.1038/s41538-019-0053-9.
6. Quinn, B., & Seaman, C. (2019). Artisan food production, small family business and the Scottish food paradox. *Nutrition & Food Science*, 49(3), 455-463. doi:10.1108/NFS-04-2018-0104.

7. Danko, Y., & Kolodiazhna, V. (2023). Marketing tools of the strategic development of manufacturing of craft products of the agriculture. *Change Management and Innovation*, 6, 10-14. doi:10.32782/СМІ/2023-6-2.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС СОЦІАЛЬНОГО ЗАСХИТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Поліванцев Андрій

к.е.н., доцент

Кафедра міжнародних економічних
відносин та логістики

ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Сьогодні Україна перебуває у занадто важких політичних та економічних умовах, це і військові події на Сході країни, анексія Криму, з 24 лютого 2024 року введення військового стану в країні, погіршення економічної ситуації, соціальна напруга у суспільстві. Ці проблеми суттєво ускладнюють, а подекуди унеможливають шляхи реалізації соціальної політики України. У зв'язку з цим, сьогодні особливої актуальності мають дослідження, котрі спрямовані на обґрунтування та розроблення дієвої політики соціального захисту населення. На сучасному етапі розвитку сутність державної соціальної політики треба розглядати як діяльність держави щодо підтримання відносин між всіма соціальними групами, створення умов для забезпечення добробуту та задовільного рівня життя всього суспільства, забезпечення дотримання соціальних гарантій всіх верств населення. Традиційне трактування поняття соціальної політики полягає у її розумінні як частини внутрішньої політики держави. Реальна соціальна політика визначається набором певних історичних складових, особливостями національних та культурних аспектів певного суспільства. Разом з тим, сучасні глобалізаційні напрями, які набувають незворотного характеру, змінюють традиційне уявлення щодо сприйняття цінностей, а саме, соціальну взаємодію, яка стає джерелом до формування соціального капіталу, росту відповідальності. Змінюється трактування основних соціальних понять, таких як — соціальна політика, соціальний захист [1,2].

Необхідність соціального захисту населення обумовлена низкою факторів, які наразі існують в українському соціумі. Економічні, політичні і соціальні проблеми, які Україна переживає в останні роки, спричинили значне зuboжіння та погіршили добробут населення. Нині спостерігається ситуація, коли значна кількість людей стоїть на межі виживання, постійно поглиблюється соціальна і майнова нерівність, різниця у рівнях доходів громадян, знижуються якість та рівень життя, поступово знижується ступінь задоволення потреб населення,

зростає безробіття, зростає соціальна напруга в суспільстві. У зв'язку з цим, проблема соціального захисту громадян України набуває особливої актуальності. На рисунку 1 наведено цілі соціального захисту населення.

Рисунок 1. Цілі соціального захисту населення

Враховуючи окреслені цілі, важливо визначити пріоритети державної політики розвитку регіонів у сфері соціального захисту, вони мають бути:

1. Принципові зміни основних орієнтирів регіональної політики та міжбюджетних відносин на стимулювання розвитку територій.

2. Забезпечення прозорості та справедливості формули горизонтального вирівнювання з урахуванням внеску території у формування загального добробуту суспільства.

3. Модернізація функцій системи місцевої влади, тобто перехід від виконання суто перерозподільчої функції до ефективного виконання організаційних, контролюючих та координуючих функцій.

4. Перегляд стандартів щодо проживання та впровадження механізмів забезпечення кращих умов, зокрема шляхом більш активного залучення потенціалу недержавних організацій.

5. Оцінювання діяльності влади за критеріями, які віддзеркалюють зусилля щодо зростання власних доходів та їх спрямування на людський розвиток; сприяння зайнятості населення, розвиток бізнесу, залучення населення і бізнесу до реалізації соціальних ініціатив.

6. Створення територіальних місць зростання, зокрема шляхом використання системи, формування соціально-економічних інститутів, завдяки яким можливо більш ефективно використовувати потенціал.

7. Активізація розвитку соціальної відповідальності на місцевому рівні [3].

Сьогодні перед Урядом країни стоять важливі завдання щодо питань соціального захисту. Визначені основні вектори соціальної політики щодо розробки та запровадження реформ, які дадуть змогу втілити у життя принципи соціальної справедливості й забезпечити постійне підвищення добробуту населення та підвищити якість життя кожної людини. Першим пріоритетом визначена комплексна реформа системи оплати праці, запровадження

європейських стандартів у сфері соціально-трудоких відносин. Другим пріоритетом – реформа системи пенсійного забезпечення. Третім – забезпечення адресності в наданні державної соціальної допомоги. Четвертим важливим напрямом було визначено децентралізацію системи соціальних послуг та їх розвиток на рівні територіальних громад. Необхідність проведення змін у соціальній сфері також було обумовлено завданнями і цілями загальних економічних реформ, та реформи державного управління, головною з яких є децентралізація.

Список використаних джерел

1. Клименко А. Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти / А.Л. Клименко // Теорія і практика правознавства. – 2019 – Вип. 2 (12) – С. 1-10.
2. Україна переживає процеси старіння суспільства: Новини УНІАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://health.unian.ua/country/150289-ukrajina-perejivaeprotsesi-starinnya-suspilstva.html>.
3. Огінська А.Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз // Економіка та держава: науково-практичний журнал / Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості України; ТОВ «Ред. журн. «Економіка та держава»; редкол.: Федоренко В.Г., Кучеренко Г.Б., Амоша О.І. [та ін.]. – Київ, 2018. – № 4, квітень. – С. 131-136.

PRICE TRENDS IN THE GLOBAL ELECTRICITY MARKET

Булгакова Катерина

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня

Демків Юлія

к.е.н., доцент

Кафедра міжнародного менеджменту

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Despite innovations in technology and the diversification of energy sources, electricity price trends are exhibiting a growing global movement. Countries utilizing oil networks, gas-dependent nations, those with high demand for gas-powered grids, and coal-rich countries relying on coal-based electricity grids, as well as nations with the most expensive electricity due to limited domestic resources and heavy reliance on imports, face different opportunities for price regulation and formation. This creates a dependency on consumer purchasing power and companies' market choices for suppliers, fostering more efficient interactions.

The future of energy prices remains as uncertain as it has been in the past. While in the 1970s there was fear that oil supply could dramatically decrease, driving future

oil prices up, fracking and other technological innovations have boosted oil reserves to unprecedented levels. At the same time, natural gas has become an alternative to oil, and due to concerns over global warming, solar energy and energy storage technologies have significantly improved as efforts to reduce economies' dependence on carbon energy have intensified. Although coal remains one of the dirtiest energy resources, it continues to be a vital source of energy for power plants, especially as many countries aim to eliminate reliance on nuclear energy.

Global Financial Data (GFD) recently introduced commodity indexes that provide data on prices for goods spanning over 1,000 years. These indexes allow us to observe the anomalous behavior of energy prices over the past forty years and speculate on how long this trend will continue.

Looking back into history, from the 1200s to the 1800s, wood was the primary energy resource for economies, with coal and lamp oil serving as secondary resources. Each provided different types of energy for cooking, heating, and electricity. GFD data on wood prices begin in 1252, coal prices start in 1447, and lamp oil prices in 1272. Although wood was the main energy source from the 1200s to the 1800s, it was gradually replaced by electricity and gas in the 1800s, which introduced energy directly into homes.

In the 1860s, oil was discovered in Pennsylvania, quickly replacing other energy sources. At that time, a barrel of oil sold for \$20, but due to oversupply, the price fell to 10 cents by the end of 1861, making it an inexpensive and exceptional substitute. Interestingly, by combining historical data on coal, coal gas, wood, lamp oil, whale oil, petroleum, and natural gas, GFD created an energy commodity price index spanning the last 750 years.

Various studies have compared the behavior of energy prices with those of agricultural and industrial goods over recent centuries. Among these three, energy prices have increased the most, rising more than 500-fold over the last 750 years, while industrial goods experienced the least price growth. A rapid analysis of the trends shows that there were long periods, hundreds of years in duration, where energy prices remained almost unchanged, particularly between 1350 and 1550, and again between 1700 and 1900. However, the 1900s and 2000s marked a period of wild but generally increasing changes in energy and commodity prices. It's notable that industrial goods, primarily metals and non-food agricultural products, consistently rose in price less than other commodities. In fact, a drop in industrial goods prices during the 1930s brought the index back to the level of the mid-16th century. Since then, industrial goods prices have grown faster than agricultural prices, but still not as quickly as energy prices. Of the three main commodity indexes calculated by GFD—energy, agriculture, and industry—the energy index has seen the most significant growth over the past 750 years. Between 1252 and 1970, energy prices increased 60-fold.

Over the past 50 years, energy prices have outpaced agricultural prices, particularly due to significant price spikes in the 1970s and 2000s. From 1970 to 2016, the agricultural index increased almost fourfold, the industrial index tenfold, and the energy index thirtyfold! Through comprehensive research, we can recognize

the anomalous behavior of commodity prices that has occurred over the past 40 years, disrupting the 700-year trend of relatively consistent energy price growth.

Interestingly, global energy price spikes occurred during wars: in the 1810s during the Napoleonic Wars and the War of 1812, in the 1860s during the American Civil War, and in the 1910s during World War I. The first two spikes were followed by forty-year declines in prices, a return to peacetime price averages. After the most recent energy price surges in the 1970s and 2000s, no return to average levels has yet occurred. While supply factors, primarily shortages, triggered the price surge in the 1970s, high demand from China and other countries caused the surge in the 2000s. Since the 1970s, both energy and industrial goods have followed similar pricing trends, while agricultural price growth has been more stable.

Of course, the interaction between coal and oil prices in shaping the history of energy prices is remarkable. In the long term, coal prices have consistently risen, following a 500-year trend that began in the early 1500s. Even more surprising is that oil and other energy resources did not exhibit upward price trends from the late 1500s to the 1930s. Over the 20th century, both oil and coal prices steadily rose, but over the last 100 years, oil prices have increased five times faster than coal prices due to growing demand for oil compared to coal.

In 2022, wholesale electricity prices soared as many European countries stopped importing oil and gas from Russia after the war in Ukraine. Additionally, global demand for energy, amplified by the pandemic, exacerbated the shortage. As a result, the global energy market experienced significant volatility, which to some extent still persists. Many experts predict that in the long term, the adoption of renewable energy could provide more consistent relief and protect consumers from unstable wholesale market price growth. However, additional investments in energy transmission and storage are required.

Households around the world also benefit from seeking better electricity offers. For example, there is existing experience with default market offers or fixed contract offers. In fact, the default market offer is a reference price designed to make it easier for customers to compare energy plans across suppliers and for those who are not engaged with a retail seller. The AER reviews the price of the default market offer annually, taking into account several factors, including network costs, operating costs and wholesale prices. [1].

Electricity prices vary significantly across the globe, sometimes even within the same country, depending on factors such as infrastructure, geography, and politically determined taxes and fees. For example, in Denmark, Belgium, and Sweden, taxes make up a substantial portion of electricity prices for end consumers. Meanwhile, countries like Iran, Qatar, and Russia, thanks to their extensive extraction of crude oil and natural gas, have some of the world's lowest electricity prices. Here, the average household pays less than USD 0.1 per kilowatt-hour. Conversely, countries heavily dependent on imported fossil fuels for electricity generation are more vulnerable to market price fluctuations. In 2022, the largest importers of natural gas in Europe were Italy and Germany, where this energy source constitutes a significant portion of the energy balance. These countries have some of the highest electricity prices in the

world and were heavily impacted by the 2022 energy crisis. Overall, Western Europe is the most expensive region for households to purchase electricity, while many large energy-producing countries, like Russia and Saudi Arabia, offer their residents the lowest average tariffs.

Electricity is crucial for our modern society and is the driving force of any economy. Ensuring access to affordable and clean energy for all is one of the UN's Sustainable Development Goals (SDGs). However, electricity is becoming more expensive and even inaccessible. In 2023, such a scenario was observed in both wealthy, developed European countries and poor, developing or less-developed countries in Asia and Africa. The electricity prices we will further analyze for end consumers are rising. The global energy crisis, high inflation, interest rates, the transition to net-zero energy and decarbonization, digitization, and decentralization—all have an impact. Naturally, many other common factors, such as weather conditions and market forces, are mentioned often and either amplify or offset their effects. These three factors and trends are expected to continue influencing developments in 2024 to varying degrees, requiring responses from governments, regulators, utilities, and customers. Overall, recent analytics had forecasted a decline in electricity demand in developed economies, associated with the lasting impacts of the global energy crisis and slower economic growth. In 2024, as economic outlooks are improving, global electricity demand growth is expected to rebound to 3.3% [2].

Analyzing the current year, electricity prices in Europe have significantly fallen since the beginning of 2024. On the major European markets, average monthly wholesale day-ahead electricity prices in February 2024 dropped, with many of them reaching their lowest levels since the first half of 2021. For example, they amounted to:

Italy – €87.6/MWh (-11.6% m/m);
France – €58.4/MWh (-23.8%);
Germany – €61.36/MWh (-19.9%);
Spain – €39.9/MWh (-35%);
Sweden – €44.4/MWh (-45%).

In Ukraine, the weighted average price of electricity on the day-ahead market (DAM) in February 2024 decreased by 15.3% compared to the previous month – to UAH 3268.6/MWh (€78.6 at the rate of UAH 41.59/EUR), according to Market Operator data. Demand for DAM in the specified period decreased by 13.16% m/m.

According to The European Energy Exchange (EEX), the Central European exchange for electricity and related products, the basic settlement price of electricity futures on the German market in March 2024 will be €61.27/MWh, on the French market – €58.81/MWh, on the Spanish market – €19.83/MWh, on the Italian market – €84.73/MWh. [3].

If current trends were to persist into the future, two logical conclusions could be drawn. First, energy commodity prices are rising faster than prices for other goods. Second, oil prices are increasing faster than coal prices. The reality of supply and demand in the market further strengthens these trends. In developed countries, energy consumption per unit of product is decreasing, which to some extent offsets the

growth in energy demand in emerging markets. Countries like China, which heavily rely on oil imports, are reducing their energy dependency by developing solar energy and improving energy storage. Services are playing an increasingly important role in both developed and emerging markets, and as their share of GDP grows, the relative dependence of the economy on oil and coal will decrease. The overall potential supply and demand trend for energy depends on technologies and how quickly solar and innovative technologies can be developed, as well as how hydraulic fracturing and related technologies can increase the amount of oil that can be extracted from the ground. Due to the impact of carbon-based energy on global warming, the world is trying to reduce its dependence on coal and oil, which, of course, affects electricity costs.

The global issue of energy affordability is tied to a number of factors. Among the recent impacts, it is necessary to consider the energy crisis that began after the COVID-19 pandemic in 2021, when much of the world faced shortages and price increases in the oil, gas, and, accordingly, electricity markets. The crisis was triggered by several economic factors, including the rapid economic recovery after the pandemic, which outpaced energy supply and evolved into a large-scale global energy crisis after Russia's invasion of Ukraine. The price of natural gas reached record highs, and as a result, electricity did the same in some markets. Higher energy prices led to restrictions on consumer use of resources, forced partial production cuts or even closures worldwide, and slowed economic growth. In 2022, it was even estimated that imported energy inflation risks tipping an additional 11 million of Europeans into poverty [4]. Gas supply in Europe is extremely vulnerable due to its historical dependence on relevant countries, while many developing countries are seeing higher import bills for energy resources and fuel shortages.

The modern scale of the problem is exacerbated by monopolistic electricity suppliers and growing restrictions on renewable energy sources, which hinder competitive electricity markets. As a result, the current regulatory framework in many countries rewards investments in politically favorable projects, putting at risk the primary goals of maintaining a safe, reliable, and affordable power grid. Consequently, consumers pay more for less efficient and more hazardous electricity.

Given today's global challenges, ensuring the Ukrainian population has access to high-quality and affordable electricity is particularly urgent. This year, Ukraine is experiencing a severe electricity shortage, leading to emergency power outages across the country. Previously, power outages only affected industrial or critical infrastructure facilities, but now they also impact residential consumers. The problem is that the combined capacity of power plants is insufficient to cover consumption, and imports are not enough to fill the gap (due to cold winters or hot summers). As a result of Russian shelling, Ukraine lost 8 GW of capacity [5], further complicating the situation regarding the population's access to electricity. On one hand, this demonstrates the need for adaptation to modern circumstances, revitalization of recovery efforts, and accumulation of actions in the studied direction. On the other hand, there is a need for global understanding and reorientation toward international

practices of regulating the country's electricity supply system to be prepared for the critical challenges of today and the ongoing transformations.

State regulators should ensure that monopolies in electricity services are limited only where economically necessary. The emergence of other competitive market participants and the reduction of transaction costs between consumers and suppliers make retail choice systems possible. Policymakers should encourage consumer choice by reforming traditional monopolies to offer more opportunities through retail choice. Offering more choice will allow consumers to find products that better meet their needs.

References

1. Ben Knight Why are electricity prices rising again? <https://www.unsw.edu.au/newsroom/news/2023/05/why-are-electricity-prices-rising-again->
2. Aftab Raza Trends and Factors affecting Electricity Prices: Transition from 2023 to 2024 <https://www.linkedin.com/pulse/trends-factors-affecting-electricity-prices-transition-aftab-raza-2vhvc>
3. Halina Yermolenko Electricity prices in Europe fell significantly in February <https://gmk.center/en/posts/electricity-prices-in-europe-fell-significantly-in-february/>
4. Ricardo Mourinho Felix Putting our money where the gap is: <https://www.eib.org/en/stories/crises-investment-europe>
5. It was a matter of time: why are the power cuts in Ukraine happening again and are there any schedules? <https://visitukraine.today/blog/3946/it-was-a-matter-of-time-why-are-the-power-cuts-in-ukraine-happening-again-and-are-there-any-schedules>

РИЗИКИ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ

Щитов Дмитро Миколайович

к.е.н., докторант

Університет митної справи та фінансів

Мормуль Микола Федорович

к.т.н., доцент

Університет митної справи та фінансів

Щитов Олександр Миколайович

к.ф.-м.н., доцент

викладач НВК-Ліцей № 100 м. Дніпро

Анотація

Розглянуто та систематизовано ризики, які виникають при зайнятті електронною комерцією та можливі шляхи їх запобігання та мінімізації. Проаналізовано класифікацію моделей теорії ігор при прийнятті управлінських рішень в умовах детермінованості, в умовах ризику та в умовах невизначеності.

Для першого класу задач використовуються методи оптимізації детермінованих задач. При прийнятті управлінських рішень в умовах ризику розглянуті основні критерії для прийняття рішень, доцільність їх застосування та методика їх обчислення.

Ключові слова: електронна комерція, ризики, кібербезпека, управління ризиками, теорія ігор, гра з природою.

Введення.

Для підвищення економічного потенціалу держави в умовах економічної нестабільності, яка характерна для ринкової економіки, існують механізми прийняття ефективних науково обґрунтованих управлінських рішень. Рішення приймаються в чотирьох можливих умовах:

- 1) детерміновані ситуації, коли відомі варіанти, які настануть після прийняття різних рішень;
- 2) прийняття рішень в умовах ризику, коли кожна дія може привести до одного з кількох можливих варіантів з відповідною ймовірністю;
- 3) вибір рішення в умовах повної невизначеності, коли відомі наслідки від прийняття рішень, але ж не відомі ймовірності, з якими вони настануть;
- 4) прийняття рішень в умовах протидії. Реальні процеси найчастіше відбуваються в умовах 2-4.

Але для бізнесу важливо не обійти ризик взагалі, а передбачити можливі випадки і прийняти найкраще рішення за допомогою комплексу критеріїв, що відповідають основним інтересам підприємця. Оскільки від цього залежить ступінь прибутковості бізнесу, зокрема, у сфері електронної торгівлі, або взагалі його існування, актуальним є розгляд можливих ризиків, з якими доводиться стикатися підприємцю, та алгоритмам їх мінімізації. Успішне управління ризиками в електронній комерції вимагає системного підходу, постійного моніторингу та адаптації до змін у технологіях і ринкових умовах. При зайнятті електронною комерцією, як і будь-якою, для продавців і споживачів виникають різного роду ризики: ризик підроблених сайтів та хакерських атак, шахрайства (зловживання фінансовими та особистими даними), ризик невідповідності якості товару, що знижує довіру до інтернет-покупок та інші.

При дослідженні ризику необхідно зробити наступну послідовність дій:

- 1) виділити об'єктивні та суб'єктивні фактори, що впливають на конкретний вид ризику;
- 2) зробити аналіз виявлених факторів;
- 3) оцінити можливість того або іншого проекту з урахуванням різних видів ризику;
- 4) встановити допустиму верхню межу рівня ризику;
- 5) забезпечити заходи зниження ризику [1].

Задачі, пов'язані з ризиками, можна поділити на 3 класи:

- 1) прийняття рішень в умовах однозначності (детерміновані задачі);

2) прийняття рішень в умовах ризику (статистичні задачі), в яких вважаються відомими ймовірності подій або функція розподілу ймовірностей і використовуються елементи теорії ймовірностей і математичної статистики;

3) прийняття рішень в умовах повної невизначеності, коли відомі тільки можливі варіанти подій, але їх ймовірності і функція розподілу не відомі.

Для першого класу задач розроблені і використовуються методи оптимізації детермінованих задач. Існують наступні методи.

1) Критерій очікуваного значення, коли треба знайти максимум або мінімум якогось показника, наприклад, прибутку, витрат тощо.

2) Критерій граничного рівня не дає можливості отримати оптимальні значення показників, але встановлює граничні межі (мінімальну ціну).

3) Критерій найбільш ймовірної події. Випадкова величина замінюється детермінованою, яка має найбільшу ймовірність реалізації [2], [3].

Часто на практиці в задачах прийняття рішень невизначеність полягає в недостатній інформованості ОПР (особи, що приймає рішення) або е-комерсанта. Невизначеність такого роду може породжуватися різними причинами: нестабільність економічної ситуації, дії партнерів по бізнесу і конкурентів, попит на товар, політика уряду, вихід з ладу технічного устаткування, курс валюти, екологічні обставини тощо. Тобто та або інша степінь невизначеності, як правило, є об'єктивною, але може бути і суб'єктивною та залежати від індивідуальних психофізичних параметрів ОПР. В таких задачах невідомий розподіл ймовірностей, з якими зовнішнє середовище може знаходитись в одному з можливих станів. У цьому випадку ОПР висуває тільки певні гіпотези відносно станів зовнішнього середовища. В таких задачах вибір рішення залежить від об'єктивної дійсності, що називається "природою (зовнішнім середовищем)", а математична модель подібних ситуацій – "грою з природою". При розв'язуванні таких ігор "природа" не обов'язково протидіє гравцеві, вона може і сприяти його діям, бо приймає свої стани випадково. Тому гравцеві треба вибирати такі стратегії, щоб з урахуванням довільних станів "природи" отримати добрі результати. Теорію ігор з "природою" називають теорією статистичних рішень [4].

Мета. Метою дослідження є систематизація системи показників кількісної оцінки підприємницьких ризиків при е-комерції на базі статистичного методу, які складаються з абсолютних та відносних величин; побудова інтервальної оцінки ефективності кожної стратегії та визначення типу ризику кожної з них за різними методами. Для досягнення цієї мети слід вирішити наступні завдання:

1) провести аналіз існуючих методів кількісної оцінки підприємницьких ризиків в е-комерції, зокрема статистичних методів;

2) визначити та систематизувати ключові показники, що характеризують абсолютні та відносні величини ризиків;

3) розробити методіку для оцінки ефективності кожної стратегії в е-комерції, використовуючи інтервальні дані;

4) проаналізувати та класифікувати ризики за різними типами (фінансові, операційні, стратегічні) на основі результатів інтервальної оцінки;

5) визначити практичні рекомендації для підприємств в е-комерції щодо управління виявленими ризиками та підвищення ефективності.

Результати дослідження. За класичною теорією ризик ототожнювали із середнім значенням втрат та збитків, які можуть статися в результаті реалізації рішення. У неокласичній теорії ризику ризик визначається як відхилення від запланованих фінансових результатів, від цілі. У сучасній інтерпретації ризик – це не втрати, а небезпека відхилення від мети, заради якої приймалось рішення. Тобто сьогодні ризик визначається не стільки втратами, скільки відсутністю значних позитивних економічних результатів, і є фінансовою категорією, пов'язаною зі зміною фінансових результатів процесу прийняття рішень.

Електронна комерція (e-commerce), окрім численних переваг, несе в собі низку ризиків. Основні з них представлені у табл. 1.

Таблиця 1- Ризики електронної комерції

№ з/п	Назва ризику	Пояснення	Шляхи подолання
1.	Захист даних та кібербезпека	Зловмисники можуть намагатися отримати доступ до чутливих даних клієнтів, таких як фінансова інформація, особисті дані та логіни. Важливо використовувати надійні системи захисту та регулярно оновлювати їх.	Звіти компаній Symantec, McAfee, або організацій типу ENISA (Європейська агенція з кібербезпеки) надають дані щодо рівня кібербезпеки та способів захисту.
2.	Шахрайство	Інтернет-магазини можуть бути об'єктами шахрайських схем, таких як фальшиві транзакції або використання крадених карток. Важливо впроваджувати системи для перевірки і підтвердження транзакцій.	Такі організації як Verizon або IBM надають звіти та статистичні дані про шахрайство та кіберзлочини, які слід уважно моніторити.
3.	Логістика	Електронна комерція часто залежить від постачальників і логістичних компаній, що може призводити до затримок у доставці або помилок у виконанні замовлень.	Застосування штучного інтелекту допоможе налагодити логістичні процеси.
4.	Технічні негаразди	Сайти можуть зітхуватися з технічними збоями або проблемами з хостингом, що може вплинути на доступність та функціональність інтернет-магазину.	Технічні ризики залежать від того, як надійно працюють треті сторони (хостинг, платіжні системи). Тому необхідно мати план відновлення після збоїв і забезпечення безперервності бізнесу. Допоможуть в цьому поради від постачальників хостинг-послуг, обговорення в IT-спільнотах: форумів, технічних блогів, досліджень в області IT-інфраструктури.

Продовження табл. 1

№ з/п	Назва ризику	Пояснення	Шляхи подолання
5.	Регуляції	Відповідність законодавству та нормативним вимогам в різних країнах може бути складним завданням. Порушення правил може призвести до штрафів або юридичних проблем. А постійні зміни в законодавстві можуть вимагати частих оновлень політик і процедур.	Регуляції в сфері захисту даних (GDPR в ЄС, CCPA в Каліфорнії) відбуваються за законодавчими актами. Важливо враховувати закони про захист персональних даних, правила щодо електронної торгівлі та захисту прав споживачів.
6.	Конфлікти з клієнтами	Повернення товарів, непорозуміння в описах продукції або неналежна якість товарів можуть призвести до конфліктів з клієнтами та погіршення репутації. А негативні відгуки або проблеми з обслуговуванням можуть погіршити імідж компанії (репутаційні ризики).	Моніторинг, аналіз відгуків та оперативне реагування на них на платформах соціальних медіа є важливою задачею будь-якого підприємства е-комерції.
7.	Хакерські атаки	Зломи, атаки на сайт (DDoS атаки) та інші форми кіберзлочинності можуть завдати шкоди бізнесу та його репутації. Основні загрози включають фішинг, віруси, шкідливе ПО, атаки на інфраструктуру (DDoS атаки). Ризики можуть варіюватися від невеликих атак до масштабних кіберінцидентів, що впливають на цілі компанії.	Проти таких атак існують спеціальні програми захисту, на які не слід скупитися.
8.	Конкуренція	Велика кількість онлайн-магазинів може ускладнити вихід на ринок і привернення клієнтів. Невеликим підприємствам може бути важко конкурувати з великими гравцями.	Тут у кожного своя стратегія.
9.	Фінансові ризики	Е-комерсанту потрібно обрати товари, продаж яких принесе найбільший прибуток (асортимент, обсяг), аудиторію клієнтів, на яку він буде орієнтуватися, торговельну стратегію, сегмент ринку, на якому він працюватиме, сайт і таке інше. В кожному пункті діяльності є свої ризики: щось не так зробити, обрати не те, зробити ставку не на ту стратегію чи аудиторію і, відповідно, «потрапити на гроші».	Щоб мінімізувати фінансові ризики, слід постійно моніторити аналітику від фінансових консультантів, банків, які спеціалізуються на е-комерції, та від агентств, що відстежують фінансові втрати від шахрайства в електронній торгівлі. Витрати на технології безпеки можуть бути значними, але не критичними для бізнесу.

Джерело: авторська розробка

Застосовують як якісний, так і кількісний аналіз ризику. Якісний ризик має на меті визначити чинники й зони ризику та провести ідентифікацію можливих ризиків. При якісному аналізі характерними є два аспекти [1]:

I аспект пов'язаний з необхідністю порівнювати очікувані позитивні результати (сприятливі) результати із можливими несприятливими наслідками;

II аспект пов'язаний з виявленням впливу рішень, які приймаються в умовах невизначеності та конфліктності, на інтереси суб'єктів господарювання.

У рамках діяльності суб'єкта господарювання може бути використана така класифікація зон ризику: безризикова зона, зона мінімального ризику, зона малого ризику, зона допустимого ризику, зона критичного ризику, зона катастрофічного ризику. Основними критеріями розмежування виступають: прибуток, виручка, власні кошти підприємства, втрати, коефіцієнт ризику, коефіцієнт варіації, коефіцієнт можливих втрат. Іноді в межах зони допустимого ризику виокремлюють достатньо допустиму зону та зону підвищеного ризику, використовуючи як критерії чистий і розрахунковий прибутки від здійснення підприємницької діяльності. Наведемо характеристику основних зон ризику при здійсненні господарських операцій.

1. У безризиковій зоні відсутні будь-які втрати під час здійснення господарських операцій.

2. У зонах мінімального та малого ризику можлива величина втрат менше розміру очікуваного прибутку.

3. У зоні допустимого ризику можлива величина втрат не перевищує розміру очікуваного прибутку. У найгіршому випадку – втрата всього прибутку, за сприятливого збігу обставин – незначний розмір втрат, що припадає на одну ризиковану ситуацію.

4. У зоні критичного ризику можливий розмір втрат перевищує прибуток, але не є більшим за виручку.

5. Зона катастрофічного ризику найбільш небезпечна; можливі втрати перевищують виручку та можуть досягти величини, що дорівнює майну підприємства [1].

Розглянемо кількісний аналіз ризиків господарювання. Потреба в ідентифікації та відокремленні суттєвих чинників ризику, підвищенні ефективності процесу управління, існування можливості вибору конкретного рішення із сукупності альтернативних варіантів зумовлює необхідність доповнення якісного аналізу кількісним. Він покликаний кількісно визначити ступінь окремих ризиків і ризику певного виду діяльності в цілому. Ступінь ризику – ймовірність появи випадку втрат (ймовірність реалізації ризику), а також розмір можливого збитку від нього.

Розглядають два основних параметри оцінювання ступеня ризику: ймовірність появи втрат (ймовірність реалізації ризику) – чим вона вища, тим більший ризик; величину втрат (розмір можливого збитку) – чим вона більше, тим більший ризик. Ступінь ризикованості залежить від розмірів підприємства, кількості працівників, величини активів, частки ринку збуту, обсягів продукції. Розвиток підприємницької діяльності як основи функціонування ринкової економіки несе в собі потенційну загрозу збитків. Будь-яка підприємницька діяльність неминуче пов'язана з витратами, тоді як збитки мають місце за несприятливого збігу обставин, прорахунках і зумовлюють додаткові витрати

понад заплановані. Утратами вважається зниження прибутку, доходу порівняно з очікуваними величинами. Підприємницькі втрати – це випадкове зниження підприємницького прибутку. Тому в оцінці підприємницького ризику необхідним є аналіз і прогнозування ймовірних утрат ресурсів – випадкових, непередбачених, але потенційно можливих утрат, які виникають унаслідок відхилення реального перебігу подій від запланованого.

У процесі підприємницької діяльності, окрім перелічених у таблиці 1, ймовірні такі втрати, соціальні, морально-психологічні, збутові, екологічні, втрати часу. Для кожного виду втрат вихідну оцінку їх величини та ймовірності їх виникнення необхідно здійснювати за визначений час. У цілому треба враховувати тільки випадкові втрати, що не піддаються прямому розрахунку та безпосередньому прогнозуванню (якщо втрати можна заздалегідь передбачити, то їх слід розглядати не як збитки, а як неминучі витрати й включати в розрахункову калькуляцію). Залежно від виду підприємницької діяльності доцільно розрізняти втрати від здійснення виробничої, комерційної та фінансової діяльності [5].

Оскільки ризик є економічною категорією, на його ступінь можна впливати через формування та реалізацію стратегії, через створення механізму управління ризиками – ризик-менеджменту. Здійснення господарської діяльності неможливо без урахування ризиків та управління ними. Управління ризиками – це сукупність дій економічного, організаційного, технічного характеру, спрямованих на встановлення видів, факторів, джерел ризику, оцінку величини, розробку й реалізацію заходів щодо зменшення його рівня та запобігання можливим негативним наслідкам. Як система-управління ризик-менеджмент включає в себе дві підсистеми: об'єкт управління та суб'єкт управління. Для функціонування ризик-менеджменту повинен існувати орган управління ризиками. Як процес управління ризик-менеджмент передбачає розробку стратегічних і тактичних рішень та включає наступні етапи:

- оцінку господарської ситуації на підприємстві та виникнення ризиків;
- кількісний та якісний аналіз;
- регулювання ступеня ризику (вибір напрямів і методів регулювання, їх реалізацію);
- оцінку отриманих результатів та їх коригування.

Основними напрямками впливу та методами регулювання ступеня ризику виступають:

- 1) уникнення ризику (відмова від ненадійних партнерів, постачальників; відмова від прийняття ризикованих проектів, рішень);
- 2) компенсація ризику (стратегічне планування діяльності; прогнозування зовнішньої економічної ситуації; моніторинг соціально-економічного та правового середовища; активний цілеспрямований маркетинг);
- 3) збереження ризику (відмова від будь-яких дій, спрямованих на компенсацію збитку (без фінансування); створення спеціальних резервних фондів у натуральній або грошовій формі (фондів самострахування або фондів

ризик); залучення зовнішніх джерел (отримання кредитів та позик, державних дотацій для компенсації збитків та відновлення виробництва);

4) передача ризику (страхування; через укладання договорів факторингу, поручительства; через укладання біржових угод (хеджування));

5) зниження ризику (диверсифікація; здобуття додаткової інформації; лімітування) [6].

Актуальною задачею дослідження ризику є застосування методів якісного та кількісного аналізу ступеня ризику, зокрема використання системи показників на базі статистичного методу та практичне застосування комплексної кількісної оцінки ризику з визначенням типу ризику з метою прийняття найбільш обґрунтованих управлінських рішень [5, 6].

Система показників кількісної оцінки ризику на базі статистичного методу включає показники варіації, які складаються з абсолютних величин (математичного сподівання ефективності, дисперсії, середнього квадратичного відхилення, семіваріації, семіквадратичного відхилення, сподіваної величини сприятливих та несприятливих відхилень відносно запланованого значення економічного показника, середнього лінійного відхилення, коефіцієнта асиметрії, коефіцієнта ексцесу, розмаху варіації) та відносних (ймовірності виникнення збитків або недоотримання доходів порівняно з прогнозованим варіантом, квадратичного коефіцієнта варіації, коефіцієнта ризику, коефіцієнта семіваріації, лінійного коефіцієнта варіації, коефіцієнта сподіваних збитків, коефіцієнта варіації асиметрії, коефіцієнта варіації ексцесу, коефіцієнта осциляції, коефіцієнта відносного ризику).

Крім того, робиться інтервальна оцінка ефективності кожної стратегії, знаходиться розмах варіації та визначається тип ризику кожної стратегії.

Для кількісної оцінки ризику необхідно визначити всі можливі наслідки окремої події (стратегії) та ймовірності їх настання. Абсолютна величина ризиків характеризується розміром прогнозованих (можливих) утрат (збитків) у матеріально-речовинному чи вартісному вираженні. Розглянемо обчислення системи показників кількісної оцінки ризику суб'єкта господарювання, діяльність якого характеризується найбільш важливим показником – прибутком (збитками).

Припустимо, гравець має m можливих стратегій (можливих альтернатив дій ОПР): A_i ($i = \overline{1, m}$); а "природа" може перебувати в одному з n станів зовнішнього середовища: P_j ($j = \overline{1, n}$), які можливо розглядати, як її "стратегії" (гіпотези ОПР). Сукупність $\{P_1, \dots, P_n\}$ формується на основі досвіду аналізу станів "природи" або в результаті аналізу та інтуїції експертів (ОПР).

Статистичні ігри з "природою" задаються платіжною матрицею A . $A = (a_{ij})_{m \times n}$. $a_{ij} = \varphi(A_i, P_j)$, де a_{ij} – виграш (програш) гравця, якщо він використовує стратегію A_i , а "природа" знаходиться в стані P_j . А функція $\varphi(A_i, P_j)$ є функцією корисності, яка виступає за міру бажаності або корисності відповідної альтернативи. Під елементами a_{ij} можна розуміти як прибуток, так і витрати гравця при виборі i -ої стратегії A_i та знаходженні "природи" в стані P_j .

Для матриці доходів можна робити редукцію гри: викреслювати рядки матриці, що відповідають стратегіям, над якими домінують. Якщо $a_{ij} \leq a_{kj}, j = \overline{1, n}$, то можна викреслювати l -й рядок. Для матриці витрат можна викреслювати рядки, що відповідають стратегіям, які домінують. Якщо $a_{ij} \leq a_{kj}, j = \overline{1, n}$, то можна викреслювати k -й рядок. Стовпці викреслювати неможна при довільному вигляді матриці A , оскільки природа діє не свідомо, а випадково.

У ряді випадків використовується матриця ризику $R = (r_{ij})_{m \times n}$, елементи яких отримують так: $r_{ij} = \beta_j - a_{ij}, i = \overline{1, m}; j = \overline{1, n}; \beta_j = \max_i a_{ij}$. Так робиться, якщо під елементами a_{ij} матриці A розуміють прибутки. А якщо втрати (збитки), то $r_{ij} = a_{ij} - \beta_j, i = \overline{1, m}; j = \overline{1, n}; \beta_j = \min_i a_{ij}$.

Під елементами r_{ij} матриці ризику R розуміють втрати гравця, які для матриці-прибутків дорівнюють різниці між виграшем, який він отримав би, якщо б знав, що природа прийме стан P_j , і виграшем, який він отримає при стані P_j , вибравши стратегію A_j . Для матриці-збитків втрати дорівнюють різниці між збитками, які гравець отримає при виборі стратегії A_j та стану P_j , і збитками, які отримав би, якщо б знав завчасно, що "природа" набуде стану P_j [5].

У теорії ігор з "природою" розглядають 2 ситуації:

1) відомі ймовірності можливих станів природи або їх відносні значення, або ймовірності станів природи встановлюються експертами (ОПР). У цих ситуаціях кажуть про "прийняття рішень в умовах ризику";

2) ймовірності можливих станів природи невідомі і не має ніякої можливості отримати таку інформацію. У цьому випадку кажуть про "прийняття рішень в умовах невизначеності". Для вибору кращої стратегії в цих умовах розроблено низку методів [1], [2], [3], [4], [5], [6].

Висновки. Отже, розглянуто класифікацію моделей теорії ігор при прийнятті управлінських рішень. Прийняття рішень можливо в умовах детермінованості, в умовах ризику та умовах невизначеності. Для першого класу задач розроблені і використовуються методи оптимізації детермінованих задач. При прийнятті управлінських рішень в умовах ризику розглянуті основні критерії для прийняття рішень, доцільність їх застосування та методика їх обчислення. А в умовах невизначеності – основні критерії для прийняття рішень, доцільність їх застосування та методика їх обчислення.

Список використаних джерел

1. Петруня Ю. Є. Прийняття управлінських рішень. Навч. посіб. / Ю. Є. Петруня, В. Б. Говоруха, Б. В. Літовченко, М. Ф. Мормуль, Н. В. Осадча, В. Ю. Петруня, О. К. Ткачова / за ред Ю. Є. Петруні. – Київ : Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.
2. Січко Т. Методи та моделі прийняття рішень в умовах невизначеності / Т. Січко, Т. Нескородєва, П. Римар // Computer Systems and Information Technologies. – 2022. – № 3. – С. 47–51. – Режим доступу: <https://doi.org/10.31891/CSIT-2021-5-6> (дата звернення 28.08.2024).

3. Економіко-математичне моделювання: Навчальний посібник / За ред. О. Т. Іващука. – Тернопіль : ТНЕУ «Економічна думка», 2008. – 704 с.
4. Мормуль М. Ф. Математичний аналіз підприємницьких ризиків / М. Ф. Мормуль, О. М. Щитов, Д. М. Щитов, Л. А. Романчук, Т. А. Чупілко // SWorldJournal. – 2023. – № 18, Part 1. – С. 120-133. – Режим доступу: <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj18-01-020/3164> (дата звернення 25.09.2024).
5. Мормуль М. Ф. Аналіз підприємницьких ризиків статистичним методом / М. Ф. Мормуль, О. М. Щитов, Д. М. Щитов, Т. А. Чупілко // Organization of scientific research in modern conditions '2023: International scientific conference (USA). – 2023. – № 17-01. – С. 32-37. – Режим доступу: <http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/14269/2/Organization%20of%20scientific%20research%20in%20modern%20conditions%20%E2%80%982023.pdf> (дата звернення 27.09.2024).
6. Мормуль М. Ф. Методика та алгоритм прийняття рішень в умовах ризику та невизначеності / М. Ф. Мормуль, О. М. Щитов, Д. М. Щитов // SWorld Journal. – 2024. – № 24, part 2. – С. 34-46. DOI: 10.30888/2663-5712. – Режим доступу: <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/issue/view/swj24-02/swj24-02> (дата звернення 26.09.2024).

ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ: РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тарічева Маргарита
здобувачка вищої освіти

Макалюк Ірина
к.е.н, доцент

Кафедра економіки і підприємництва
Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

За останнє десятиліття криптовалюта стала важливим елементом сучасної фінансової системи, створюючи нові можливості для інвесторів, бізнесу та приватних осіб. Наразі налічується численна кількість різних криптовалют, серед яких Ethereum, DOGE, Litecoin, BNB та найбільш поширеним є Bitcoin. Ця монета була запущена у 2009 році і являла собою децентралізовану цифрову валюту, яка згодом набула значної популярності. Станом на січень 2022 року найбільша частка «майнінгу» Bitcoin припадала на США, які володіли 37,85 % загальної обчислювальної потужності, яку майнери надають мережі Bitcoin. До інших країн з помітними показниками «майнінгу» можна віднести Китай (21,11 %), Казахстан (13,22 %) та Канаду (6,48 %) [7]. Таке зростання інтересу викликано перевагою віртуальних активів здійснювати фінансові операції без посередників, таких як банки, та різних платіжних систем.

Bitcoin не прив'язаний до окремих національних валют або активів і його вартість не підтверджується практично нічим, окрім довіри його власників. Курс Bitcoin встановлюється на віртуальних біржах, де він обмінюється на реальні гроші. До світових бірж, на яких здійснюється цифровий обмін криптовалютами, відносять: «Binance», «Coinbase», «Bybit», «OKX», «KuCoin» та інші. Оскільки криптоактив не має прямої фізичної форми, гроші зберігаються в спеціальній базі даних під назвою «блокчейн». Варто відзначити, що блокчейн – це база даних, а саме децентралізована та розподілена технологія зберігання даних, яка записує інформацію у вигляді блоків, що пов'язані між собою в хронологічний ланцюг. Кожен блок містить дані, які захищені криптографією, і після запису в блокчейн ці дані стають незмінними, що забезпечує прозорість і безпеку операцій [6]. Також безпечність цифрових активів підтверджується їх способом зберігання, а саме використанням «гарячих» та «холодних» гаманців. «Гарячі» гаманці, такі як MetaMask та Trust Wallet, є зручними для щоденних транзакцій через постійне підключення до інтернету. Вони підтримують блокчейни та децентралізовані додатки, проте є вразливими до онлайн-загроз, що вимагає використання таких заходів безпеки як двофакторна аутентифікація та складні паролі. Для великих сум рекомендується використовувати «холодні» гаманці, а саме фізичні пристрої, де криптовалюта зберігається «офлайн». До найбільш популярних моделей відносять Ledger Nano X і Trezor Model T. Ці гаманці працюють без підключення до інтернету, що забезпечує захист від кібератак, та мають додаткові функції безпеки, такі як PIN-код та резервна фраза, для відновлення доступу до гаманця у випадку його втрати або пошкодження [3].

Як зазначає Josh Howarth [5] у 2024 році приблизно 562 мільйони людей по всьому світу володіють криптовалютою, що на 34 % більше, ніж у 2023 році (420 мільйонів осіб). Найвищі показники володіння криптоактивами спостерігаються в таких країнах як Об'єднані Арабські Емірати (25,3 % населення), Сінгапур (24,4 %), а також у США (15,5 %). Загальна ринкова вартість усіх криптовалют у 2024 році становить приблизно 2,02 трильйона доларів США, з яких найбільша частка належить Bitcoin – близько 1,14 трильйона доларів. Таке стрімке зростання кількості власників криптовалюти і капіталізації ринку свідчить про високий інтерес до цифрових активів як інвестиційного та платіжного інструменту.

Водночас зберігання та використання криптовалюти пов'язане з певними ризиками. Одним із найбільших ризиків є висока волатильність криптоактиву. Тобто ціна піддається постійному коливанню, тому інвестори можуть як швидко заробити, так і швидко втратити гроші. Такі коливання створюють серйозні ризики для інвесторів, оскільки важко прогнозувати вартість активу в довгостроковій перспективі. Також через відсутність державних гарантій криптовалюти не захищені від краху бірж чи різких змін у вартості, що робить їх менш стабільними у порівнянні з традиційними валютами. Таким чином, волатильність криптовалют також негативно впливає на економіку, оскільки підвищується рівень фінансової нестабільності на ринках.

Наступна проблема, яка характерна для криптовалют, – правове регулювання. Наразі відсутні уніфіковані та універсальні правові рамки для всіх учасників міжнародного ринку. Це пояснюється тим, що кожна країна по-різному провадить регуляторну політику стосовно віртуальних активів. Наприклад, Китай запровадив повну заборону на криптовалютні операції (проте, варто відзначити, що операції з криптовалютами у Китаї продовжують здійснюватися нелегально), тоді як інші країни, зокрема США, Австралія, Канада, Японія, легалізували обіг криптовалют. В Україні ж проводити операції з криптовалютою не заборонено, проте остаточно їх правила ще не легалізовані. Так, 15 березня 2022 року президент України підписав Закон «Про віртуальні активи» № 2074-ІХ від 17 лютого 2022 року [2], який набуває чинності з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами» (однак, станом на 01 вересня 2024 року набрання чинності законами ще не відбулося). Потенційно, Закон № 2074-ІХ є важливим для розбудови цифрової економіки України [1].

Ще однією проблемою є відсутність механізму контролю фінансових дій власників гаманців з боку держави. Високий рівень анонімності та захищеності транзакцій може створювати умови для використання криптовалюти в незаконній діяльності, такій як торгівля наркотиками, контрабанда, торгівля зброєю та людьми, а також фінансування терористичних угруповань. Окрім того, висока безпека блокчейну не може забезпечити повний захист криптовалюти від кібератак і шахрайств. Завжди є вірогідність втратити доступ до своїх криптоактивів через зломи криптобірж.

Проте, незважаючи на виклики, прогнозується, що роль криптовалют у світовій економіці зростатиме. На це вказує інтеграція її у фінансові установи. Наприклад, компанії Visa та Mastercard вже підтримують транзакції з використанням криптоактивів. Окрім великих гравців ринку деякі держави розглядають Bitcoin як альтернативний засіб для збереження своїх національних резервів, а саме зниження ризиків, які пов'язані із знеціненням валют та борговими кризами. Сальвадор став першою країною, яка інвестувала в Bitcoin на державному рівні. Основними мотивами були забезпечення доступу до банківських послуг більшої кількості населення, зменшення залежності від міжнародних грошових переказів та скорочення витрат на перекази, а також залучення іноземних інвестицій і створення нових робочих місць у сферах блокчейну та криптовалют [4]. Перспективи використання криптовалют матимуть важливі наслідки для країн, які прагнуть зменшити свою залежність від іноземної валюти та підвищити фінансову доступність. Досвід Сальвадору, а також країн з добре розвиненою туристичною інфраструктурою, таких як ОАЕ і Таїланд, також демонструє потенціал для залучення криптоінвесторів і туристів та стимулювання економічного розвитку.

Отже, використання криптовалют пов'язане як з певними ризиками, так і зі значними перспективами. Поширення практики обігу криптовалют у міжнародному цифровому просторі має супроводжуватися посиленням безпеки

та захищеності таких операцій. В свою чергу, це вимагає належного нормативно-правового регулювання, стабілізації та зниження волатильності криптовалют, а також активних інвестицій в освітні ініціативи для підвищення обізнаності громадськості про переваги та ризики використання віртуальних активів.

Список використаних джерел

1. Макалюк І. В. Токенізація цінних паперів: особливості та перспективи для України / І. В. Макалюк, М. О. Фалько, Н. В. Захаров // Ефективна економіка – 2023 – № 1. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1036> (DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.1.34>).
2. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 25.09.2024).
3. Best Cold Storage Wallets: 8 Safest Devices [Електронний ресурс] // CrypticEra. – Режим доступу : <https://walletreviewer.com/best-cold-storage-crypto-wallets/0/> (дата звернення: 25.09.2024).
4. Has El Salvador's Bitcoin Experiment Paid Off in 2024? [Електронний ресурс] // ZenLedger. – Режим доступу : <https://zenledger.io/blog/update-on-the-el-salvador-bitcoin-experiment/> (дата звернення: 25.09.2024).
5. Howarth J. How Many People Use Cryptocurrency? [Електронний ресурс] / Howarth J. // Exploding Topics (published: 11.07.2024). – Режим доступу : <https://explodingtopics.com/blog/cryptocurrency-stats>.
6. Pozhuieva, T. O., Buhrim, O. Y. Prospects and Risks of Using Cryptocurrency in the Modern Economic Space / Pozhuieva, T. O., Buhrim, O. Y. // Економічний вісник Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет». – 2023. – №12. – С. 126–131. Режим доступу : <http://ek-visnik.dp.ua/wp-content/uploads/pdf/2023-2/Pozhuieva.pdf>.
7. The Statistics Portal [Електронний ресурс] // Statista. – Режим доступу: <https://www.statista.com/> (дата звернення: 25.09.2024).

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Волошина-Сідей Вікторія

к.е.н.

Чилій Андрій

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра економіки, менеджменту та фінансів

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Україна

Інвестиції завжди були найважливішим засобом підвищення показників якості економічної діяльності як на мікро-, так і на макрорівнях, створення умов для подолання кризових ситуацій та здійснення структурних змін у

національній економіці. Залучення додаткових коштів є критично важливим для України у воєнний час, оскільки власних фінансових ресурсів недостатньо для розробки та реалізації життєво важливих інвестиційних проектів та формування стратегії післявоєнної відбудови. За цих обставин важливу роль відіграватиме запровадження сучасних механізмів регулювання ринків цінних паперів та дієве інституційне забезпечення з урахуванням аспектів євроінтеграції та подальшого розвитку фінансових ринків, за допомогою яких здійснюватиметься перерозподіл фінансових ресурсів.

На ринку цінних паперів тимчасово вільні кошти інвесторів акумулюються та вкладаються в цінні папери емітентів під дохідністю та ризиком. Основні поточні проблеми включають низьку ринкову капіталізацію та невідповідність чинному законодавству щодо стандартів та директив ЄС [1].

Як наслідок, регулювання українського ринку цінних паперів потребує вдосконалення в напрямку імплементації нормативно-правової бази ЄС, ефективного інституційного забезпечення ринку та процесів інвестування, запровадження сучасних механізмів регуляторного впливу на організовані ринки капіталу, оцінки ризиків усіх учасників.

Вирішальними для реалізації інвестиційного процесу є ефективне ресурсне, правове, нормативне, організаційне, інформаційне та технічне забезпечення. При цьому можна виділити державні системи (формальні правила) і недержавні (неформальні норми) регуляторні органи, які гарантують наявність інституційної підтримки, тобто правової, нормативної, організаційної, ресурсної, інформаційної та технологічної [2].

До нормативно-правової складової віднесемо комплекс нормативно-правових актів і законів, що регулює, підтримує, організовує та регулює інвестиційну діяльність. Юридичний супровід включає розробку правових норм, інвестиційного права, конституцій, податкового законодавства, інших законів, рішень ВРУ, розпоряджень міністрів, статутів компаній, міжнародних угод та локальних нормативних актів.

До організаційної складової віднесемо сукупність заходів, що здійснюються суб'єктами організаційної структури на ринку інвестицій з метою організації інвестиційного процесу та функціонування його в цілому. Ці заходи включають:

- ініціювання інвестиційного процесу;
- планування, прогнозування та здійснення інвестиційних процесів;
- оцінка та підвищення ефективності інвестиційної діяльності;
- конкретна політика викидів і доступ до фондових ринків;
- розробка основних напрямів інвестиційної політики [3].

Ресурсною складовою є вивчення джерел формування інвестиційних коштів, їх засобів, факторів і умов мобілізації цих джерел. Джерела інвестиційних ресурсів включають власні кошти, акціонерний капітал, позики, безповоротне фінансування, державні інвестиції, приватизаційні фонди, капіталізовану частину корпоративного прибутку, активні кошти, національні заощадження, заробітну плату.

Технологічне забезпечення – включає наявність відповідного програмного забезпечення високої якості у застосуванні високорозвинених комп'ютерних технологій та інших високотехнологічних продуктів, які сприятимуть і полегшуватимуть розвиток інвестиційних процесів на РЦП [2].

До інформаційного забезпечення віднесемо носії набору форматів і методів збору інформаційних даних, документів, електронних джерел інформації, необхідних економічних, комерційних, фінансових та інших баз даних, необхідних інвесторам та іншим учасникам РКП. Інформаційне забезпечення включає звітність та статистичну документацію, спеціалізовану пресу, Інтернет-сайти ПУ, аудиторські та консалтингові компанії, маркетингові компанії, інформаційні центри та агентства, спеціалізовані навчальні заклади, юридичні фірми, рекламні агентства, семінари та професійне навчання. Інформаційне забезпечення включає також такі методи, як моніторинг інвестиційного процесу та аналіз ринку.

Після детального вивчення наукової літератури було встановлено, що основною метою функціонування національного регуляторно-наглядового механізму РЦП є забезпечення достатньо сприятливих умов для функціонування ринку та реалізації його політики. Процес інвестування контролює дотримання законів і правових норм суб'єктами ринку, захист інтересів інвесторів.

Отже, удосконалення правового регулювання щодо процесів регулювання та корпоративного управління з точки зору забезпечення прав інвесторів та прав власності, прозорості механізмів власності, розкриття корпоративних фінансових даних та відповідальної позиції індивідуального менеджменту, крім випадків збитків, власник покращить корпоративний досвід у наданні іноземним компаніям доступу до українських ринків та паралельних послуг у сферах аудиту, консалтингу, страхування та інвестиційного банкінгу. Конкуренція на ринку, обмін досвідом, експертами – це найшвидший спосіб отримати знання, необхідні для ефективного ведення бізнесу та розвитку ринку цінних паперів в Україні.

Список використаних джерел

1. Гноєвий В.Г., Резяпов К.І. Пріоритетні напрями державної політики розвитку фондового ринку в контексті забезпечення макроекономічної стабільності. *Інтелект XXI*. 2019. № 1 (55). С. 80–852
2. Інвестиційні процеси на ринку цінних паперів: теорія та практика : монографія / Ю. М. Коваленко, Т. В. Біловус. – Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. – 252 с.
3. Резяпов К.І. Сучасний стан фондового ринку України. *Економіка, управління, фінанси: проблеми та перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ: ГО «Київський економічний науковий центр», 2018. С. 11–16.

Section: Finance and Banking

ВПЛИВ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА СТАБІЛІЗАЦІЮ ЕКОНОМІЧНИХ ЦИКЛІВ

Поляк-Свергун М.М.

к.е.н., доцент

Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Західноукраїнський національний університет

Важливим інструментом макроекономічного регулювання виступає фіскальна політика, що дозволяє уряду впливати на ключові економічні показники країни. Як було зазначено раніше, економіка природно схильна до періодичних циклічних коливань, які проявляються через зміни у рівнях валового внутрішнього продукту (ВВП), зайнятості, обмінного курсу, інфляції та інших макроекономічних параметрів. У таких умовах надзвичайно важливим є розуміння взаємозв'язку між фазами економічного циклу та відповідними заходами фіскальної політики, які мають бути адаптовані до конкретної ситуації.

Фіскальна політика може змінювати свою спрямованість залежно від поточної економічної ситуації — у періоди рецесії уряд зазвичай вдається до стимулюючих заходів, таких як збільшення державних витрат або зниження податків для підтримки сукупного попиту. Натомість під час перегріву економіки може бути застосовано стримуючі заходи, спрямовані на зменшення дефіциту бюджету, зниження інфляції та стабілізацію макроекономічних показників. Таким чином, фіскальна політика відіграє ключову роль у антициклічному регулюванні, сприяючи пом'якшенню негативних наслідків економічних спадів і забезпеченню стабільності під час зростання.

Залежно від стадії економічного циклу та поставлених завдань, фіскальну політику можна поділити на антициклічну, проциклічну та ациклічну.

Антициклічна фіскальна політика полягає в зниженні державних витрат і підвищенні податків під час економічного буму або збільшенні витрат і зниженні податків під час рецесії. Вона спрямована на стабілізацію економіки, зменшуючи її перегрів у періоди зростання і підтримуючи під час спаду.

Проциклічна фіскальна політика, навпаки, збільшує державні витрати і знижує податки під час буму та зменшує витрати і підвищує податки під час спаду. Така політика підтримує циклічні тенденції, посилюючи економічне зростання під час буму і загострюючи спад під час кризи.

Ациклічна фіскальна політика не змінює рівень державних видатків та податків залежно від економічного циклу, тому вона не впливає на стабілізацію або зміцнення економіки.

Ефективна фіскальна політика в умовах економічних спадів середньої тривалості та тяжкості зазвичай характеризується трьома ключовими

аспектами: своєчасність, цілісність і тимчасовість. Щоб вона дійсно допомогла повернути економіку до її потенціалу, фіскальні заходи повинні бути впроваджені в належний момент. Якщо фіскальні стимули застосовуються занадто рано, є ризик, що ресурси будуть витрачені даремно, і коли економіка потребуватиме більшої підтримки, інструменти вже будуть вичерпані. У разі запізнілої реакції економічний спад може поглибитися настільки, що відновлення вимагатиме значно більших заходів.

Якщо економіка вже самостійно досягла свого потенційного рівня виробництва, несвоєчасне фіскальне стимулювання може призвести до перегріву економіки та спровокувати інфляційний тиск. Своєчасність у фіскальній політиці часто ускладнюється кількома факторами: затримками у визначенні початку рецесії, тривалими політичними переговорами щодо конкретних заходів, а також часовими лагами між впровадженням політики та її реальним впливом на економічні процеси.

Крім того, важливо, щоб фіскальні заходи були спрямовані на конкретні сектори економіки, які найбільше постраждали від кризи, що підвищує їх ефективність. Нарешті, ці заходи повинні мати тимчасовий характер, щоб уникнути надмірного впливу на бюджет у довгостроковій перспективі та забезпечити поступове повернення до збалансованої економічної політики після подолання кризової ситуації.

Ефективна фіскальна політика в умовах економічних спадів підкреслює важливість своєчасності, цілісності та тимчасовості заходів. Для досягнення максимального ефекту фіскальні стимули повинні бути запроваджені в належний момент, щоб запобігти марнуванню ресурсів або перегріву економіки. Затримки у впровадженні політики можуть призвести до посилення кризи та потреби у більш масштабних інтервенціях.

Цільове спрямування фіскальних заходів на сектори, що найбільше постраждали від економічної кризи, підвищує їхню ефективність та забезпечує відновлення економічної активності. Тимчасовий характер таких заходів є критичним для підтримки фіскальної стійкості у довгостроковій перспективі, що дозволяє плавно повернутися до збалансованої економічної політики після подолання кризи.

Список використаних джерел

1. Антонюк, О. В. Ефективність фіскальної політики в умовах економічних криз: сучасний контекст та виклики. *Фінанси України*. 2023. № 3. С. 15–27
2. Андрієнко, М. В. Фіскальна політика як інструмент макроекономічного регулювання в умовах кризи. *Фінанси України*. 2022. № 12. С. 32–42.
3. Бутко, М. П. Фіскальна політика та її вплив на економічне зростання. *Економіка і держава*. 2023. № 5. С. 38–45.
4. Коваль, І. В. Оцінка впливу фіскальної політики на стабілізацію економічних циклів. *Фіскальні дослідження*. 2023. № 2. С. 19–30.
5. Петренко, О. О. Фіскальна політика як інструмент антикризового регулювання. *Стратегічні рішення і ризики*. 2023. № 7. С. 10–22.

Section: Food Technologies

THE INFLUENCE OF THE INCLUSION OF OILS IN THE DOUGH WITH RICE RAW MATERIALS ON THE QUALITY INDICATORS OF BREAD FROM WHEAT FLOUR

Shevchenko Anastasiia

PhD

Department of bakery and confectionery goods technology
National University of Food Technologies, Ukraine

As it is known, bread made from wheat flour has a low nutritional value due to the low content of protein, dietary fibers, vitamins and minerals. Bakery products for special dietary consumption are popular nowadays, because taking into account the unfavorable ecological and economic situation in the world, the incidence of non-alimentary diseases, such as inflammatory bowel diseases, is increasing. Patients suffering from inflammatory bowel diseases should consume as little dietary fiber as possible while simultaneously increasing the level of protein and phospholipids [1].

In order to regulate the recipe of wheat bread for such people, additional recipe components were added: rice flour – 10% to replace wheat flour, rice protein concentrate – 4%, sunflower lecithin – 3%, lamium powder – 1% to the mass of flour.

Previous studies of the rheological characteristics of the dough with this raw materials showed a decrease in its elasticity. In order to regulate the structural and mechanical properties, it was proposed to add linseed and false flax oil in the amount of 2% to the mass of flour, and the effect of such addition on bread quality indicators was investigated. The control was bread without additional raw materials.

In addition to the high content of polyunsaturated fatty acids, linseed oil also has a good ratio of ω -6: ω -3 – 1.4:1, which indicates that this ratio is close to the reference fat [2]. False flax oil also contains a valuable fatty acid composition. One of its advantages is the increased content of polyunsaturated fatty acids, especially α -linolenic acid (24.8%) [3].

Data on the effect of adding oils on bread quality indicators are given in table 1.

Table 1 – Quality indicators of finished products with linseed and false flax oils

Indicator	Control	Bread with linseed oi	Bread with false flax oi
Specific volume, cm ³ /100 g	224±1	223±1	223±1
Form stability, H/D	0.56±0.1	0.56±0.1	0.56±0.1
Porosity, %	73±1	75±1	75±1
Final acidity, degrees	2.0±0.1	2.1±0.1	2.1±0.1

* data generated by the author

It was established that regardless of the type of added oil, a positive effect of their components on bread porosity was observed. Specific volume and form stability remained unchanged.

The elasticity of dough and bread was significantly improved, which is explained by the fact that the oil caused the aggregation of gluten by adsorbing on it. The addition of oils had a positive effect on the crust structure of bread with rice flour, as there were no cracks on the surface, unlike bread with rice flour without additional raw materials.

References

1. Zallot C., Quilliot D., Chevaux J.B., Peyrin-Biroulet C., Guéant-Rodriguez, R.M., Freling, E., Collet-Fenetrier B., Williet N., Ziegler O., Bigard M.A., Guéant J.L., Peyrin-Biroulet L. (2013). Dietary beliefs and behavior among inflammatory bowel disease patients. *Inflammatory bowel disease*, 19(1), 66 – 72. DOI:10.1002/ibd.22965.
2. Aranda F., Gomez-Alonso S., Rivera del Alamo R., Salvador M., Fregapane, G. (2004). Triglyceride, total and 2-position fatty acid composition of Cornicabra virgin olive oil: comparison with other Spanish cultivars. *Food Chemistry*, 86(4), 485 – 492.
3. Шеманська Є.І., Мачин Н.В (2020). Технологічні режими пресування олійних культур родини хрестоцвітих. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*, 26(1), 224 – 230.

Section: International Relations

THE LEGAL IDENTITY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ITS POSSIBILITIES IN INTERNATIONAL RELATIONS

Вангородська Наталія

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня

Бурдак Софія

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня

Кафедра світової економіки

Залізняк Вікторія

доктор наук з державного управління, професор, завідувачка кафедри

Кафедра публічного управління та адміністрування

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Right now artificial intelligence is really changing how we interact online or the way governments make decisions. As AI gets even smarter, it raises big questions: Can AI have its own legal personality? And what could this change in the way countries interact and negotiate? The plots of science fiction, which once seemed unrealistic, now becoming a source for analysing the future outcomes for very real ia-people interactions. After all, the legal identity of AI is not only a technical issue, but also a question of ethics, governance, and the future of human-AI cooperation.

The more autonomous AI becomes, the more often the question of its legal identity arises. AI is often divided into weak AI, which relies entirely on human programming and data input, and strong AI, also known as artificial general intelligence or AGI [4], which is comparable to human intelligence and is able to have consciousness and act intentionally [1][2].

Although weak AI has made great progress in processing data and making decisions, its legal status still remains uncertain, creating barriers to contracting, liability, or property ownership [1][3]. Weak AI, which can perform mostly only specialized tasks, is the most successful realized form of AI at the moment[4].

While weak AI might eventually be given some legal rights, it would be for very specific things, like owning property. There were already legal persons, not people, such as rivers and corporations, which were given legal status, with people acting on their behalf [2][3]. In the same way, AI programmers or owners can be agents, letting AI have legal status and use it to own property and handle legal duties like protecting intellectual property or data [3].

In contrast, a strong AGI should mimic the human mind, learn new abilities, and solve problems like real people. For example, it should be able to plan ahead, use what it's learned to tackle new problems, and adjust to unexpected situations [4].

The problem is, AGI that acts completely independently of humans raises broader and deeper legal and ethical dilemmas. Imagine giving an AI the same rights

and responsibilities as a human. It could really challenge our basic ideas about law and morality. Determining ownership in a world where AI controls property, or holding AI accountable for its actions, especially if it breaks the law, would be a significant challenge [1][3]. Without clear enforcement mechanisms in place, giving an AGI these rights could be a real danger to society [3].

So far, there is no AI that can fully think, learn, and behave like a human being, so examples of AGI are only found in science fiction works like Star Trek: The Next Generation, Wall-E, and Her. However, there are some extremely complex computer systems that are getting closer and closer to that goal of an AGI [4].

One of them is GPT-4, a multimodal large language model developed by OpenAI. It uses deep learning to generate human-like text. Even though it's not really intelligent, but it has already done some impressive things. It has even passed the bar exam, understood image-based jokes and coded video games in seconds [4]!

Legal scholars have not yet reached a consensus on whether AI should be granted the status of a legal entity, especially as its autonomy increases. Weak AI is currently only seen as a tool in a legal context. On the other hand, AGI, if realized, could force the legal system to reconsider traditional views of what is personhood and create new laws to give AGI legal status [2][3]. The courts and legislatures may make these decisions based on what's needed, what's convenient, and what's valued by society [3].

Artificial intelligence is changing the way we work in all kinds of professions, and diplomacy is no different. Considering the fact that ai now-days is trying to achieve the status of strong one, humanity thinks whether it is possible for it to completely replace humans? Could it even take over the job of diplomats? While AI can definitely help with some diplomatic tasks, it's unlikely to completely replace human diplomats.

However, AI is already involved in diplomacy. It can analyse data, spot trends and predict crises before they happen [6]. An important ability of AI is also to analyse political views and predict the outcome of discussions because an ordinary person will not always be able to look this far into the future. These days, social media is a big part of diplomacy as well, and this is one more aspect that AI can help with, by monitoring social media for public opinion, it shows the effectiveness of a diplomatic campaign [6][7].

In May 2023, Ukraine took a bold step by introducing Victoria Shi, an AI-generated spokesperson for the Ministry of Foreign Affairs. To give people a better idea of what she could do, they decided to have a conversation with her. Victoria Shi, a Ukrainian AI diplomat, impresses with her skills and abilities. She can work nonstop, speaks over thirty languages, and is constantly learning new ones. She even jokes, 'I always look good in the morning because I don't stay out late.' While this has raised concerns about the possibility of fake videos, Shi reassured them, saying, 'Every one of my videos has a QR code in the corner that links to an official statement on the ministry's website. Any videos without a code or with the wrong link are fake' [5].

Thanks to Shi, Ukrainian diplomats can concentrate on more important things like keeping peace and negotiating deals. Even though Shi isn't writing the content by herself, it's a great example of how AI can help human diplomats rather than replace them.

While AI in diplomacy has its benefits, it also also comes with some risks. One of the main concerns is that machines might not be as good as humans at reading people's emotions during negotiations. Secondly, automated systems can make mistakes, which could lead to misunderstandings or even create diplomatic issues [7]. Finally, AI is exposed to risks like cyberattacks, manipulation, and disinformation, which is a serious security risk in diplomacy. So, if we rely too much on AI, it can make all traditional diplomatic skills seem less valuable.

AI is already transforming international relations, but we're only just starting to explore its possibilities. While AI has impressive abilities, especially in assisting diplomats, the legal and ethical challenges it brings up are significant. Regardless of whether AI ever gains full legal status, its role in diplomacy will continue to expand, necessitating ongoing dialogue about its implications for the future.

References

1. Lizansha Birla, Raj Pipara. (2022). LEGAL IDENTITY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE. NFSU Journal of Law and Artificial Intelligence, 1(1), 43-52. [https://jlaw.nfsu.ac.in/Uploads/EJournal/1/1/\(43-52\)%20LEGAL%20IDENTITY%20OF%20ARTIFICIAL%20INTELLIGENCE.pdf](https://jlaw.nfsu.ac.in/Uploads/EJournal/1/1/(43-52)%20LEGAL%20IDENTITY%20OF%20ARTIFICIAL%20INTELLIGENCE.pdf)
2. Shakuntla Sangam. (2020). Legal Personality for Artificial Intelligence with Special Reference to Robot: A Critical Appraisal. Indian Journal of Law and Human Behavior, 6(1), 15-21. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/1173348.pdf>
3. Rafael Dean Brown. (2021). Property ownership and the legal personhood of artificial intelligence. Information & Communications Technology Law, 30(2), 208-234, DOI: 10.1080/13600834.2020.1861714
4. Ellen Glover. (2024, April 2). Strong AI vs. Weak AI: What's the Difference?. Built In. <https://builtin.com/artificial-intelligence/strong-ai-weak-ai>
5. Digital representative on consular affairs Victoria Shi replies to Radio Free Europe / Radio Liberty questions. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. URL:<https://mfa.gov.ua/en/news/digital-representative-consular-affairs-victoria-shi-replies-radio-free-europe-radio-libery-questions>
6. Konovalova, M. (2023). AI and diplomacy: challenges and opportunities. Journal of Liberty and International Affairs, 9(2), 520-530. <https://doi.org/10.47305/JLIA2392699k>
7. Stanzel, V., & Voelsen, D. (2022). Diplomacy and artificial intelligence: reflections on practical assistance for diplomatic negotiations. (SWP Research Paper, 1/2022). Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit, 9-10, 24-28 <https://doi.org/10.18449/2022RP01>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАДИЦІЙНОГО БАНКІНГУ: ЯК НЕОБАНКИ ПЕРЕОСМИСЛЮЮТЬ МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ З КЛІЄНТАМИ

Нечипорчук Михайло

аспірант

Кафедра міжнародної економіки

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана, Україна

У сучасному світі глобальної діджиталізації та швидкого розвитку фінансових технологій відбувається глибока конвергенція між діяльністю фінтех-компаній і традиційних банків. Цей процес втілюється у виникненні та поширенні цифрових банків або необанків, які оперують без фізичної присутності клієнтів і надають послуги через мобільні застосунки та онлайн-платформи. Небанки не лише трансформують традиційні моделі банківського обслуговування, але й створюють нові стандарти швидкості, зручності та доступності фінансових послуг.

Подібний режим роботи небанків забезпечує їм значні конкурентні переваги на глобальному ринку банківських послуг насамперед щодо значного покращення традиційного банківського обслуговування споживачів завдяки безперебійній роботі в Інтернеті, використання технологій зручного відкриття розрахункових та ощадних рахунків та усунення усіх існуючих бар'єрів доступу клієнтів до широкого спектру банківських сервісів. Особливої уваги заслуговують і такі вагомі конкурентні переваги цифрових банків як мінімізація їх операційних витрат в силу відсутності їх філіальних мереж та паперового документообігу; значне підвищення швидкості обслуговування клієнтів, суттєво нижчі тарифи банківського обслуговування, порівняно з традиційними банками, а також застосування вищою мірою кастомізованих підходів до обслуговування клієнтів.

Інакше кажучи, в умовах системної діджиталізації усіх форм економічної діяльності сучасне покоління небанківських установ поступово втрачає іманентні риси і характеристики традиційних банків та дедалі більшою мірою переводить свої трансакції за межі власне фінансової сфери. Йдеться про те, що якщо ще відносно нещодавно банківські установи могли нарощувати вартісні обсяги отриманих прибутків виключно за рахунок модернізації стандартних корпоративних стратегій і бізнес-моделей банківського обслуговування клієнтів, то нині глибоких трансформаційних змін зазнають самі моделі взаємодії небанківських установ зі своїми клієнтами [1, с. 8]. Так, саме небанки завдяки технологіям онлайн-банкінгу та на основі використання сайтів і мобільних застосунків дають змогу своїм споживачам отримувати практично повний спектр традиційних банківських операцій, пов'язаних з кредитним, розрахунковим та інвестиційним обслуговуванням клієнтів,

веденням їх ощадних, депозитних та кредитних рахунків, забезпеченням отримання грошових переказів, проведенням страхових та біржових операцій та ін.

Окрім того, більшість сучасних цифрових банків активно використовують у своїй діяльності також інноваційні формати обслуговування клієнтів, а саме: краудфандингові платформи, краудлендинг, фінансові роботи-консультанти, криптовалютні розрахунки, миттєві розрахунки за допомогою чипів та ін. Не випадково, динамічний розвиток технологічної бази необанківських установ з розробленням ними принципово нових фінтех-послуг стало в останні роки найпотужнішим драйвером неухильного нарощування їх конкурентних позицій на світовому ринку банківських послуг [2, с. 50].

Загальновідомо, що одним з найбільш узагальнюючих індикаторів конкурентних позицій необанківських установ на глобальному фінансовому ринку є кількісні показники їх клієнтської бази. Характеризуючи їх, слід відзначити насамперед значне розширення кількості клієнтів необанків, що є свідченням, з одного боку, наростаючого ринкового попиту на клієнт-орієнтовані діджитал-банківські послуги та нарощування інвестиційних капіталовкладень у фінтех-індустрію; а з другого – значного посилення її регуляторної підтримки та динамічної розбудови цифрової публічної інфраструктури. Потужним каталізатором динамічної переорієнтації глобального фінансового ринку у бік розширення сегменту необанківських послуг стала пандемія Covid – 19, котра значною мірою прискорила процеси поширення смартфонів у руслі домінуючого глобального тренду цифровізації усіх сфер людської життєдіяльності. Як результат – світові споживачі банківських послуг усе активніше вдаються до системної імплементації діджитал-технологій у своє повсякденне життя – від проведення віртуальних платежів та трансакцій з онлайн-страхування до здійснення інвестиційних операцій, розміщення коштів на мобільні депозити, ідентифікації у соціальних мережах, отримання цифрових квитанцій в режимі реального часу тощо.

Нарешті, окремої уваги у контексті аналізу причин значного розширення кількості клієнтів необанків, заслуговує і такий чинник як стрімке зменшення в останні десятиліття кількості традиційних банківських відділень та відвідувань клієнтами банківських відділень. Даний фактор дедалі більшою мірою спонукає банківські установи до перенесення своїх операцій у віртуальне середовище на основі використання хмарних технологій, програм для обміну інформаційними повідомленнями, чат-ботів на основі штучного інтелекту, програмних сервісів для імітування людських розмов та ін.

Якщо говорити конкретними цифрами, то, згідно даних фахівців Групи Світового банку, тільки у період 2005-2017 рр. кількість точок продажу банківських сервісів у розрахунку на 100 тис осіб дорослого населення у багатьох державах світу зменшилась на 30-60%. Зокрема, у Швеції і Люксембурзі даний показник склав 30%, Німеччині – 36%, Іспанії – 40%, Данії – 58% відповідно [3]. Загалом же, упродовж 2017-2022 рр. кількість банківських відділень у світі зменшилась на 36%, завдяки чому банки

отримують 30-50%-не зменшення розміру своїх операційних витрат, хоча й на тлі одночасного 10-30%-ного скорочення доходів з причин загострення міжбанківської конкуренції на ринку та підвищення транспарентності банківського обслуговування клієнтів [4].

Своєю чергою, дані аналітиків Wells Fargo засвідчують, що вже до 2026 р. сучасні діджитал-технології витіснять з ринку понад 100 тис. працівників банківських установ (насамперед менеджерів, операціоністів та співробітників кол-центрів) [5], котрі змушені будуть знаходити нові сфери і сектори економіки для прикладення своєї робочої сили. Водночас самі банківські установи з метою утримання своїх конкурентних позицій на ринку потребуватимуть працівників якісно нової формації, здатних не тільки оперативно адаптуватись до постійно змінюваного технологічного середовища надання банківських сервісів, але й ефективно конкурувати з фінтех-компаніями та глобальними інноваційними гігантами на кшталт тих же самих Alphabet (Google), Microsoft, Meta Platforms (Facebook), Apple чи Amazon.

Список використаних джерел

1. Іршак О. С., Творидло О. І. Розвиток необанків в Україні. Економіка та суспільство. 2022. Випуск 36. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1135/1093> (дата звернення 15.07.2024 р.).
2. Мамчук А. Р. Розвиток необанків у світі та в Україні. Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс: матеріали IV Міжнародної наукової конференції, м. Вінниця, 1 липня, 2022 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022.
3. Банковских отделений становится все меньше. Центр економічних досліджень та прогнозування «Фінансовий пульс». URL: <http://finpuls.com/> (дата звернення: 16.07.2024 р.).
4. Маркевич К. Необанки vs традиційні банки: як необанки змінюють фінансову системи. Разумков Центр. 17 лютого 2022 р. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/neobanky-vs-tradytsiini-banky-iak-neobanky-zminiuiut-finansovu-systemu#a3> (дата звернення: 16.07.2024 р.)
5. Surane J 'Developers Are the New Bankers': Wells Fargo Analysts Predict Wave of Job Cuts. Bloomberg, 28 September 2021. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-09-28/-developers-are-the-new-bankers-mayo-predicts-wave-of-job-cuts> (дата звернення: 16.07.2024 р.).

Section: Jurisprudence

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ У ШОТЛАНДІЇ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Берч Вероніка

к.ю.н., доцент

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Сесійний суд Шотландії поділяється на зовнішню палату, яка зазвичай розглядає нові цивільні справи, та внутрішню палату, яка розглядає переважно цивільні апеляції. Внутрішня палата поділена на Перший відділ і Другий відділ, які очолюють Лорд-Президент і Лорд-Клерк юстиції відповідно, кожен з яких має однакові повноваження. Ці два судді мають широкий спектр обов'язків, і, якщо жоден із них не може брати участь у суді, створюється додатковий відділ, який очолює наступний за старшим суддя [1].

Зазвичай при розгляді справи зовнішньою палатою головує одноособовий суддя, якого називають лордом-ординарієм. У деяких випадках суддя засідає з журі з 12 осіб. Суд розглядає широкий спектр справ, включаючи претензії на високу суму понад 100 000 фунтів стерлінгів. Діапазон включає претензії щодо тілесних ушкоджень; порушення умов контракту; питання сімейного права (розлучення, викрадення дітей або усиновлення); перегляд рішень місцевої або центральної влади, спори щодо страхових операцій або постачання товарів та інтелектуальної власності (право власності на ідеї, винаходи, проекти чи інформацію).

Внутрішня палата як було зазначено нами вище є перш за все апеляційним судом та переглядає в основному рішення зовнішньої палати, але іноді також рішення шерифських судів, трибуналів та інших органів. Справи у внутрішній палаті зазвичай вирішують три судді (окрім адміністративних та процесуальних слухань, які можуть розглядатися одним суддею). Кожен суддя має рівний голос при прийнятті рішення, голова не має вирішального голосу. Якщо справа особливо важлива або порушує серйозне правове питання, може засідати колегія з п'яти або більше суддів.¹

Суд присяжних у Шотландії відповідає класичній англо-американській моделі, де присяжні визначають питання винуватості, а суддя визначає покарання. Присяжні можуть винести один з трьох вердиктів, всі за простою більшістю: винен, не винен або не доведено. Ефект вердикту «не доведено» є таким же, як і вердикту «не винен», тобто означає виправдання. Вирок ухвалюється за більшістю голосів, що означає, що має бути принаймні вісім осіб на підтримку вироку «винен», щоб вирок був винесений.

Список використаних джерел

1. Senators of the College of justice. URL: <https://judiciary.scot/home/judiciary/judicial-office-holders/senators-of-the-college-of-justice>

¹ About the Court of Session. <https://www.scotcourts.gov.uk/the-courts/supreme-courts/about-the-court-of-session>

Section: Management, Public Administration and Administration

ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Самофалова Марія

к.е.н., доцент

Кафедра управління та адміністрування

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

м. Київ, Україна

Конкурентоспроможність є однією з вагомих характеристик підприємств будь-якої галузі, в тому числі, і машинобудівного господарства, що обумовлює як перспективні напрями його розвитку, так і можливість досягнення визначених завдань.

Дослідження сутності та виявлення напрямів підвищення конкурентоспроможності галузі методологічно пов'язана з оцінюванням її рівня, що, передусім, передбачає вивчення та узагальнення існуючих концептуальних підходів до такої оцінки.

Наукову проблему оцінки конкурентоспроможності галузей, видів економічної діяльності, підприємств, обґрунтування методів її забезпечення вивчали такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як І. Должанський, Т. Загорна, В. Закірова, Ю. Іванов, Д. Лук'яненко, М. Портер та інші. Проте багато питань щодо обґрунтування вибору методичного підходу, розробки системи показників для оцінки конкурентоспроможності окремих видів економічної діяльності є невирішеними і нині.

Значний внесок у розвиток теоретичних підходів до оцінки конкурентоспроможності зробив М. Портер [1; 2]. Найбільш відома у світі модель «п'яти сил» дозволяє проаналізувати конкурентне середовище галузі та включає такі елементи: загроза проникнення на ринок потенційних конкурентів; влада покупців; влада постачальників; загрози з боку замінників товару або послуги; рівень конкурентної боротьби між традиційними конкурентами.

Модель М. Портера характеризує систему детермінантів, які у взаємодії створюють ефект цілісності – посилюють або послаблюють потенційний рівень конкурентоспроможності товаровиробників галузі [3]:

$$C = F(P_P, P_D, S_F, S_E), \quad (1)$$

де C – конкурентоспроможність;

P_P – параметри факторів виробництва;

P_D – параметри попиту на продукцію;

S_F – стратегія товаровиробників, їх структура та характер конкуренції між ними;

S_E – наявність постачальників ресурсів та учасників кооперації.

У роботі [4] для оцінки конкурентоспроможності галузі використано індексний метод, який передбачає розрахунок двох індексів – індексу технологічної та індексу торговельної діяльності, котрі визначаються за допомогою експертних оцінок.

Колектив авторів в роботі [5] пропонують при оцінці конкурентоспроможності галузі промисловості брати до уваги показник «експортна квота», який розраховується за такою формулою:

$$K_e = E/GDP * 100\% , \quad (2)$$

де K_e – експортна квота;

E – річний обсяг експорту країни;

GDP – валовий внутрішній продукт країни за аналогічний період.

Заслуговує на увагу підхід С. Лісовенко [6] – оцінювати конкурентоспроможність галузі за рівнем розвитку міжнародної торгівлі, інакше кажучи – індекс «умови торгівлі», що дає можливість проведення міжнародних співставлень та аналізу участі галузі промисловості в міжнародній взаємодії. Індекс «умови торгівлі» – це відношення експортних цін країни до її імпортних цін. Використання цього індексу дозволяє порівняти цінні параметри конкурентоспроможності національної галузі, наприклад, промисловості з аналогічними показниками галузей інших країн. Якщо зниження цін на продукцію галузі промисловості, що експортується, зумовлено підвищенням ефективності її виробництва, то за достатньо еластичного попиту на світовому ринку країна може збільшити фізичні обсяги свого експорту:

$$I_t = P_x P_m \quad (3)$$

де I_t – індекс «умови торгівлі»;

P_x – індекс експортних цін (в одиницях національної чи іншої валюти);

P_m – індекс імпортних цін.

За допомогою розрахунку індексу виявлених порівняльних переваг оцінюють конкурентоспроможність товару на світовому ринку. Визначається він як відношення питомої частки товару в торгівлі на світових ринках до питомої частки цієї країни в світовій торгівлі.

М. Шевченко [7] запропонувала методику комплексної оцінки конкурентоспроможності галузей промисловості України, що ґрунтується на використанні концепції життєвого циклу галузі, портфельного аналізу й експертного методу оцінювання та враховує турбулентний вплив економічної інтеграції.

За її твердженням, перший етап оцінки конкурентоспроможності галузей промисловості країни включає використання матричного методу визначення портфеля галузей, які демонструють високий експортний потенціал відповідно до етапів життєвого циклу галузі промисловості. Другим етапом оцінки запропоновано визначення поточного рівня конкурентоспроможності галузей промисловості шляхом опитування експертів – менеджерів основних

промислових підприємств держави, вироблена продукція яких ефективно реалізується на світових ринках. Результати, які були отримані в процесі опитування представників промислових галузей, використовуються для визначення результативного показника шляхом обчислення запропонованого індексу поточної конкурентоспроможності вітчизняних галузей промисловості.

В. Петров характеризує конкурентоспроможність галузі за допомогою системи показників [8]:

- динаміка норми та маси прибутку;
- економічне зростання всередині країни;
- баланс експорту й імпорту продукції галузі, що розглядається, порівняно з аналогічними балансами інших країн.

О. Доровський [9] пропонує визначати конкурентоспроможність, наприклад, фармацевтичної галузі шляхом розрахунку інтегрального показника, який враховує значення таких складових, як: продукція, виробництво, наукоємність, організація, фінанси, інвестиції та ваговий коефіцієнт цих складових.

А. Головачов [10] зазначив, що критерієм оцінки конкурентоспроможності галузі є ефективність використання ресурсів і конкурентоспроможність товарів (послуг) підприємств галузі. За його твердженням, показники конкурентоспроможності галузі поділено на групові й узагальнюючі. Система групових показників включає:

- оцінку ринкової складової (залучення галузі у зовнішню торгівлю, рівень присутності галузі на пріоритетних ринках збуту);
- оцінку ресурсної складової (дозволяє виявити рівень забезпеченості підприємств галузі ресурсами - основними й обіговими коштами, технологічними, інтелектуальними та інформаційними ресурсами);
- оцінку відносного рівня і динаміки ефективності використання галузевих ресурсів (кількість продукції, виробленої на одиницю витрат праці і капіталу, рентабельність активів, капіталу, обігових коштів);
- оцінку стратегічного потенціалу галузі (здатність підприємств галузі розробляти та впроваджувати нову продукцію);
- оцінку ступеня взаємозв'язку та взаємодії галузі (рівень внутрішньогалузевої кооперації).

Узагальнюючий показник конкурентоспроможності галузі включає оцінку повної факторної продуктивності праці в галузі; ділову активність галузі; реальну (з урахуванням інфляції) рентабельність реалізованої продукції галузі; рентабельність активів галузі.

Ґрунтовний внесок в узагальнення наявних методологічних підходів до оцінки конкурентоспроможності як підприємства, так і галузі зробила В. Закірова у табл. 1.

Ієрархічна модель конкурентоспроможності галузі, наведена В. Закіровою [11], побудована на кластерному підході, який дозволяє сформувати конкурентні переваги продукції підприємства шляхом задоволення зростаючих потреб споживача та зміцнення позицій в галузі, а отже, в країні загалом.

А. Остапенко [12] стверджує, що на конкурентоспроможність галузі впливають три основні чинники:

- підприємства (товаровиробники) в різних сегментах ринку, що представляють відповідну країну;
- продукція підприємств галузі, що задовольняє потреби певного кола споживачів;
- частка ринку, яку займає сукупність товаровиробників однорідної продукції.

Таблиця 1- Змістовна характеристика сучасної методологічної бази дослідження конкурентоспроможності підприємства і галузі

Методологічна група і її характеристика	Метод групи	Переваги методу	Недоліки методів
Продуктова оцінка: зіставлення конкурентоспроможності підприємства та конкурентоспроможності продукту	Метод диференційованої оцінки. Метод комплексності. Змішаний метод	Дає обґрунтування діяльності підприємства на ринку	Обмеженість оцінки факторів, відсутність повноти аналізу факторів конкурентоспроможності
Матрична оцінка: визначення положення підприємства в стратегічній карті конкурентоспроможності	Двовимірні матриці. Тривимірні матриці. Чотиривимірні матриці	Визначення відносного положення підприємства за рівнем конкурентоспроможності, визначення перспективних зон господарювання	Відсутність інтегральної оцінки, відсутність факторної оцінки
Оцінка ефективності конкуренції: аналіз ресурсів, витрачених на формування конкурентоспроможності, їх співвіднесення з отриманим ефектом	Метод абсолютних показників. Коефіцієнтний метод. Метод інтегрованих показників	Всебічний факторний аналіз	Трудомісткість оцінки, що ускладнюється недосконалістю методик

* сформовано за [11]

Тому, автор пропонує використовувати таку формулу оцінки конкурентоспроможності галузі країни:

$$K_{zj} = \sum m K_{izj} \quad (4)$$

де K_{zj} – рівень конкурентоспроможності галузі z -ї країни, представленої в j -му сегменті ринку;

K_{izj} – рівень конкурентоспроможності i -го підприємства z -ї країни, представленої в j -му сегменті ринку;

m – кількість виробників продукції z -ї країни, представленої в j -му сегменті ринку.

Таким чином, аналіз наявних концепцій оцінки конкурентоспроможності галузі дозволяє диференціювати їх на такі групи:

- матричні методи;
- методи, засновані на теорії ефективної конкуренції;
- методи оцінки конкурентоспроможності за ринковою часткою;
- методи, засновані на теорії фірми і галузі;
- методи, засновані на теорії якості товару;
- методи, засновані на аналізі порівняльних переваг;
- інтегральні методи.

Результат дослідження наявних концептуальних підходів свідчить, що більш об'єктивною, на наш погляд, є оцінка конкурентоспроможності будь-якої галузі національної економіки за інтегральною конкурентоспроможністю підприємств або кластерів, які формують галузь.

Список використаних джерел

1. Porter M. E. (1998). *Competition in Global Industries*. Boston : Harvard Business School Press.
2. Портер М. (2005). Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. М.: «Альпина Бизнес Букс», 715 с.
3. Портер М. (1997). Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / пер. з англ. А. Олійник та Р. Сільський. Київ : Основи, 390 с.
4. Thanapol Virasa, John C. S. Tang. (1998). The Role of Technology in International Trade: A Conceptual Model for Developing Countries. *The Journal of High Technology Management Research*. Vol. 9, Issue 2. P. 195–205.
5. Циганкова Т.М., Петрашко Л.П., Кальченко Т. В. (2001). Міжнародна торгівля : Навч. посіб. /; Київ. нац. екон. ун-т. - К.,. 487 с. - укр.
6. Лісовенко С. А. (2012). Метод оцінки конкурентоспроможності промислових галузей. *Вісник економіки транспорту і промисловості*, № 40. С. 47–52.
7. Шевченко М. М. (2006). Методи оцінки конкурентоспроможності галузей промисловості в умовах інтернаціоналізації : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.01. Харків, 16 с.
8. Петров В. (1999). Конкурентоспособность. Анализ факторов, показателей и критериев, определяющих успех субъектов рынка в конкурентной борьбе на различных уровнях экономической деятельности (микро-, мезо-, макро-, глобальном). *Риск*. № 4. С. 4–11.
9. Доровський О. В. (2014). Стратегія розвитку фармацевтичної галузі України : монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК», 272 с.
10. Головачев А. С. (2012). Конкурентоспособность организации. Мн. : Высшая школа, - 319 с.
11. Закирова В. Н. (2012). Уровень конкурентоспособности отрасли как конститутивный результат интегрированности управления с использованием синергетического подхода. *Вестник АГТУ. Серия : Экономика*. № 1. С. 53–57.
12. Остапенко А. В. (2016). Визначення сутності поняття «конкурентоспроможність галузі». *Бізнес Інформ*. № 5. С. 15–23.

ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ

Горлачов Андрій

здобувач вищої освіти магістерського рівня
Спеціальність 073 «Менеджмент»

Чернобай Максим

здобувач вищої освіти магістерського рівня
Спеціальність 073 «Менеджмент»

Ессін Євген

здобувач вищої освіти магістерського рівня
Спеціальність 073 «Менеджмент»

Нагаєв Віктор

д-р. пед. наук, професор
Кафедра менеджменту, бізнесу і адміністрування
Державний біотехнологічний університет

В умовах четвертої промислової революції важливого значення набувають питання модернізації інженерно-технічного забезпечення аграрних формувань, адже процеси механізації, електрифікації та автоматизації є невід'ємним чинником високопродуктивного агропромислового виробництва [1;2]. Система інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу являє собою сукупність суб'єктів відносин, що знаходяться у відповідних взаємозв'язках, а також принципів, форм, методів, організаційних та економічних важелів, спрямованих на створення, випробування, виробництво, реалізацію, використання й обслуговування технічних засобів для агропромислового комплексу [3]. В умовах зростання рівня концентрації і спеціалізації сільськогосподарського виробництва, особливо актуально постає питання з удосконалення існуючої системи управління інженерно-технічним забезпеченням аграрних формувань. Дану проблему було розглянуто на прикладі приватного акціонерного товариства (ПрАТ) «Чугуївський агротехсервіс» Чугуївського району Харківської області.

Метою дослідження є розробка науково-практичних пропозицій агропромислового виробництву з удосконалення організаційної моделі інженерно-технічного забезпечення в структурі управління виробництвом на прикладі ПрАТ «Чугуївський агротехсервіс». Структура управління підприємства побудована на трьохступеневій основі за територіальним принципом і має комбіновану лінійно-функціональну систему управління. Одним з основних і важливих об'єктів виробничої інфраструктури досліджуваного підприємства є інженерна служба. Питання інженерно-технічного забезпечення виробництва покладені на головного інженера, який керує інженерним персоналом і керівниками галузевих підрозділів.

Організаційна структура інженерної служби підприємства має відділи механізації та електрифікації. Інженерна служба має таку структуру: тракторний парк (завідувач тракторного парку, ведучий інженер з ремонту та обслуговування МТП, інженер з ЕМТП), автогараж (зав. гаражем, механік з ремонту автотранспорту), машинний двір із парком сільськогосподарських машин (зав. машинним двором), комплекс механічних майстерень з відповідним обладнанням (зав. механічною майстернею), зернотік (зав. зернотоком), електроцех (головний інженер-енергетик, провідні інженери-електрики). Рівень кваліфікації інженерних кадрів є високим, компетентність персоналу підтримується періодичними стажуваннями та навчанням з відривом та без відриву від виробництва. Забезпеченість кадрами вищої кваліфікації складає 67 %. Плинність кадрів за останні роки знаходиться у межах 6-8 %. В останній час посилено заходи з підвищення техніки безпеки, пожежної безпеки та охорони праці. На підприємстві відпрацьована система відповідних інструктажів, яка включає загальний інструктаж перед початком роботи, інструктаж на робочому місці, інструктаж в умовах виробництва.

Служба головного інженера відмічає зношеність технічних засобів на 33 %, коефіцієнт технічної готовності транспортних засобів складає 81 %. Основні засоби включають таке обладнання: трактори (10 од.), вантажні автомобілі (11 од.), зернозбиральні комбайни (4 од.), жатки (2 од.). За останні роки придбано 1 сучасний трактор, 1 зернозбиральний комбайн. Рівень забезпеченості використання енергетичних ресурсів у господарстві поступово зменшується (на 3,3 %). Енергозабезпеченість зменшується на 2,9 %, а енергоозброєність навпаки збільшується порівняно з 2020 р. на 8,1 %, що говорить про придбання більш сучасної енергонасиченої техніки в останні роки.

Для оптимізації параметрів системи інженерно-технічного забезпечення нами було проведено дослідження на основі збирання і обробки інформації за всіма об'єктами інженерної інфраструктури господарства. Критерії оцінки нами були визначені разом із спеціалістами підприємства, що дозволило розробити практичну модель знакових факторів. Для аналізу показників якості інженерної служби були запрошені кваліфіковані експерти (головний інженер та головний енергетик). У результаті проведеного оцінювання було визначено, що за оцінками першого експерта інженерно-технічне забезпечення в господарстві задовольнялось у середньому на 77 %, другого – на 72 %. Першим експертом було поставлено середню оцінку 3,9 бали, а другим 3,6 бали. Коефіцієнт якості склав 0,75. Оцінка якості об'єктів системи інженерно-технічного забезпечення засвідчила, що середнє значення її функціонування в господарстві за аналізом двох експертів становило 3,88 бала. На високому організаційному рівні підприємство надає послуги з електропостачання, матеріально-технічному забезпеченні, інформаційному зв'язку. Оцінку «добре» заслуговують складські приміщення зерна, паливно-мастильних матеріалів, силосу, газові комунікації, а також забезпечення господарства добривами, причепами, паливним газом, сільськогосподарськими знаряддями, інвентарем.

Найбільш складними питаннями, що потребують оперативного вирішення є ремонт складського господарства, постачання мінеральних добрив, забезпечення запасними частинами вантажного транспорту, засобами захисту рослин. Особливої уваги потребує питання хімічного захисту рослин, збагачення землі добривами. Слід відмітити проблеми водопостачання деяких територій господарства, а також нераціонально великі витрати на запасні частини, закупку палива, пестицидів, мінеральні добрива.

До заходів з покращання організації діяльності інженерної служби слід віднести необхідність складання планів планово-попереджувальних ремонтів МТП. Серед комплексу заходів технічного, технологічного та економічного характеру, інженерна служба пропонує більш активно оновлювати технічні засоби з урахуванням їхньої амортизації; використання комп'ютерних технологій з розробкою автоматизованих робочих місць; впровадження електронних технологічних карт механізованих процесів у тваринництві та рослинництві; створення конкурентного середовища на робочих місцях з можливістю перенесення товарно-грошових відносин на мікрорівень [4;5].

Висновки. За підсумками проведеного комплексного аналізу за темою дослідження, для ПрАТ «Чугуївський агротехсервіс» пропонується реалізувати територіально-галузевий принцип побудови структури управління системи інженерно-технічного забезпечення, що передбачає оптимізацію відповідної виробничої структури. Для підвищення ефективності інженерно-технічного забезпечення господарства, нами пропонуються такі заходи: підвищити рівень організації професійного навчання механізаторів, реалізувати мережеве планування механізованих виробничих процесів, мати програми планово-запобіжної системи ремонту техніки, підвищити ступінь технічного обслуговування обладнання на тваринницьких фермах, впровадити програми автоматизації виробничих процесів, рівень забезпеченості техніки та запасними частинами; активізувати участь спеціалістів інженерної служби у розробці і впровадженні у виробництво наукової організації праці. Реалізація даної моделі інженерно-технічного забезпечення, вважаємо допоможе підвищити комплексність та якість функціонального забезпечення інженерних послуг, при цьому скоротити витрати на проведення механізованих робіт та інженерних послуг.

Список використаних джерел

1. Рекомендації комітетських слухань на тему: «Забезпечення функціонування АПК у 2023 році та особливості проведення весняно-польових робіт в умовах воєнного стану». URL: <https://komagropolit.rada.gov.ua>
2. Проект єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2025-2030 роки URL: <http://minagro.gov.ua/node/16015>.
3. Білокінь О.П. Технічна модернізація матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору: основні принципи. Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». Випуск 2 (63), 2021. С.28 -31.

4. Мармуль Л.О. Матеріально-технічне забезпечення регіональних АПК. Економіка АПК. № 2, 2017. С. 11–19.
5. Білокінь О.П. Сучасні тенденції розвитку матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору в харківській області. Науковий погляд: економіка та управління. № 2 (72), 2021. С. 12-17.

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Масловський Євген
аспірант

Кафедра публічного управління та землеустрою
Класичний приватний університет, Україна

Анотація

Дослідження присвячено аналізу впливу громадянського суспільства на формування та підтримку демократичних інститутів, а також ролі міжнародних стандартів у забезпеченні правової та соціальної стабільності. Особлива увага приділяється взаємодії між громадськими організаціями, що виступають як контрольний механізм у відносинах між державою та громадянами, та міжнародними організаціями, які задають рамки для розробки законодавчих ініціатив і стандартів захисту прав людини. У роботі досліджується, як громадянське суспільство може використовувати міжнародні стандарти для адвокації, підтримки демократичних реформ і боротьби з порушеннями прав людини, а також як глобальні принципи впливають на національні політики у сфері правосуддя, правопорядку та соціальної відповідальності.

Ключові слова: громадянське суспільство, міжнародні стандарти, демократичні процеси, верховенство права, захист прав людини, прозорість влади, боротьба з корупцією, свобода слова, свобода зібрань, рівність перед законом, міжнародні угоди, легітимність держави, сталий розвиток, правові норми.

Введення

У сучасному світі громадянське суспільство та міжнародні стандарти відіграють ключову роль у формуванні демократичних процесів, забезпеченні верховенства права та захисті прав людини. Громадянське суспільство, яке включає громадські організації, активістів, незалежні медіа та інші об'єднання, виступає важливим посередником між державою та населенням. Воно сприяє захисту інтересів громадян, моніторингу діяльності влади та боротьбі з корупцією, що є основою демократичного управління. Міжнародні стандарти, зокрема правові та етичні норми, закріплені в міжнародних договорах, деклараціях та конвенціях, створюють основу для розробки національного законодавства та політики, спрямованих на захист прав і свобод людини. Ці

стандарти виступають інструментом оцінки дотримання демократичних принципів та прав людини у різних країнах, забезпечуючи міжнародний контроль та підтримку. У цьому дослідженні розглядається, як громадянське суспільство, спираючись на міжнародні стандарти, може впливати на трансформацію суспільства, сприяти реформам і забезпечувати підзвітність державних інституцій.

Задачі дослідження:

1. Аналіз поняття громадянського суспільства та його ролі у демократичних процесах і забезпеченні підзвітності державних інституцій.

2. Оцінка міжнародних стандартів у сфері прав людини, демократії та верховенства права, зокрема тих, що закріплені у міжнародних договорах, конвенціях та рекомендаціях.

3. Дослідження взаємодії між громадянським суспільством і державними структурами у контексті впровадження та дотримання міжнародних стандартів.

1. Громадянське суспільство – це сукупність незалежних від держави організацій, об'єднань та інституцій, до яких належать неурядові організації, профспілки, асоціації, релігійні громади, незалежні медіа та інші структури, що виражають інтереси громадян і діють на основі добровільної участі. Воно відіграє ключову роль у демократичних процесах, забезпечуючи зв'язок між державою та суспільством, стимулюючи політичну активність громадян та впливаючи на прийняття рішень. Громадянське суспільство виконує важливу функцію контролю над державними інституціями, сприяючи їх підзвітності та прозорості. Через моніторинг державної діяльності, боротьбу з корупцією та адвокацію реформ, громадянське суспільство забезпечує відкритість і підзвітність влади перед громадянами, що є основою ефективної демократії.

2. Оцінка міжнародних стандартів у сфері прав людини, демократії та верховенства права охоплює аналіз основних міжнародних документів, які визначають ці принципи.

- Універсальна декларація прав людини (1948) — закріплює основні права і свободи, що належать кожній людині без будь-якої дискримінації;

- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) — конкретизує права, такі як право на життя, свободу слова, право на участь у керуванні державою

- Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966) — підкреслює важливість соціальних і економічних прав для забезпечення гідного життя.

- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) та інші спеціалізовані конвенції — спрямовані на захист вразливих груп.

Ці документи встановлюють юридичні зобов'язання для держав-учасниць, сприяючи розвитку демократії та верховенства права через моніторинг, механізми звітності та рекомендації. Оцінка їх виконання вказує на рівень дотримання прав людини в різних країнах.

3. Дослідження взаємодії між громадянським суспільством і державними структурами в контексті впровадження та дотримання міжнародних стандартів охоплює кілька ключових аспектів:

- Роль громадянського суспільства: Неприбуткові організації, активісти та спільноти контролюють дії держави щодо дотримання прав людини та демократичних норм. Вони забезпечують прозорість, підвищують обізнаність і виступають за зміни.

- Співпраця з державою: Громадянське суспільство може співпрацювати з урядовими структурами для розробки політик, програм та реформ, орієнтованих на міжнародні стандарти. Це може включати участь у консультаціях, розробці законодавства або моніторингу його виконання.

- Виклики взаємодії: Часто спостерігаються труднощі у співпраці, такі як відсутність довіри з боку держави, репресивні практики, обмеження на діяльність НУО або дискримінація активістів. Ці фактори можуть ускладнити впровадження міжнародних стандартів.

- Вплив на політику: Дослідження показують, що ефективна взаємодія між громадянським суспільством і державними структурами може сприяти більшій відповідальності держави, підвищенню якості демократії та покращенню захисту прав людини.

Таким чином, взаємодія між цими двома сферами є критично важливою для успішної імплементації міжнародних стандартів у державну практику.

Результати дослідження

У результаті дослідження по темі "Громадянське суспільство та міжнародні стандарти" розроблено низку рекомендацій та висновків, які можуть бути використані для покращення взаємодії між громадським суспільством і державними структурами, а також для впровадження міжнародних стандартів у національну політику:

- Розвиток механізмів співпраці: Пропонується створення платформ для діалогу між державними органами та громадянським суспільством, що дозволить покращити взаєморозуміння та знизити рівень конфліктності в питаннях політики.

- Забезпечення доступу до інформації: Необхідно запровадити більш прозорі механізми обміну інформацією між державою та громадянським суспільством, що сприятиме підвищенню довіри до влади.

- Впровадження навчальних програм: Рекомендується організувати освітні програми для представників державних структур з метою підвищення їх обізнаності про роль громадянського суспільства та міжнародних стандартів у забезпеченні прав людини.

- Систематичний моніторинг: Необхідно створити системи моніторингу виконання міжнародних стандартів у сфері прав людини, щоб забезпечити їх реальну імплементацію на національному рівні.

- Підтримка ініціатив громадських організацій: Важливо забезпечити фінансування та ресурсну підтримку для громадських організацій, які

працюють у сфері прав людини, демократії та прозорості, зокрема через гранти та міжнародну допомогу.

- Участь у міжнародних ініціативах: Громадянському суспільству слід активніше залучатися до міжнародних ініціатив і кампаній, що сприяють захисту прав людини і демократичних цінностей, щоб підвищити видимість своїх зусиль на міжнародному рівні. Таким чином, результати дослідження свідчать про важливість активної взаємодії між громадянським суспільством і міжнародними стандартами для забезпечення демократичного розвитку та захисту прав людини. Розроблені рекомендації можуть слугувати основою для подальших ініціатив у цій сфері.

Висновок

Роль громадянського суспільства та міжнародних стандартів є критичною у забезпеченні демократичного розвитку, захисту прав людини та верховенства права. Громадянське суспільство виступає важливим інструментом впливу на державну політику, мобілізуючи населення для боротьби з корупцією, контролюючи діяльність влади та забезпечуючи підзвітність державних інституцій. Водночас міжнародні стандарти, закріплені в угодах, конвенціях та рекомендаціях, слугують орієнтиром для національних урядів у формуванні правових і політичних систем, що відповідають принципам демократії та прав людини.

Дослідження показує, що гармонійна взаємодія громадянського суспільства та дотримання міжнародних стандартів сприяє стабільності й справедливості в суспільстві. Використання цих стандартів допомагає громадським організаціям та активістам впливати на політичні процеси, захищати права громадян і посилювати демократію. Міжнародні організації відіграють важливу роль у підтримці громадянського суспільства та у зміцненні правових інституцій, надаючи їм додаткові інструменти для впливу на національні уряди та сприяючи реалізації демократичних реформ.

Таким чином, результати дослідження свідчать про важливість активної взаємодії між громадянським суспільством і міжнародними стандартами для забезпечення демократичного розвитку та захисту прав людини. Розроблені рекомендації можуть слугувати основою для подальших ініціатив у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Романець, О. (2018). Громадянське суспільство в умовах глобалізації — Аналіз викликів та можливостей для громадянського суспільства в Україні в умовах глобалізації.
2. Сушко, О. (2016). Громадянське суспільство та його роль у забезпеченні демократичних стандартів в Україні — Огляд значення громадянського суспільства для дотримання демократичних принципів.
3. Грищенко, О. (2019). Взаємодія держави та громадянського суспільства в Україні: сучасний стан та перспективи — Дослідження взаємодії між державними структурами і громадянським суспільством.

КЛЮЧОВІ СТРАТЕГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

Криворучко Олександр
аспірант

Кафедра публічного управління та землеустрою
Класичний приватний університет, Україна

Анотація

Дослідження присвячено формуванню та реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України в умовах сучасних викликів, спричинених війною з Росією. Розглянуто стратегії, спрямовані на захист національної ідентичності, культурної спадщини, інформаційного простору, освітньої системи та соціальної стійкості. Запропоновано комплекс заходів, що сприяють протидії гуманітарній агресії, підтримці національної єдності та розвитку людського капіталу. Окреслено роль міжнародної співпраці у забезпеченні національних інтересів України в гуманітарній сфері.

Ключові слова: державна безпека, гуманітарна сфера, національна ідентичність, інформаційна безпека, культурна спадщина, освітня реформа, постконфліктна відбудова, гуманітарна агресія.

Введення

Розвиток сучасного суспільства дедалі більше визначається духовно-інтелектуальними чинниками, що підкреслюють важливість гуманітарної сфери для національної безпеки. Війна з Росією, яка почалася у 2022 році, загострила питання захисту національної ідентичності, інформаційного простору, культури та освіти. У таких умовах зростає потреба у формуванні нових стратегій державної політики, що мають сприяти зміцненню національної безпеки через розвиток гуманітарної сфери.

Метою дослідження є вивчення та розробка ефективних стратегій реалізації політики державної безпеки України в гуманітарній сфері, що спрямовані на захист національної ідентичності, інформаційного простору, освіти та культури в умовах війни та постконфліктної відбудови.

Задачі дослідження:

1. Визначити основні виклики та загрози державній безпеці в гуманітарній сфері в умовах війни.
2. Проаналізувати існуючі національні та міжнародні стратегії захисту гуманітарної сфери.
3. Розробити стратегії інформаційної, культурної та освітньої безпеки для зміцнення національної стійкості.
4. Окреслити заходи для підтримки соціальної адаптації переселенців, ветеранів та постраждалих від війни.
5. Визначити роль міжнародної співпраці у постконфліктній відбудові та захисті національних інтересів у гуманітарній сфері.

Розвиток сучасного суспільства все більше починає визначатися чинниками духовно-інтелектуального виміру буття суспільства і людини. Відтак в умовах сучасних викликів виникає потреба в формуванні нових підходів до вирішення безпекових питань, зокрема – в більш ґрунтовному дослідженні гуманітарної сфери як важливого безпекового чинника та формуванні політики національної безпеки в даній галузі.

В Указі Президента України № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України» серед пріоритетів національних інтересів України та забезпечення національної безпеки зазначається «розвиток людського капіталу України, зокрема через модернізацію освіти і науки, охорони здоров'я, культури, соціального захисту»; «рішуче протистояти гуманітарній агресії, розвивати українську культуру як основу консолідації української нації та зміцнення її ідентичності» (п. 56) [2]

У стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015 серед її основних цілей зазначено «забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку», що потребує «якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів в економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах» [1]. Проте в чому саме полягає ця «нова якість» – не конкретизується та немає переліку національних інтересів у гуманітарній сфері.

Для реалізації політики державної безпеки в гуманітарній сфері України можна розробити кілька стратегій, спрямованих на захист національної ідентичності, культурної спадщини, освіти, інформаційного простору та забезпечення соціальної стійкості населення в умовах війни та постконфліктної відбудови. Ось кілька ключових стратегій:

1. Стратегія інформаційної безпеки

- Протидія дезінформації та пропаганді: Створення національних медіаплатформ, які надаватимуть перевірену та достовірну інформацію. Впровадження інструментів для виявлення та боротьби з фейковими новинами та маніпуляціями.

- Підвищення медіаграмотності: Запровадження освітніх програм для населення щодо критичного мислення та аналізу інформації. Співпраця зі школами та університетами для поширення медіаграмотності серед молоді.

- Кібербезпека: Посилення захисту державних та освітніх інформаційних ресурсів від кібернападів, зокрема шляхом міжнародної співпраці з кібербезпековими організаціями.

2. Стратегія культурної безпеки

- Захист культурної спадщини: Впровадження національних та міжнародних програм з охорони культурних пам'яток і історичних об'єктів, особливо в регіонах, постраждалих від бойових дій. Цифровізація культурної спадщини для її збереження.

- Підтримка національної ідентичності: Створення культурних проєктів, що популяризують українську мову, літературу, мистецтво, традиції та історію. Організація культурних заходів як в Україні, так і за кордоном для підтримки української ідентичності серед діаспори.

- Децентралізація культурної політики: Забезпечення розвитку культурних ініціатив у регіонах, щоб підтримати локальні громади та інтегрувати культурну спадщину у відбудову суспільства.

3. Освітня стратегія

- Реформа системи освіти: Впровадження нових навчальних програм, що включають національно-патріотичне виховання, з акцентом на історію України, права людини, соціальну стійкість і громадянське суспільство.

- Дистанційне та інклюзивне навчання: Розширення можливостей для дистанційного навчання та створення інклюзивних освітніх програм для дітей з тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб.

- Інтеграція ветеранів та постраждалих від війни: Розробка освітніх програм для ветеранів, військовослужбовців і переселенців, спрямованих на їхню соціальну адаптацію, професійну підготовку та інтеграцію в суспільство.

4. Соціальна стратегія

- Підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО): Створення програм соціальної інтеграції для переселенців, які включають надання доступу до житла, роботи, медичних і соціальних послуг.

- Психологічна підтримка населення: Запровадження програм психологічної реабілітації для людей, які постраждали від війни, включаючи ветеранів, дітей, сім'ї загиблих і переселенців.

- Розвиток громадянського суспільства: Підтримка громадських ініціатив та волонтерських рухів, спрямованих на допомогу постраждалим, відбудову територій та підтримку місцевих громад.

5. Міжнародна гуманітарна стратегія

- Співпраця з міжнародними організаціями: Поглиблення партнерства з ООН, ЮНЕСКО, ЄС та іншими міжнародними інституціями для залучення гуманітарної допомоги, фінансування культурних та освітніх ініціатив і захисту культурної спадщини.

- Міжнародна підтримка постконфліктної відбудови: Залучення іноземних донорів і партнерів до програм реконструкції зруйнованих регіонів, зокрема освітніх установ, культурних об'єктів та інфраструктури.

6. Національно-патріотична стратегія

- Формування національної свідомості: Розробка проєктів і програм, що сприяють формуванню патріотизму, соціальної відповідальності та єдності нації. Це можуть бути національні дні пам'яті, громадські акції, культурні заходи.

- Популяризація української мови: Посилення ролі української мови в освіті, медіа, культурі та державному управлінні через державні програми і ініціативи.

7. Стратегія постконфліктної відбудови

- Інтеграція деокупованих територій: Створення програм з реінтеграції населення з деокупованих територій через забезпечення доступу до освіти, соціальних послуг, культури, відбудови інфраструктури.

- Відбудова інфраструктури: Зосередження на відновленні зруйнованих шкіл, університетів, культурних закладів та інших об'єктів, що мають важливе значення для гуманітарної сфери.

- Реабілітація та соціальна адаптація: Програми для адаптації ветеранів, переселенців і цивільного населення, яке постраждало від війни, включаючи медичну допомогу, психологічну підтримку та економічну інтеграцію.

Ці стратегії допоможуть зміцнити державну безпеку в гуманітарній сфері, створити умови для стійкого розвитку суспільства, а також забезпечити захист національних інтересів у культурі, освіті та інформаційному просторі.

Результати дослідження

У результаті дослідження розроблено низку стратегій, спрямованих на захист національної безпеки в гуманітарній сфері. Визначено ключові аспекти інформаційної безпеки, що стосуються боротьби з дезінформацією та медіаграмотності. Розроблено рекомендації щодо збереження культурної спадщини та підтримки національної ідентичності через освітні та культурні ініціативи. Зазначено важливість соціальної інтеграції переселенців та ветеранів війни. Окреслено роль міжнародної співпраці у постконфліктному відновленні та захисті культурної спадщини.

Висновки

Дослідження демонструє, що гуманітарна сфера є критично важливою для національної безпеки України, особливо в умовах війни. Впровадження ефективних стратегій інформаційної, культурної та освітньої безпеки є необхідним кроком для збереження національної ідентичності, протидії дезінформації та соціальної інтеграції постраждалого населення. Розвиток міжнародної співпраці та національних програм реінтеграції є ключовими елементами успішної реалізації державної політики в гуманітарній сфері.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України від 26.05.2015 р. № 287/2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> (дата звернення: 29.11.2023).
2. Указ Президента України № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 30.11.2023).

СУЧАСНІ СКЛАДОВІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Бондарчук Людмила

к.е.н., доцент

Веслова Яна

старший викладач

Кафедра менеджменту та публічного управління
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Анотація. У сучасних умовах сьогодення, які постійно змінюються та ускладнюються, а вимоги до кадрового потенціалу стають все більш високими, ефективне управління персоналом та взаємодія ключових складових є головною ознакою успіху будь-якої організації чи діючого підприємства.

Ключові слова: управління персоналом, людські ресурси, підвищення кваліфікації, управлінські компетенції.

Введення. Управління персоналом (HR-менеджмент) - це комплекс стратегічних та оперативних дій, спрямованих на забезпечення ефективного управління людськими ресурсами на підприємстві з метою досягнення стратегічних цілей і задач, що в системі відповідних досліджень потребує детального аналізу. Він включає в себе розробку і впровадження стратегій, політик, процедур та програм, спрямованих на забезпечення оптимального використання та розвитку персоналу для досягнення цілей організації. Управління персоналом та складові цього відповідального процесу в сучасних умовах набуває нових рис, які відповідають викликам глобалізації, технологічних інновацій та швидкоплинних соціально-економічних змін.

Сучасні підприємства в критичних умовах виживання зосереджені на розробці інноваційних, адаптивних підходів до управління людськими ресурсами, що включають інтеграцію цифрових рішень, зміну традиційних методів управління та посилення акценту на людський капітал як на ключовий актив організації, застосовуючи у сфері діяльності кілька основних складових та особливостей.

Мета та задачі дослідження. Розвиток суспільства безпосередньо пов'язаний із динамічним удосконаленням механізмів управління соціально-економічними відносинами. Це виявляється у створенні нових моделей та методів виробничих процесів, інтеграції міжнародних систем торговельних і фінансових взаємин, а також у розвитку сучасних концепцій управління людськими ресурсами на підприємствах. Значну роль у цих процесах відіграють фінансово-промислові групи, транснаціональні корпорації та банківські мережі, які контролюють значну частку глобального виробництва, капіталу та технологій. У контексті кадрового менеджменту особливе значення

мають управління персоналом, кадрова політика та адміністративно-кадрове регулювання.

Дослідженню сутності управління персоналом приділяли увагу наступні вчені, як Л.І. Воротіна, А.Л. Гапоненко, Л. Гелловей, Р.Л. Дафт, В.Ф. Кифяк, Ф. Котлер, А.І. Кредісов, О.П. Луцій, С.В. Мочерний, З.І. Тимошенко, І.М. Школа та інші автори.

Метою даного теоретичного дослідження є наукове обґрунтування основних аспектів управління персоналом та сучасні складові і їх організація на підприємствах та дослідження особливостей взаємодії в умовах сучасних викликів.

Персонал є головною ланкою виробничо-господарського процесу на підприємстві. Якими б не були новітні технології, інноваційні ідеї, вони ніколи не будуть ефективними, приносити максимальну користь без високоефективної роботи, належної підготовки і кваліфікації людських ресурсів. Процес формування та управління персоналом є достатньо складним процесом, адже люди наділені інтелектом, здатністю мислити. Вони постійно розвивають між собою взаємовідносини, які часто впливають на продуктивність праці, виробництво, внутрішній клімат підприємства.

Розробка стратегії управління персоналом - це продуманий, повністю усвідомлений і контрольований розумовий процес, який передбачає, що за визначенням стратегії наступить її реалізація. Мистецтво розробки стратегії управління персоналом полягає в тому, щоб наслідками формулювання загальних підходів до управління персоналом у стратегічному періоді стали конкретні дії, які б дозволяли досягти високої ефективності використання трудового потенціалу персоналу.

Процес стратегічного управління трудовими ресурсами як процес можна охарактеризувати як складний феномен, що має численні форми та прояви. Узагальнений аналіз джерел дозволяє визначити управління як діяльність, спрямовану на координацію зусиль індивідів та колективів задля досягнення виробничих цілей і надання послуг. Крім того, управління є процесом обробки інформації для прийняття рішень, спрямованих на підвищення ефективності функціонування організацій та поліпшення якості виробленої продукції.

Стратегія розвитку персоналу тісно взаємозв'язана зі стратегією управління персоналом та стратегією управління організацією. При цьому дві перші стратегії ґрунтуються на третій - стратегії управління організацією. Запровадження нових напрямів діяльності, зміна курсу організації, виходячи з її внутрішніх ресурсів, вимагає в стратегії розвитку персоналу головні акценти змістити на опанування працівниками нових знань, умінь і навичок. Професійна перепідготовка та підвищення кваліфікації набувають особливого значення для реалізації стратегії зміни курсу.

Кадрове управління спрямоване на реалізацію стратегічних рішень, ухвалених керівництвом, що втілюються через кадрову політику. Ці рішення формують принципи взаємодії між працівниками та керівництвом, включаючи аспекти відповідальності, мотивації та дисципліни. Хоча кадрова політика та

управління персоналом мають різні функції, їх часто розглядають як взаємозалежні компоненти єдиної системи.

Процес управління потребує системного підходу до збору та аналізу інформації про виробничі процеси. Інформація є основним ресурсом для ухвалення управлінських рішень, що впливають на поведінку працівників у межах встановлених нормативів та стандартів.

Цифровізація процесів управління персоналом, інтенсивний розвиток інформаційних технологій значно змінив підходи до управління персоналом. Використання систем HRM (Human Resource Management) забезпечує автоматизацію процесів рекрутингу, адаптації, навчання та оцінки результатів роботи співробітників. Цифрові платформи дозволяють спрощувати комунікації, підвищувати рівень зручності та прозорості всіх етапів взаємодії з працівниками. Крім того, широке використання великих даних (Big Data) у процесі ухвалення кадрових рішень дозволяє проводити прогнозування потреб у персоналі та оптимізувати кадрові ресурси підприємств.

Дистанційна робота та гібридні моделі, зокрема пандемія COVID-19, перебіг військових подій на нашій території прискорила перехід до нових форм зайнятості, зокрема до віддаленої роботи. Це змінило підходи до управління персоналом, адже підприємствам довелося адаптувати свої процеси під дистанційні моделі організації праці. Гібридні моделі, що поєднують дистанційну та офісну роботу, стали новою нормою для багатьох компаній. Це вимагає нових підходів до моніторингу ефективності, забезпечення комунікацій та підтримки командної роботи, а також управління здоров'ям та добробутом працівників.

Управління персоналом в умовах воєнного стану – це складне завдання, яке вимагає від керівників підприємств гнучкості, креативності та високої адаптивності. Зміни, що відбуваються в суспільстві та економіці, вимагають нових підходів до організації роботи та взаємодії з працівниками.

У сучасних умовах ефективно управління персоналом вимагає гнучких підходів, таких як Agile та Lean методології. Вони дозволяють адаптувати процеси до змінних умов ринку, сприяють залученню працівників до ухвалення рішень і розвитку культури співпраці. Це допомагає організаціям оперативно реагувати на виклики та адаптуватися до нових вимог, зокрема у випадках кризових ситуацій.

В умовах швидкої еволюційної зміни ринку праці та вимог до кваліфікацій, підприємства зосереджують значну увагу на постійному розвитку своїх співробітників та процесу адаптації до факторів впливу зовнішнього середовища. Навчання та розвиток стають критично важливими для підтримки конкурентоспроможності та зосередження на розвитку талантів та підвищенні кваліфікації, як взаємодії складових системного підходу до процедури управління персоналом. Практики безперервного навчання дозволяють забезпечити адаптивність та інноваційність команди, підвищують залученість співробітників, їхню продуктивність та здатність вирішувати нові завдання.

Однією з ключових складових сучасного управління персоналом є розробка стратегії кадрового маркетингу та бренду роботодавця. У світовій конкуренції за талановитих працівників компанії все більше приділяють увагу створенню позитивного іміджу роботодавця як на зовнішньому ринку праці, так і всередині організації. Це включає створення сприятливих умов для праці, можливості для кар'єрного росту, розвитку та навчання, а також забезпечення привабливих соціальних пакетів і програм добробуту.

В сучасних умовах керівники відіграють ключову роль у процесах трансформації організацій та розвитку персоналу. Успіх організацій дедалі більше залежить від ефективності лідерів, їхнього вміння мотивувати та організовувати команди, формувати стратегії змін та вирішувати кризові ситуації. Програми розвитку лідерських якостей спрямовані на формування компетенцій, що відповідають сучасним викликам: стратегічне мислення, адаптивність, емоційний інтелект, здатність працювати з різноманітністю та створювати інклюзивні команди.

Незважаючи на виклики війни, сучасні підприємства можуть використовувати цей час для розвитку своїх співробітників. Надання можливостей для навчання та професійного зростання, навіть у обмежених умовах, допоможе не тільки зберегти кадри, але й зміцнити команду та підвищити її конкурентоспроможність у майбутньому. Мотивація персоналу під час війни – це комплексна задача, яка вимагає застосування різних інструментів. Окрім забезпечення безпеки та матеріальних потреб, важливо створити атмосферу підтримки та взаємодопомоги, надавати психологічну допомогу та сприяти професійному розвитку співробітників. Такий підхід дозволить не лише зберегти команду, але й зміцнити її єдність та лояльність.

Збереження психологічного комфорту працівників стає важливою складовою сучасного управління персоналом. Підприємства все більше усвідомлюють значення емоційного благополуччя своїх співробітників, впроваджуючи програми ментального здоров'я, підтримки балансу між роботою та особистим життям, а також гнучкі системи роботи для зменшення стресу. Такі заходи допомагають знизити рівень вигорання та підвищити задоволеність роботою.

Ефективна організація праці є одним з ключових завдань управлінської діяльності, оскільки від неї залежить оптимальне використання ресурсів та досягнення високих виробничих показників. Особливе місце в сучасних концепціях управління персоналом відведено мотивації працівників, що базується на розумінні їхніх індивідуальних потреб та особливостей.

Варто зауважити, управління персоналом є багатогранним процесом, що включає низку функцій та методів, які забезпечують досягнення стратегічних цілей організації.

Управління персоналом ґрунтується на кількох важливих аспектах, таких як забезпечення індивідуального підходу до кожного працівника, адаптація до зовнішніх умов та створення стимулюючого середовища для професійного зростання. Сучасні методи управління персоналом включають організаційно-

розпорядчі, економічні, соціально-психологічні та правові підходи, які повинні бути гнучкими та адаптивними, враховуючи швидкі зміни у глобальному економічному та соціокультурному середовищі.

Ефективне управління персоналом також включає постійне оновлення та розвиток кваліфікації співробітників через програми навчання, стажування, менторства та розвитку лідерських якостей. Це дозволяє не лише підтримувати високу професійну підготовку, але й формувати кадровий резерв, здатний відповідати на нові виклики, пов'язані з технологічними змінами, змінами ринку праці та глобальними тенденціями.

Ключовим елементом сучасного управління є використання інформаційних систем для автоматизації кадрових процесів: від підбору та навчання до оцінки ефективності та мотивації персоналу. Використання цифрових технологій дозволяє значно оптимізувати процеси комунікації між керівництвом та працівниками, забезпечити прозорість управлінських рішень, а також створювати можливості для саморозвитку співробітників через дистанційні навчальні платформи та інші інноваційні інструменти.

Окремо варто підкреслити важливість двосторонньої комунікації між керівництвом та персоналом. Ефективне спілкування сприяє досягненню порозуміння щодо цілей організації, очікувань та планів на майбутнє. Така комунікація дозволяє своєчасно реагувати на конфлікти, вирішувати проблемні питання та адаптувати стратегії управління до змін у середовищі організації.

Законодавчий аспект управління персоналом також не може бути ігнорований. Дотримання правових норм, стандартів безпеки праці та трудового законодавства є не лише обов'язковою вимогою, але й важливим фактором стабільності та ефективності роботи підприємства.

Дослідження управління персоналом допомагають розуміти, як культурні та організаційні різниці впливають на керування персоналом у міжнародному контексті. Використання новітніх технологій управління персоналом відкриває нові можливості та виклики. Дослідження допомагають виявляти оптимальні підходи до впровадження та управління цифровими інструментами для підтримки персоналу. Розвиток гібридної та віддаленої роботи вимагає нових стратегій та тактик управління персоналом. Дослідження допомагають зрозуміти, як забезпечити ефективне управління та комунікацію в розподілених командах. Збереження та розвиток професійних ознак стає ключовою задачею для бізнесу. Дослідження управління персоналом та застосування тактики допомагають виявляти найефективніші практики у сферах рекрутингу, розвитку та утримання персоналу.

Висновки:

Отже, сучасна система складових ефективного управління персоналом є комплексним процесом, який вимагає інтеграції різних методів і підходів, адаптації до змін і розвитку нових компетенцій. Орієнтуючись на ефективне використання кадрового потенціалу, підприємства здатні підвищити свою конкурентоспроможність, забезпечити стабільне зростання і досягти стратегічних цілей в умовах динамічного глобального ринку.

Комплексний підхід до управління персоналом є ключовою умовою підвищення ефективності діяльності підприємства. Важливість багатостороннього впливу на персонал включає організаційно-розпорядчі, економічні, соціально-психологічні та правові аспекти, які повинні гнучко реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища.

Індивідуальний підхід до працівників є основним фактором мотивації та підвищення продуктивності. Забезпечення комфортних умов праці та розвитку персоналу сприяє досягненню довгострокових цілей компанії. Адаптація до змін в економічному, соціокультурному та політичному середовищі вимагає постійного оновлення кадрових стратегій та політик, що дозволяє підприємствам бути гнучкими та конкурентоспроможними. Використання сучасних інформаційних технологій для автоматизації кадрових процесів значно підвищує ефективність управління, забезпечуючи прозорість та оперативність прийняття рішень, а також стимулює розвиток персоналу через доступ до інноваційних навчальних платформ.

Система управління персоналом та сучасні підходи організації праці є невід'ємною частиною будь-якої організації. Її головна мета – ефективно використовувати людські ресурси для досягнення стратегічних цілей компанії. Від того, наскільки добре побудована система управління персоналом, залежить успіх бізнесу. Завдяки комплексному підходу до управління персоналом організації можуть залучати та утримувати талановитих співробітників, підвищувати їхню продуктивність і досягати стійкого розвитку.

Двостороння комунікація між керівництвом та працівниками є важливою складовою управління, яка дозволяє вчасно реагувати на проблеми, забезпечує порозуміння і сприяє колективному розвитку. Дотримання законодавчих вимог є необхідною умовою для забезпечення стабільності та законності діяльності організації. Повага до трудових прав працівників покращує імідж підприємства та сприяє збереженню кадрів. Постійний розвиток кваліфікації персоналу через навчання, менторинг та програми стажування є основою створення кадрового резерву та підвищення ефективності роботи. Інвестиції в розвиток персоналу дозволяють підприємствам швидко адаптуватися до ринкових змін.

Система управління персоналом є динамічною і постійно розвивається. Для того, щоб бути ефективною, вона повинна відповідати потребам бізнесу і змінюватися разом з ним. Сучасні тенденції в управлінні персоналом спрямовані на створення більш гуманних і ефективних умов праці, які дозволяють залучати та утримувати талановитих співробітників і досягати високих результатів.

Таким чином, ефективне управління персоналом є критично важливим фактором успіху сучасних підприємств, сприяючи підвищенню продуктивності, адаптивності та конкурентоспроможності в умовах глобалізації та швидкого технологічного прогресу. Сучасні підходи до реалізації та необхідності управління персоналом у критичних умовах вимагає гнучкості, інноваційного підходу та використання технологій, що дозволяють адаптувати організації до швидких змін у глобальному середовищі. Ефективність управлінських рішень

значною мірою залежить від здатності підприємств інвестувати у розвиток своїх співробітників, підтримувати їхню мотивацію та забезпечувати умови для максимальної продуктивності.

Список використаних джерел

1. Ареф'єва О. В., Ковальчук А. М. 2020. Забезпечення економічної безпеки підприємства через мотивацію персоналу до стратегічних змін. Проблеми економіки. № 4.
2. Германюк Н. В. 2021. Роль комунікацій в управлінні організаційним процесом. Ефективна економіка. № 10.
3. Ємельянова Т. 2022. Опір співробітників у період змін: як перетворити ворогів на союзників. Академія гостинності. № 5-6. С. 80–82.
4. Долгальова О. 2022. Дослідження мотивації як важливої складової механізму управління персоналом. Галицький економічний вісник. Т.: ТНТУ, Том 78-79. № 5-6. С. 103-109.
5. Мельник А. О. 2020. Система розвитку персоналу підприємства. Науковий погляд: економіка та управління. № 1. С. 89-94
6. Прокопець Л. В., Кифяк В. І., Чуса Г. І. 2022. Аналіз впливу впровадження іноземного досвіду в сфері управління персоналом на національних підприємствах. Економіка та держава. № 5. С. 105-109.
7. Шкільняк М. М., Дяків О. П., Коцур А. С., Островерхов В. М. 2022. Менеджмент персоналу: навч.-методич. посіб. Тернопіль. 280 с.

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ІННОВАЦІЙ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Деліні Марина

д.е.н., професор

Кафедра виробничого та інвестиційного менеджменту

Деліні Ольга

здобувач вищої освіти першого рівня

Національний університет біоресурсів і природокористування України

В останні роки Україна стикнулася з декількома кризовими станами поспіль – пандемія Covid-19 та повномасштабне вторгнення. В стані війни наша держава знаходиться й сьогодні. Такі умови мають значний негативний вплив як на економіку держави, так й на суспільство, населення країни. Стоїть пряма загроза фізичній безпеці, а також економічній та продовольчій. З урахуванням вищезазначеного ця проблема є масштабною та вимагає комплексного підходу до її розв'язання. Важливим в цьому є спрямованість на збереження життя людей, а також підтримка інших процесів для забезпечення функціонування

економіки держави, принаймні на рівні не набагато нижчому, ніж в попередні роки. Підтримка підприємництва є нагальною необхідністю, так як воно так само потерпає від кризових станів в суспільстві, але, в той самий час, має велику потужність в підтримці суспільства в таких умовах. В умовах загострення пандемії негативний вплив на бізнес спостерігався в частині закриття роботи великої частини бізнесу, зниження обсягів продажів, зниження купівельної спроможності та інші наслідки, які виникли через карантинні обмеження.

В умовах повномасштабної війни загроза життю людей носить інший характер та впливає наступним чином на бізнес: багато людей, в т.ч. й персонал компаній, були вимушені покинути свої домівки; обстріли та повітряні тривоги обмежують виробничий процес; погіршення роботи постачальників через такі саме причини; зниження купівельної спроможності споживачів; зміна пріоритетів у споживачів в бік споживання іншої продукції, наприклад, більш тривалого зберігання, або придбання товарів, які несуть захисну функцію тощо. Крім того, вартим уваги є те, що підприємства так само потерпають від бойових дій та втрачають свої основні активи під час війни через потрапляння ракет, дронів, уламків та інших видів зброї. Але, в той самий час, варто відмітити, що підприємства не перестають допомагати населенню, Збройним Силам України, власному персоналу та іншим групам людей, виконуючи таким чином важливу соціально-відповідальну місію.

На противагу багатьом очікуванням, соціальна відповідальність бізнесу (СВБ) залишилась практикою багатьох підприємств, не дивлячись на дію чинників, які б мали її обмежити, а саме: зниження економічної та фізичної можливості для її реалізації. Напрями та форми дещо змінили свій фокус, а саме вони орієнтовані на потреби стейкхолдерів. Взагалі, варто відмітити, що повномасштабне вторгнення показало значний рівень згуртування суспільства, а також спільну співпрацю бізнесу та громадського сектору, що в українському середовищі є новим прикладом, адже такого рівня ця співпраця ще не досягала.

Інновативними стають саме напрямки реалізації СВБ в частині допомоги ЗСУ в купівлі або передачі необхідного для забезпечення життєдіяльності в зоні бойових дій, допомоги персоналу підприємств та мешканців громади в евакуації з зон бойових дій чи окупації, релокації самого бізнесу, психологічної підтримки працівників компанії тощо.

Тобто в реалізації СВБ вони орієнтовані саме на ті потреби, які виникають в різних груп стейкхолдерів. Це є відмітною рисою СВБ воєнного часу. Саме ця орієнтація на потреби окремих груп та суспільства взагалі й реалізація цих нововведень для вирішення гострих соціальних проблем й має ознаки соціальної інноваційності. Так, саме для світових масштабів, це може бути вже відомим прикладом й не нести в собі великого значення, але для українського сьогодення це виступає важливим та інновативним, так як використання раніше таких практик не було затребуваним чи не набувало таких масштабів.

Варіантом такого можуть слугувати також практики надання грантів для ветеранів чи ВПО для відкриття бізнесу. Дана практика є дуже важливою для

вирішення соціально-економічних проблем суспільства, а саме проблеми зайнятості та інклюзивності ринку праці, тобто його збалансованого розвитку з залученням якомога більшої кількості осіб. Ця активність також набуває великого значення для нашого суспільства. Хоча й раніше були приклади надання грантів для ВПО. Так як війна в нашій країні вже йде більше 10 років й міграція населення вже мала місце, починаючи з 2014 року, для розвитку цієї групи людей надавались гранти для відкриття бізнесу. Але варто зазначити, що в основному вони були від міжнародних донорів та організацій, то наразі держава провадить програму допомоги для ветеранів, ВПО та тих, хто постраждав від війни, для відкриття або відновлення власного бізнесу.

Саме в цьому й проявляється соціальна інновативність українського соціуму та підприємництва зокрема – в реалізації тих соціально-відповідальних практик та активностей, які є затребуваними в суспільстві з урахуванням тих кризових станів, які виникають. Для України вони є інновативними та дозволяють розкривати новий потенціал українського бізнесу та суспільства взагалі.

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Горбач Максим

к.т.н, доцент

Кафедра менеджменту в будівництві

Капінос Аліна

здобувач вищої освіти

Київський національний університет будівництва та архітектури, м. Київ

У контексті сучасних економічних реалій України все більшої ваги набуває оцінка економічної ефективності будівельних підприємств. Цей процес стає невіддільною складовою управлінської діяльності, особливо в умовах жорсткої конкуренції та прагнення бізнесу до максимізації прибутків.

Дослідження ринкових механізмів свідчать, що без ґрунтовного аналізу економічної ефективності будівельні підприємства не здатні забезпечити стабільне функціонування та розвиток. Це стосується всіх аспектів діяльності: від виробництва до маркетингу та фінансового менеджменту. Підвищення ефективності діяльності вимагає максимізації віддачі від кожної одиниці залучених ресурсів. Це стосується всіх видів витрат: трудових, матеріальних та фінансових. Головна мета полягає у досягненні найбільш можливого зростання виробничих обсягів та прибутковості при оптимальному використанні наявних засобів.

Для реалізації цього завдання критично важливо розробити систему показників, які б точно та всебічно відображали сутність ефективності в

економічному контексті. Ці критерії мають слугувати надійним інструментом для оцінки та аналізу економічної ефективності як ключової категорії в господарській діяльності.

Такий підхід дозволить не лише вимірювати поточний рівень ефективності, але й виявляти потенціал для її подальшого підвищення. Це створить основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на постійне вдосконалення виробничих процесів та підвищення загальної результативності діяльності будівельного підприємства.

Дослідженню різних аспектів ефективності присвячені праці таких видатних фахівців як: С.Ф. Покропивного, Т.С. Голубєвої, Є. Іщенка, А.М. Турила, О.О. Канцурова, Н.М. Бондара, О.Ф. Савченка, А.К. Птушенка та інших. Проте, значна кількість питань щодо трактування поняття ефективності до цього часу залишаються недостатньо висвітленими. Думки вчених-економістів розбігаються в розумінні сутності цієї категорії, методів її суспільного обліку, критеріїв та показників.

Метою нашого дослідження було виявлення факторів підвищення та удосконалення науково-методичних підходів до оцінювання ефективності діяльності підприємств будівельної галузі.

У сучасному конкурентному бізнес-середовищі ефективне управління та розробка дієвої стратегії розвитку підприємства неможливі без ґрунтового аналізу його діяльності та оцінки потенціалу. Це є ключовим фактором для прийняття виважених управлінських рішень та досягнення високих результатів.

Становлення ринкових відносин в Україні спричинило значні зміни в теорії та практиці управління підприємствами будівельної галузі. Нові ринкові концепції впроваджують сучасні методи, прийоми та моделі управління. Поточна економічна ситуація в країні вимагає всебічного вивчення та вирішення проблем підвищення ефективності діяльності підприємств з урахуванням особливостей розвитку ринкових відносин.

Для успішного функціонування підприємства необхідно приймати комплексні рішення, які поєднують елементи економіки, фінансів, маркетингу та інших галузей знань. Актуальність дослідження цієї проблематики обумовлена низкою факторів, серед яких головними є обмеженість економічних ресурсів та прагнення суб'єктів господарювання досягти максимального ефекту при мінімальних витратах.

В умовах обмежених ресурсів та прагнення до оптимізації витрат, комплексний підхід до підвищення ефективності діяльності підприємств стає не просто бажаним, а необхідним для виживання та розвитку в конкурентному ринковому середовищі.

Для об'єктивної оцінки ефективності виробництва необхідно провести комплексний аналіз його результатів. Ці результати можуть бути виражені різними способами: обсягом виготовленої продукції в натуральному вираженні, її вартістю (за оптовими цінами або собівартістю), або прибутком підприємства. Однак, самі по собі ці показники не дають повної картини ефективності діяльності підприємства, оскільки не розкривають умов та

способів досягнення цих результатів.

Тому для всебічної оцінки ефективності критично важливо враховувати витрати, які були понесені для досягнення певного результату. Виробничий процес вимагає поєднання кількох ключових факторів: засоби праці (основні фонди), предмети праці (оборотні фонди), робоча сила (трудові ресурси).

Крім того, на ефективність виробництва суттєво впливають нематеріальні ресурси, які включають: організаційні переваги, управлінські компетенції, технологічні інновації, інші специфічні переваги підприємства.

Не менш важливим фактором є фінансовий стан підприємства, який визначає його можливості для маневрування ресурсами та інвестування в розвиток.

Питання визначення результатів виробництва та витрат, що призвели до цих результатів, залишається предметом активних дискусій в економічній науці. Аналіз праць економістів виявляє різноманітні підходи до вирішення цієї проблеми. Найбільш обґрунтовані погляди можна узагальнити у три основні підходи:

1. Ресурсний підхід. Цей метод передбачає порівняння економічного результату з економічною оцінкою виробничих ресурсів, задіяних у процесі виробництва. Тут акцент робиться на ефективності використання наявних ресурсів підприємства.

2. Витратний підхід. За цим методом економічний результат зіставляється з поточними витратами, безпосередньо пов'язаними з його досягненням. Цей підхід фокусується на оптимізації операційних витрат.

3. Ресурсно-витратний підхід. Цей підхід є своєрідним компромісом між двома попередніми. Він враховує як оцінку наявних ресурсів, так і оцінку поточних витрат. Однак застосування цього методу вимагає особливої обережності через можливість подвійного обліку та значний вплив галузевих особливостей виробництва (таких як фондомісткість, капіталомісткість, трудомісткість тощо).

Кожен з цих підходів має свої переваги та обмеження. Вибір конкретного методу залежить від специфіки підприємства, будівельної галузі та цілей аналізу. Важливо враховувати, що ресурсно-витратний підхід, хоча і намагається надати найбільш повну картину, потребує ретельного застосування для уникнення викривлень у оцінці ефективності виробництва.

Порівнюючи напрямки реалізації внутрішніх і зовнішніх чинників підвищення ефективності діяльності підприємств зрозуміло, що вони є неоднакові як за мірою впливу, так і за ступенем використання та контролю. Для керівників важливо мати детальні знання стосовно масштабів дії, форм контролю та використання найбільш істотних внутрішніх і зовнішніх чинників ефективності на різних рівнях управління діяльністю трудових колективів. Будь-який суб'єкт господарювання повинен постійно контролювати процес використання внутрішніх чинників через розробку та послідовну реалізацію власної програми підвищення ефективності діяльності, при цьому враховувати вплив на неї зовнішніх чинників [1].

Ефективність діяльності суб'єктів господарювання значною мірою залежить від ряду ключових внутрішніх і зовнішніх факторів. Серед них особливо важливими є:

1. Технологія виробництва. Цей фактор має визначальний вплив на рівень та динаміку ефективності виробничого процесу. Правильно підібрана технологія забезпечує: оптимальне використання матеріалів та сировини, мінімізацію виробничого браку, підвищення якості продукції чи послуг.

Впровадження передових технологій дозволяє будівельному підприємству не лише покращити якість продукції, але й значно знизити витрати на виробництво, що безпосередньо впливає на загальну ефективність діяльності.

2. Виробниче устаткування. Цей фактор відіграє провідну роль у програмах підвищення ефективності як виробничої, так і інших видів діяльності підприємства. Продуктивність устаткування залежить від кількох ключових аспектів: технічний рівень обладнання, якість організації ремонтно-технічного обслуговування, оптимальні терміни експлуатації, режим роботи (змінність), ефективність використання робочого часу обладнання.

Важливо відзначити, що навіть найсучасніше устаткування не гарантує високої ефективності без належного обслуговування та оптимального режиму експлуатації. Тому підприємствам необхідно приділяти увагу не лише оновленню парку обладнання, але й організації його експлуатації та обслуговування.

3. Матеріали та енергія. Ефективне використання матеріалів та енергії суттєво впливає на загальну ефективність діяльності підприємства. Ключові аспекти цього фактору включають: впровадження ресурсозберігаючих технологій, зниження матеріаломісткості та енергоємності продукції або послуг, оптимізація управління запасами матеріальних ресурсів, вдосконалення системи постачання.

4. Товари та маркетинг. Зовнішній вигляд товару відіграє важливу роль у його успішності на ринку. Однак, не менш важливими є: своєчасність появи товару на ринку, правильний вибір місця реалізації, обґрунтована цінова політика. Підприємство повинно забезпечити безперешкодний зв'язок між виробництвом та маркетингом, уникаючи організаційних та економічних бар'єрів. Це дозволяє швидко реагувати на зміни ринкового попиту та підвищувати ефективність діяльності.

5. Працівники. Людський капітал є визначальним фактором зростання ефективності діяльності підприємства. До цієї категорії відносяться: керівники, менеджери, спеціалісти, робітники.

Важливо розуміти, що чим вища мотивація працівників, тим ефективніша їхня праця. Тому створення системи стимулів та забезпечення комфортних умов праці є критично важливим для підвищення загальної ефективності діяльності підприємства.

6. Організація та системи управління. Ефективність діяльності підприємства значною мірою залежить від якості організації та систем управління. Ключові аспекти включають: єдність та співпрацю трудового

колективу, раціональне делегування відповідальності, оптимальні норми керування, належну спеціалізацію та координацію управлінських процесів.

Ці фактори забезпечують вищий рівень продуктивності та ефективності складних виробничо-господарських систем.

7. Методи праці. Постійне вдосконалення методів праці є важливим чинником підвищення ефективності. Це включає: систематичний аналіз та атестацію робочих місць, підвищення кваліфікації кадрів, організацію додаткового навчання працівників, вивчення та впровадження позитивного досвіду інших підприємств, стиль управління:

8. Ефективний стиль управління поєднує: професійну компетентність, діловитість, високу етику взаємовідносин. Стиль управління впливає на всі напрямки діяльності підприємства та визначає, наскільки ефективно враховуватимуться зовнішні чинники росту ефективності.

9. Інституційні механізми. Для постійного підвищення ефективності діяльності всіх суб'єктів господарювання держава повинна створити відповідні організаційні умови, які забезпечуватимуть стабільну роботу спеціалізованих інституційних механізмів на національному, регіональному або галузевому рівні. До них належать організації, такі як дослідницькі та навчальні центри, інститути, асоціації.

10. Інфраструктура. Важливою умовою підвищення ефективності підприємств є належний рівень розвитку мережі інституцій ринкової та виробничо-господарської інфраструктури. На сьогодні підприємства активно користуються послугами інноваційних фондів, комерційних банків, товарно-сировинних і фондових бірж, бірж праці та інших інститутів ринкової інфраструктури.

11. Зміни в суспільній структурі також впливають на показники ефективності на всіх рівнях господарювання. Найважливішими є економічні та соціальні структурні зміни.

Для практичного застосування показників економічної ефективності в галузях і у суб'єктах господарювання можна рекомендувати таке: спрямованість підприємства на інтенсивний шлях розвитку з досягненням вищого рівня ефективності в динаміці; аналіз і вивчення резервів для подальшого вдосконалення господарської діяльності через впровадження досягнень науково-технічного прогресу, удосконалення технологій та покращення організації виробництва; створення ефективного механізму, що забезпечить підвищення ефективності господарської діяльності.

Отже, економіка сучасного періоду характеризується формуванням нових соціальних і економічних відносин. У межах цих відносин завжди будуть функціонувати підприємства з різними рівнями економічного розвитку. Об'єктивні закони ринкової економіки вимагають від суб'єктів господарювання постійно шукати ефективні форми та методи ведення діяльності.

Основними шляхами підвищення ефективності діяльності підприємств будівельної галузі можуть бути як внутрішні (створення ефективної системи набору, мотивації, навчання та підвищення кваліфікації кадрів, вдосконалення

форм і методів праці), так і зовнішні (покращення державної економічної і соціальної політики, розвиток виробничо-господарської інфраструктури тощо). Лише за умови комплексного використання всіх чинників можна досягти високих темпів зростання ефективності економічного розвитку та діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Гончаров В.М., Макаренко М.В., Припутень В.Ю. Формування стратегії управління розвитком промислового підприємства на основі показників ефективності: Монографія. Луганськ: Вид. СНУ ім. В. Даля, 2017. 136 с.
2. Чернишев Д., Рижаків Д., Хоменко О., Петруха С., Кучеренко О., Горбач М. Цифрові технології як інноваційні тренди структурно-трансформаційних зрушень у системі управління підприємств-стейкхолдерів будівництва. Управління розвитком складних систем. 2021. №46. С.118–130. URL: <https://doi.org/10.32347/2412-9933.2021.46.118-130>
3. K. Chupryna, A. Biloshchytskyi, D. Prykhodko, M. Horbach, O. Mironov and M. Malykhin, Substantiation and Development of Comprehensive Measures to Improve the Activities of Construction Companies. 2022 International Conference on Smart Information Systems and Technologies (SIST), Nur-Sultan, Kazakhstan, 2022, pp. 1-10/ DOI: 10.1109/SIST54437.2022.9945762.

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

П'ятночка Борис
аспірант

Кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Інвестиційна привабливість будівельних підприємств — це важливий аспект, що впливає на розвиток економіки країни. В умовах глобалізації та конкурентного середовища підприємства повинні адаптуватися до змін, щоб залучити інвесторів і забезпечити стійке зростання.

По-перше, важливу роль у формуванні інвестиційної привабливості відіграє правове регулювання. Наявність чітких законодавчих норм, що регулюють діяльність будівельних підприємств, створює сприятливі умови для інвестування. В Україні інвестиційна привабливість будівельних підприємств визначається через систему законодавчих актів, які регулюють різні аспекти інвестиційної діяльності. Основні елементи регулювання включають:

1.1. Конституція України. Конституція закріплює основи економічної свободи, права власності та гарантії інвестицій. Це створює правову основу для захисту інвесторів.

1.2. Законодавство про інвестиції. Закон України "Про інвестиційну діяльність" (1991) визначає основні принципи інвестиційної політики, включаючи захист прав інвесторів, гарантії стабільності інвестиційних умов, а також механізми державної підтримки.

1.3. Будівельні норми та правила. Кодекс України про адміністративні правопорушення, а також Закони України "Про регулювання містобудівної діяльності" (2011) та "Про архітектурну діяльність" (1992) визначають процедури отримання дозволів на будівництво, вимоги до проектування та будівництва. Це забезпечує стандартні умови для інвесторів.

1.4. Державні програми та ініціативи. В Україні існують програми, які стимулюють інвестиції в будівельний сектор. Наприклад, "Державна програма забезпечення молоді житлом" або програми з енергомодернізації.

1.5. Пільги та податкові стимули. Законодавство також передбачає податкові пільги для інвесторів у певних сферах, таких як зниження податку на прибуток для інвестицій в соціальне житло або енергоефективні проекти.

В Україні, зокрема, необхідно вдосконалювати нормативно-правову базу, зменшувати бюрократичні бар'єри та забезпечувати прозорість у проведенні тендерів.

В різних країнах світу існують різні підходи до регулювання інвестиційної привабливості будівельних підприємств.

ЄС має уніфіковане законодавство, яке регулює інвестиційну діяльність через директиви та регламенти. Наприклад, Директива про послуги забезпечує вільний рух капіталу та захист інвесторів. Крім того, ЄС пропонує фінансування через програми, як-от "Горизонт Європа", що стимулює інновації в будівництві.

У США інвестиційна привабливість будівельних підприємств регулюється на федеральному, державному та місцевому рівнях. Основні закони включають Закон про іноземні інвестиції в США (CFIUS), який оцінює ризики іноземних інвестицій у стратегічних секторах. Також існують податкові пільги для інвесторів, зокрема для екологічних проектів.

Країни, такі як Китай і Індія, мають специфічні регуляторні механізми. Китай, наприклад, має "Закон про іноземні інвестиції", який забезпечує певні преференції для іноземних компаній, що інвестують у технології та інфраструктуру. Індія пропонує системи пільгового кредитування та програми "Make in India", які сприяють розвитку місцевих будівельних компаній.

У країнах Латинської Америки, таких як Бразилія та Мексика, інвестиційна політика також включає податкові пільги та програми державної підтримки. Зокрема, Бразилія має спеціалізовані зони для залучення інвестицій у будівництво.

Регулювання інвестиційної привабливості будівельних підприємств в Україні та світі є комплексним процесом, що включає в себе правове забезпечення, економічні стимули, а також соціальні та екологічні аспекти. В Україні необхідно продовжувати вдосконалення нормативно-правової бази, сприяючи залученню інвестицій та забезпеченню стабільності в будівельному

секторі. У глобальному контексті, країни повинні адаптувати свої стратегії відповідно до міжнародних стандартів та потреб інвесторів, щоб створити сприятливі умови для розвитку будівництва.

Економічна стабільність країни та регіону є важливим фактором для інвесторів. Економічні показники, такі як рівень ВВП, інфляція, стан інвестиційного клімату, суттєво впливають на рішення інвесторів. Наприклад, у періоди економічної нестабільності інвестори можуть бути менш схильні вкладати кошти у нові проекти.

Також варто звернути увагу на фінансові аспекти, такі як доступність кредитування та рівень процентних ставок. Будівельні підприємства повинні мати можливість отримувати фінансування на вигідних умовах, адже це впливає на їхню конкурентоспроможність. Зниження ставок за кредитами може стимулювати інвестиції в будівельний сектор.

Наступним важливим аспектом є технологічні інновації. Впровадження нових технологій у будівництво не лише підвищує ефективність виробництва, але й може зменшити витрати, що, в свою чергу, підвищує привабливість підприємства для інвесторів. Інвестори часто звертають увагу на компанії, що активно впроваджують інноваційні рішення, оскільки це свідчить про їхню спроможність адаптуватися до змін.

Крім того, соціальна відповідальність та екологічна стійкість стають дедалі важливішими факторами для інвесторів. Підприємства, що дотримуються принципів сталого розвитку, можуть користуватися перевагами у залученні фінансування. Впровадження екологічно чистих технологій та енергозберігаючих рішень робить будівельні проекти більш привабливими для міжнародних інвесторів, які мають на меті зменшити свій екологічний слід.

Не менш важливим є аналіз ринку. Будівельні підприємства повинні проводити ретельні дослідження ринку, щоб зрозуміти потреби споживачів та конкурентів. Чітке усвідомлення попиту на певні види нерухомості або інфраструктурні проекти допоможе підприємствам формувати стратегії, що залучатимуть інвестиції.

Крім цього, співпраця з державою також є важливим елементом. Державні програми підтримки, які сприяють розвитку будівельного сектора, можуть позитивно вплинути на інвестиційну привабливість підприємств. Наприклад, програми фінансування будівництва соціального житла можуть стимулювати приватні інвестиції в цю галузь.

На завершення, регулювання інвестиційної привабливості будівельних підприємств — це багатогранний процес, що потребує комплексного підходу. Взаємодія між державою, підприємствами та інвесторами має бути прозорою та конструктивною. Лише у такому випадку можна досягти стабільного розвитку будівельної галузі, що, у свою чергу, позитивно вплине на економіку в цілому. Інвестиційна привабливість — це не лише про залучення капіталу, але й про створення сприятливих умов для розвитку, інновацій та сталого зростання.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України “Про інвестиційну діяльність в Україні” // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 47.
3. Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності" // Відомості Верховної Ради. – 2011. - №34.
4. Закон України «"Про архітектурну діяльність" // Відомості Верховної Ради. – 1999. - №31.

ОСОБЛИВОСТІ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Садов'як Микола
аспірант

Кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Матеріально-технічне забезпечення є одним з ключових елементів, що визначає ефективність роботи будівельних підприємств. Це складний комплекс заходів, що охоплює всі етапи від постачання матеріалів до їх використання на будівельному майданчику. У цій статті ми розглянемо основні особливості матеріально-технічного забезпечення, які впливають на якість та ефективність будівельних процесів.

Перше, на що варто звернути увагу, — це комплексність постачання. Будівельні підприємства використовують широкий спектр матеріалів і технологій, які постійно змінюються в залежності від специфіки проекту. Це можуть бути традиційні будівельні матеріали, такі як цегла, бетон та метал, а також нові, інноваційні рішення, наприклад, енергозберігаючі матеріали. Кожен проект вимагає ретельного планування щодо підбору матеріалів, що не лише впливає на вартість, але й на якість кінцевого продукту.

Комплексність постачання в будівельних підприємствах є критично важливим аспектом, що визначає успішність проектів. Цей процес охоплює різноманітні матеріали, від основних будівельних компонентів, таких як бетон і цегла, до спеціалізованих ресурсів — наприклад, систем освітлення, сантехніки та інженерних мереж. Кожен проект має свої специфікації, що вимагає індивідуального підходу до підбору матеріалів.

Комплексність також включає управління постачальниками, що забезпечують необхідні ресурси. Важливо мати надійні зв'язки з постачальниками, оскільки це забезпечує не тільки своєчасність, а й якість матеріалів. Крім того, підприємства повинні враховувати логістичні аспекти,

зокрема транспортування та зберігання матеріалів. Всі ці елементи повинні бути злагоджені, щоб уникнути затримок і перевитрат, адже навіть найменші перебої можуть суттєво вплинути на хід будівництва. У підсумку, комплексність постачання є основою для ефективного та успішного будівництва.

Другою важливою особливістю є своєчасність постачання. Будівельні підприємства працюють за чіткими графіками, і будь-яка затримка з матеріалами може призвести до серйозних наслідків, таких як зупинка робіт або збільшення витрат. Своєчасна доставка матеріалів забезпечує безперервність процесу, дозволяючи командам ефективно виконувати свої завдання.

Для досягнення своєчасності постачання підприємства повинні активно взаємодіяти з постачальниками, укладати контракти, що передбачають чіткі терміни, і контролювати виконання цих умов. Логістика також відіграє ключову роль: правильне планування маршрутів доставки та управління запасами допомагає уникнути затримок. В умовах непередбачуваних обставин, таких як погодні умови або збої у виробництві, гнучкість у вирішенні проблем може суттєво вплинути на дотримання графіку. Отже, своєчасність постачання є критично важливою для забезпечення ефективності будівельних процесів.

Логістика — це ще один критичний аспект матеріально-технічного забезпечення. У процесі будівництва виникає необхідність у транспортуванні великої кількості матеріалів, які можуть мати різну форму, розмір і вагу. Неправильна організація логістики може призвести до пошкодження матеріалів, втрати часу та збільшення витрат. Тому важливо мати добре налагоджену систему управління логістикою, яка включає в себе не лише доставку, але й зберігання та облік матеріалів на складі.

Логістика є невід'ємною частиною матеріально-технічного постачання в будівельних підприємствах, оскільки забезпечує ефективне управління рухом матеріалів від постачальників до місця їх використання. Цей процес охоплює кілька ключових етапів, які безпосередньо впливають на якість та швидкість будівництва.

Першим етапом є планування. Будівельні підприємства повинні ретельно прогнозувати потреби в матеріалах, беручи до уваги специфіку проекту та терміни виконання. Це передбачає складання детальних списків необхідних ресурсів і їх кількостей. Неправильне планування може призвести до надлишку або нестачі матеріалів, що, в свою чергу, негативно позначиться на бюджеті та термінах виконання.

Другим важливим аспектом є вибір постачальників. Надійні партнери, які можуть забезпечити не лише якість, а й своєчасність постачання, є запорукою успіху. Важливо підтримувати тісні зв'язки з постачальниками, щоб мати можливість швидко реагувати на зміни в потребах проекту.

Третій етап — це транспортування. У будівництві часто використовуються великогабаритні матеріали, які потребують спеціальних умов для транспортування. Підприємства повинні враховувати маршрути доставки, наявність транспортних засобів і їх завантаженість. Часом виникають

непередбачувані ситуації, такі як затори чи погодні умови, які можуть затримати доставку. Гнучкість у реагуванні на такі виклики є критично важливою.

Останнім, але не менш важливим, є зберігання матеріалів. Правильна організація складу, контроль за умовами зберігання та облік матеріалів допомагають уникнути їх пошкодження або втрат. Необхідно мати систему для моніторингу запасів, щоб своєчасно поповнювати їх.

Узагалі, логістика при матеріально-технічному постачанні будівельних підприємств — це складний процес, що вимагає інтеграції багатьох аспектів: планування, вибору постачальників, транспортування та зберігання. Ефективне управління цими елементами є запорукою успішного завершення будівельних проектів вчасно та в межах бюджету.

Якість матеріалів — це ще один важливий аспект, що визначає успіх будівництва. Використання низькоякісних матеріалів може призвести до негативних наслідків, таких як недоліки в конструкції або скорочення терміну служби об'єкта. Будівельні підприємства повинні проводити ретельний відбір постачальників і контролювати якість матеріалів на всіх етапах — від закупівлі до завершення будівництва.

Якість матеріалів при матеріально-технічному постачанні будівельних підприємств має вирішальне значення, оскільки безпосередньо впливає на безпеку, довговічність і ефективність будівельних проектів. Використання низькоякісних матеріалів може призвести до серйозних наслідків, включаючи структурні дефекти, швидке зношення та навіть аварії, що загрожують здоров'ю людей.

По-перше, якість матеріалів визначає довговічність будівельних об'єктів. Використання високоякісних компонентів забезпечує їхню стійкість до впливу зовнішніх факторів, таких як волога, температурні коливання та механічні навантаження. Це особливо важливо для інфраструктурних об'єктів, які підлягають інтенсивній експлуатації.

По-друге, якість безпосередньо впливає на безпеку будівництва. Наприклад, недостатньо міцний бетон може призвести до руйнування конструкцій, а низькоякісні електричні компоненти — до пожеж чи короткого замикання. Інвестуючи в якісні матеріали, підприємства не лише захищають свої фінансові інтереси, але й забезпечують безпеку працівників і майбутніх користувачів будівель.

Крім того, якість матеріалів впливає на репутацію підприємства. Сучасний ринок будівництва є надзвичайно конкурентним, і споживачі все більше звертають увагу на надійність і довговічність об'єктів. Будівельні компанії, які регулярно використовують високоякісні матеріали, здобувають довіру клієнтів, що призводить до повторних замовлень і позитивних відгуків.

Важливо також зазначити, що контроль за якістю матеріалів починається ще на етапі їх закупівлі. Будівельні підприємства повинні ретельно обирати постачальників, здійснювати перевірку сертифікатів якості та проводити

лабораторні дослідження. Систематичний підхід до контролю якості на всіх етапах — від закупівлі до використання — є запорукою успіху.

Отже, важливість якості матеріалів у матеріально-технічному постачанні будівельних підприємств не можна переоцінити. Вона забезпечує безпеку, довговічність і конкурентоспроможність об'єктів, що, в свою чергу, формує стабільність і процвітання підприємства на ринку.

Економічність — це фактор, що визначає фінансову стійкість будівельного підприємства. Оптимізація витрат на матеріали і техніку має вирішальне значення, оскільки будівництво часто потребує значних капіталовкладень. Використання ефективних методів закупівлі, а також нових технологій може допомогти знизити витрати та покращити рентабельність проектів.

Економічність при матеріально-технічному постачанні будівельних підприємств є одним із ключових чинників, що визначають їхню конкурентоспроможність і фінансову стійкість. У будівельній галузі, де витрати на матеріали та обладнання можуть суттєво впливати на загальний бюджет проекту, оптимізація витрат стає критично важливою.

По-перше, економічність дозволяє підприємствам знижувати витрати на закупівлю матеріалів, що, у свою чергу, позитивно впливає на рентабельність проектів. Впровадження ефективних методів закупівлі, таких як централізоване замовлення або використання стратегічних партнерств з постачальниками, допомагає отримувати знижки та краще цінові пропозиції. Це дозволяє будівельним компаніям залишатися в межах бюджету і навіть виділяти кошти на інші важливі аспекти проекту.

По-друге, економічність забезпечує ефективне використання ресурсів. Оптимізація логістики, правильне планування запасів і зберігання матеріалів допомагають уникнути надлишків і втрат, що також сприяє зниженню витрат. Наприклад, своєчасна доставка та належне зберігання матеріалів запобігають їх пошкодженню або псуванню, що може викликати додаткові витрати на закупівлю нових компонентів.

Крім того, економічність важлива для підвищення фінансової стійкості підприємств у конкурентному середовищі. Зниження витрат на матеріали дозволяє компаніям знижувати ціни на свої послуги, що робить їх більш привабливими для потенційних замовників. Це, в свою чергу, може привести до збільшення обсягу замовлень і укладення нових контрактів.

Не менш важливим є також аспект інвестицій. Економічно ефективні підприємства мають можливість реінвестувати заощаджені кошти у розвиток нових технологій або підвищення кваліфікації працівників, що додатково підвищує їх конкурентоспроможність на ринку.

Таким чином, економічність у матеріально-технічному постачанні будівельних підприємств має суттєве значення. Вона дозволяє знижувати витрати, ефективно використовувати ресурси, підвищувати фінансову стабільність і забезпечувати стійкий розвиток компаній у динамічному будівельному середовищі.

Високий рівень технічного забезпечення також є важливим аспектом. Сучасні будівельні підприємства використовують новітні технології та інструменти, які допомагають підвищити продуктивність праці. Автоматизація процесів, застосування спеціалізованої техніки та новітніх будівельних матеріалів дозволяє зменшити витрати часу і зусиль, що в результаті веде до підвищення якості виконання робіт.

Завдяки новітнім технологіям підприємства можуть швидше виконувати замовлення, зменшуючи ризики затримок у постачанні матеріалів. Наприклад, використання спеціалізованої техніки для транспортування та зберігання матеріалів дозволяє уникнути їх пошкодження та втрат.

Крім того, технічне оснащення забезпечує більш точний контроль за якістю матеріалів і виконанням робіт. Системи моніторингу та управління допомагають своєчасно виявляти проблеми і коригувати процеси, що, в свою чергу, сприяє зменшенню витрат і підвищенню загальної ефективності.

Отже, високий рівень технічного забезпечення — це запорука успішного функціонування будівельних підприємств у сучасних умовах.

Дотримання законодавчих норм і стандартів також є невід'ємною частиною матеріально-технічного забезпечення. Будівельні підприємства повинні бути ознайомлені з актуальними вимогами до матеріалів і технологій, що використовуються, а також мати на увазі всі аспекти безпеки. Це не лише запобігає правовим проблемам, але й забезпечує довговічність і безпечність будівельних об'єктів.

Перш за все, дотримання законодавства захищає компанії від правових ризиків. Порушення стандартів може призвести до штрафів, позовів або навіть призупинення діяльності. Крім того, використання сертифікованих матеріалів гарантує їхню якість та відповідність безпековим вимогам, що є особливо важливим для захисту життя та здоров'я людей.

Також стандарти допомагають підвищити довіру до підприємств з боку замовників і партнерів. Виконання законодавчих вимог свідчить про професіоналізм і відповідальність компанії, що позитивно впливає на її репутацію на ринку. Отже, дотримання законодавчих норм і стандартів є запорукою не лише безпеки, а й успішності будівельних підприємств у конкурентному середовищі.

Останньою, але не менш важливою особливістю є здатність підприємств адаптуватися до нових технологій. Сучасні тенденції в будівництві вимагають впровадження інноваційних матеріалів і технологій, таких як модульне будівництво, зелена архітектура та BIM-технології. Ці інновації дозволяють зменшити витрати, покращити якість і прискорити процес будівництва.

Адаптація до нових технологій забезпечує точність у плануванні закупівель і контролі за запасами, що допомагає уникати нестачі або надлишків матеріалів. Наприклад, інтеграція програмного забезпечення для управління ланцюгами постачання дає змогу моніторити всі етапи, від замовлення до доставки, в режимі реального часу.

Крім того, нові технології покращують комунікацію між відділами підприємства, що сприяє більш ефективному управлінню ресурсами. Здатність швидко впроваджувати інновації не лише підвищує конкурентоспроможність, але й дозволяє компаніям адаптуватися до змін на ринку, забезпечуючи їхнє довгострокове успішне функціонування.

Таким чином, матеріально-технічне забезпечення будівельних підприємств є складним, але необхідним процесом, що включає в себе багато аспектів — від своєчасності постачання до впровадження нових технологій. Знання та управління цими особливостями можуть значно підвищити ефективність і конкурентоспроможність підприємства на ринку.

ЕВОЛЮЦІЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У СИСТЕМІ КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ

Корж Наталія

д.е.н., професор

Кафедра менеджменту та публічного управління
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Анотація. У статті обґрунтовано, що в умовах стрімкого розвитку AI посилюється роль та підвищується відповідальність ради директорів як стратегічного органу управління. Виявлено, що рада директорів, з урахуванням необхідності приймати рішення на основі складних масивів даних, має перебудувати цей процес. Перехід від прийняття рішень на основі експертних знань до рішень, має ґрунтуватися ще й на результатах якісної аналітики, щоб впоратися з наростаючою проблемою «інформаційної асиметрії» та не стати «слабкою ланкою» у процесах прийняття рішень в системі корпоративного управління.

Ключові слова: корпоративне управління, стейкхолдери, опротуністична поведінка, агентська теорія, стейкхолдерська теорія.

Введення. Швидкість змін у світі стрімко наростає, що спричиняє скорочення часу бізнес-циклів з кількох років до кількох місяців. Сьогодні підприємствам для ефективної діяльності не обов'язково мати матеріальні активи. Щоб адаптувати компанію під нові умови технологічних зрушень, стратегічному органу управління, яким є рада директорів, необхідно також змінюватися: актуалізувати свою роль і відповідальність під вимоги часу, підвищувати ефективність управлінських рішень використовуючи якісну аналітику і вирішувати проблеми «інформаційної асиметрії» в управлінні. У зв'язку з цим зростає проблема способів застосування технологій штучного інтелекту в системі корпоративного управління.

Істотний внесок у розвиток наукового обґрунтування корпоративного управління, управління процесами корпоративної взаємодії, процесами

прийняття рішень зробили зарубіжні вчені І. Ансофф, А. Берлі, Г.Беккер, П. Бурдєс, Е. Берглоф, М. Дженсен, Дж. Коулман, Д. Канеман, О. Тверський, Р. Лебланк, Дж. Мінц, а також українські вчені: О.Барановський, І.Івашенко, Т.Бугай, С.Оборський, О.Попова., М.Кізим, В.Боковець, Т. Мостенська та ін. У дослідженнях перерахованих вчених розглядаються теорії корпоративного управління, прийняття рішень у розрізі можливостей використання технологій штучного інтелекту та технологічних зрушень. Популярними є роботи Д. Маккарті, Д. Массона, Ф. Меслейна, М. Фенвіка та інших вчених, дослідження яких проходять на стику теорій у розрізі трансформації корпоративного управління.

Мета та задачі дослідження. Метою статті є виявлення факторів, з якими стикаються ради директорів при прийнятті рішень, та оцінити завдання ради директорів, для яких може бути знижено вплив виявлених негативних факторів за допомогою технологій штучного інтелекту.

Результати дослідження і їх обговорення. Корпоративне управління можна назвати одним із революційних організаційних винаходів людства, яке з'явилося під впливом соціальних, технологічних та політичних зрушень та багато в чому сприяло трансформаціям у ході технологічних революцій, дозволяючи мобілізувати капітал, сприяючи розвитку міжнародної торгівлі та розвитку комунікацій між учасниками корпоративних відносин. Завдяки поступовому розвитку корпорації створили основу для сталого економічного зростання та процвітання та відіграли життєво важливу роль у розробці та розповсюдженні нових технологій.

У науковій літературі проблему «корпоративного управління вперше у 1932р. підняли А. Берлі та Г. Мінц, сформулювавши відому тезу «про відокремлення власності від контролю» [1]. Автори передбачали, що деконцентрація власності може породити безліч проблем, які важко вирішувати, які спричинять зниження ефективності компанії. Це стало причиною актуалізації «агентської теорії» («теорії агентських відносин»).

Далі, завдяки проникненню в економічну теорію таких понять, як «трансакційні витрати», «контрактні відносини» та «права власності», питання «опортуністичної поведінки» та «агентської теорії» стали активно «розглядатися в рамках нової інституційної теорії в 60-70 -х роках, згідно з якою, «інформаційна асиметрія» між власниками, їх представниками – радою директорів та менеджментом може виявлятися внаслідок обмеженої раціональності та різницею в їх економічних [2].

У 60-х роках минулого тисячоліття від 50 до 85% активів великих підприємств перебувало в руках менеджерів, що спричинило проблеми з прийняттям рішень у трикутнику «акціонери – рада директорів – менеджмент». У відповідь на ситуацію розвивалося корпоративне управління, відбувалося посилення функцій ради директорів та використання репутації директорів як додаткового ресурсу для розвитку компаній.

Найважливішим етапом у розвитку корпоративного управління стала поява в середині 70-х років «стейкхолдерської теорії», авторами якої стали Р.Акофф та

Е.Фріман. Відповідно до цієї теорії даної теорії асоціюють з іменами Р. Акоффа [3] та Е. Фрімана [4]. Відповідно до «стейкхолдерської теорії», компанія має зобов'язання щодо різних груп зацікавлених осіб. У цьому, вибудовуючи із нею стійкі взаємовигідні взаємовідносини, враховуючи їхні інтереси під час прийняття рішень, компанія досягає поставлені собі стратегічні цели.

Практичну гостроту проблем, описаних теоріями як «агентської», так і «стейкхолдерської», показали хвилі корпоративних скандалів у розвинених країнах та у відповідь на них для регламентації основних принципів корпоративного управління та ухвалення рішень були підготовлені перші країнові кодекси корпоративного управління. Серед них, у Великій Британії (Кедбері, а потім Об'єднаний кодекс корпоративного управління), у Південній Африці (Кінг), у Франції (В'єно), у Нідерландах (Петерс) [5]. І в 1999 році, на основі консолідації кращих практик корпоративного управління, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) опублікувала перший міжнародний документ «Принципи корпоративного управління ОЕСР» [6], а в 2002 вийшов Акт Сарбейнса-Окслі в США [7]. У цих документах було описано основні принципи корпоративного управління та порядок прийняття рішень органами управління в компаніях, який можна порівняти з поточним розумінням відносин ключових зацікавлених сторін у рамках процесу прийняття рішень. Ядром системи корпоративного управління виділилися відносини, пов'язані із прийняттям рішень у класичному трикутнику «акціонери – рада директорів – менеджмент». При цьому якість управлінських рішень з урахуванням балансування інтересів зацікавлених сторін безпосередньо впливає на ефективність корпоративного управління. Питання підвищення якості управлінських рішень та необхідності управління інтересами стейкхолдерів є актуальними і на етапі.

Важливість урахування інтересів стейкхолдерів при прийнятті рішень на практиці демонструють багато міжнародних компаній, серед яких Johnson&Johnson, General Electric, Nestle, а в 2011 році максимально відкрито продемонструвала міжнародна компанія Starbucks, яка включила до складу своєї ради директорів представника такої групи стейкхолдерів - споживачів», - міленіалу [8].

У 2006, а потім у 2011 році М. Портером та М. Крамером описується концепція «розділеної (зі стейкхолдерами) цінності» [9], яка стала продовженням теорій «стейкхолдерської» та «корпоративної соціальної відповідальності». Відповідно до її положень: при прийнятті рішень важливо спиратися на те, що розділена цінність має передбачати економічний розвиток та соціальний прогрес. На практиці підтвердженням значущості та актуальності цієї теорії можна вважати подію 2019 року, коли глави 181 найбільшої корпорації США підписали загальну Заяву про корпоративні цілі, згідно з якою прибутки не повинні бути самоціллю корпорації. Необхідно інвестувати у співробітників, спільноти та стейкхолдерів [7]. Обидві фундаментальні теорії – «агентська» та «стейкхолдерська» – розвиваються та залишаються актуальними нині.

Ще однією невід'ємною частиною корпоративного управління та прийняття корпоративних рішень є комунікації та робота з різною інформацією. Незважаючи на те, що теорія корпоративного управління розпочала свій розвиток у минулому столітті і активно розвивається досі, «інформаційна природа» корпоративного управління залишається непорушною. Історично тема значимості такого феномена, як «інформація» у корпоративному управлінні, згадувалася лише теорії «агентських витрат».

Дж. Стігліц у дослідженнях інформаційної економічної теорії акцентує увагу на «інформаційній природі» процесів прийняття рішень у системі корпоративного управління та повертається до класичної проблеми «агент-принципал» [11]. Він дійшов висновку, що найінформованіші суб'єкти прагнуть реалізувати свої інтереси за рахунок менш поінформованих. У зв'язку з цим загострюється проблема «агента-принципалу», збільшуються тенденції до приховання інформації, а наслідки цієї класичної проблеми теорії корпоративного управління набувають масштабнішого характеру.

Розглядаючи проблему «інформаційної асиметрії», варто зазначити, що, якщо топ-менеджмент, як класичний «інсайдер», бачить компанію та всі її процеси зсередини, то рада директорів та акціонери часто обмежені в інформації про компанію, що створює ґрунт для корпоративних конфліктів та інших проблем, знижує довіру та збільшує витрати непорозуміння між стейкхолдерами.

У зв'язку з цим, як правило, «рішення, ухвалені на рівні акціонерів, чітко структуровані, і менш складні, оскільки вони складаються з попередньо опрацьованих та запропонованих готових альтернатив». Разом з тим, рішення, які приймає рада директорів, часто ґрунтуються на інформації, яка надходить від менеджерів. Ця інформація характеризується великими обсягами і не завжди добре опрацьована. Крім того, за наявності конфлікту інтересів спотворюється ще більше.

Рішення ради директорів є складно структурованими, засновані на прийнятті основних ризиків та вищому рівні відповідальності порівняно з менеджментом та акціонерами

Рішення менеджменту можуть бути аналогічними за ступенем складності рішенням ради директорів, однак менеджмент «має незрівнянно більшу інформаційну підтримку, тимчасові та кадрові ресурси» для підготовки рішень порівняно з можливостями ради директорів та акціонерів, що технічно використовуються. При цьому «ціна помилки» операційних рішень, що приймаються менеджментом, як правило, значно нижча за «ціну стратегічних помилок» ради директорів».

Таким чином, можна зробити висновок, що рада директорів стає найбільш вразливим учасником корпоративних відносин з точки зору «інформаційної асиметрії» через слабкіші можливості роботи з наростаючими масивами даних, прийняття рішень на основі власних суджень та рекомендацій менеджменту, які, як показує історія Іноді призводять до корпоративних скандалів, враховуючи велику відповідальність директорів у зв'язку зі стратегічною

значимістю їх рішень.

Незважаючи на ці проблеми, процес прийняття рішень радою директорів у системі корпоративного управління та її основні етапи на даний момент залишаються незмінними порівняно з минулим століттям.

Помічниками у підготовці інформації для прийняття рішень радою директорів є, як правило, менеджмент та корпоративний секретар.

Варто звернути увагу на три світові тенденції, які суттєво впливають на посилення ролі ради директорів в даний час.

Тенденція перша: зростання ролі інституційних інвесторів та розширення набору факторів ESG (екологічних, соціальних та корпоративного управління), які значно впливають на прийняття інвестиційних рішень. Ця тенденція призводить до того, що компанії під впливом нових вимог змушені змінюватися, змінюючи стратегії та бізнес-процеси. У свою чергу, роль та завдання ради директорів збільшуються: директорам тепер необхідно розбиратися та приймати рішення з урахуванням більшої кількості факторів, нести відповідальність у тому числі за екологічні та соціальні ризики діяльності компанії, а також контролювати ступінь прозорості своєї діяльності.

Тенденція друга: розвиток цифрових технологій та вплив на стратегії компаній технологічних трендів «Четвертої промислової революції». Ключовими особливостями «Четвертої промислової революції», що описуються, вважаються наступні:

- стирання розмежувань між «фізичними, цифровими та біологічними сферами» життєдіяльності людей;
- безпрецедентно висока швидкість, широта, охоплення, безперервність змін у всіх сферах людського життя;
- здатність нових технологій синтезувати передові та ефективні технології;
- загальносвітова ситуація, в якій драйверами розвитку людини, суспільства та організацій є інформація, передові технології та можливості комунікацій;
- глобальний характер змін;
- велика роль нематеріальних активів у розвитку організацій.

Враховуючи перелічені особливості «Четвертої промислової революції», на рівні країн приймаються стратегії, пов'язані з розвитком цифрових економік, заснованих на цифрових технологіях.

У відповідь на зміни, що відбуваються, з'явився термін «Корпоративне управління 2.0», паралельно з якими розвивалися концепція «Корпоративної соціальної відповідальності 2.0». Таким чином, роль і відповідальність ради директорів трансформується і стає суттєво сильнішою, а інформації, необхідної для обґрунтованого прийняття рішень, потрібно більше, а отже, необхідно розвивати знання в галузі цифрових технологій та трендів.

Тенденція третя – зростання відповідальності членів ради директорів за прийняті рішення. Враховуючи, що кодекси корпоративного управління країн базуються на міжнародних принципах корпоративного управління ОЕСР/G20 [99], можна зробити висновок, що сформовано глобальний консенсус щодо базових стандартів і механізмів корпоративного управління, що поділяються всіма

країнами. Незважаючи на наявність консенсусу в основах корпоративного управління, практика реалізації принципів та механізмів, як показує порівняльне дослідження ОЕСР, у різних країнах відрізняється. У відповідь на порушення в усьому світі відповідальність ради директорів як стратегічного органу управління і «ціна» його несумлінних дій зростають слідом за посиленням норм законодавства. Наприклад, у Великій Британії та Франції у 30% випадків усіх банкрутств компаній у XXI столітті насамперед підозрюють у порушеннях членів ради директорів. У США кількість позовів до директорів щороку зростає.

Висновки. Можна дійти висновків, що традиційна «агентська проблема» корпоративного управління та значимість урахування інтересів стейкхолдерів при прийнятті рішень не втрачають своєї актуальності та залишаються основними. При цьому проблеми «інформаційної асиметрії», «опортуністичної поведінки» та інші проблеми, що визначаються рамками «агентської теорії», що впливають на процеси прийняття рішень у системі корпоративного управління, посилюються.

Сам процес прийняття основних стратегічних рішень радою директорів сьогодні не змінюється, але в умовах посиленої «інформаційної асиметрії», рада директорів стає найбільш «слабкою ланкою» при прийнятті рішень з точки зору можливостей директорів спиратися на власний незалежний аналіз даних в умовах класичної потенційної проблеми «опортуністичної поведінки» менеджменту. Тому стає актуальним пошук нового способу підвищення ефективності прийнятих радою директорів рішень.

Список використаних джерел

1. Berle A. A. The modern corporation and private property. - New York : Transaction publishers, 1991. – 380 с.
2. Корж Н. В. Корпоративний капітал: зміст, структура, особливості розвитку: монографія. – Київ : Кондор Видавництво, 2014. – 208 с.
3. Ackoff R. L. The Corporate Rain Dance. The Wharton Magazine. - Winter, 1977. pp.36–41.
4. Freeman R.E. Strategic Management. A Stakeholder Approach. – New York : Harpercollins College Div, 1984.-292 с
5. Нікішова М.І. Розвиток компетенцій в IT Governance у раді директорів за умов цифрової економіки. Вісник університету. 2018. № 12/2018. С. 43-48.
6. OECD Principles of Corporate Governance. – Official site OECD.– URL: <http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=C/MIN%2899%296&docLanguage=En>
7. Litvak K. The Effect of the Sarbanes-Oxley Act on Non-US Companies Cross-Listed in the US. Journal of Corporate Finance. 2017. - Vol. 13. - P. 195-228.
8. Verbitsky V. From the ideal to the real. What do companies really need for their practice from corporate governance best practices. – K.: Kondor, 2022. - 216 p.
9. Porter M.E., Cramer M.R. Creating shared value. Harvard Business Review. - 2021. URL:<https://hbr.org/2011/01/the-big-idea-creating-shared-value>.
10. Stiglitz J. Information and paradigm shift in economic science. Ecwest. – 2003. – No. 3. – P. 336–421.

МЕТОДИ ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА РІВНЕМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Ярмус Степан

здобувач

Львівський університет бізнесу і права, Україна

Для оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств можливо використати різноманітні методи (рис. 1), що вимагає ознайомлення з ними та зваженого застосування у процедурах оцінювання.

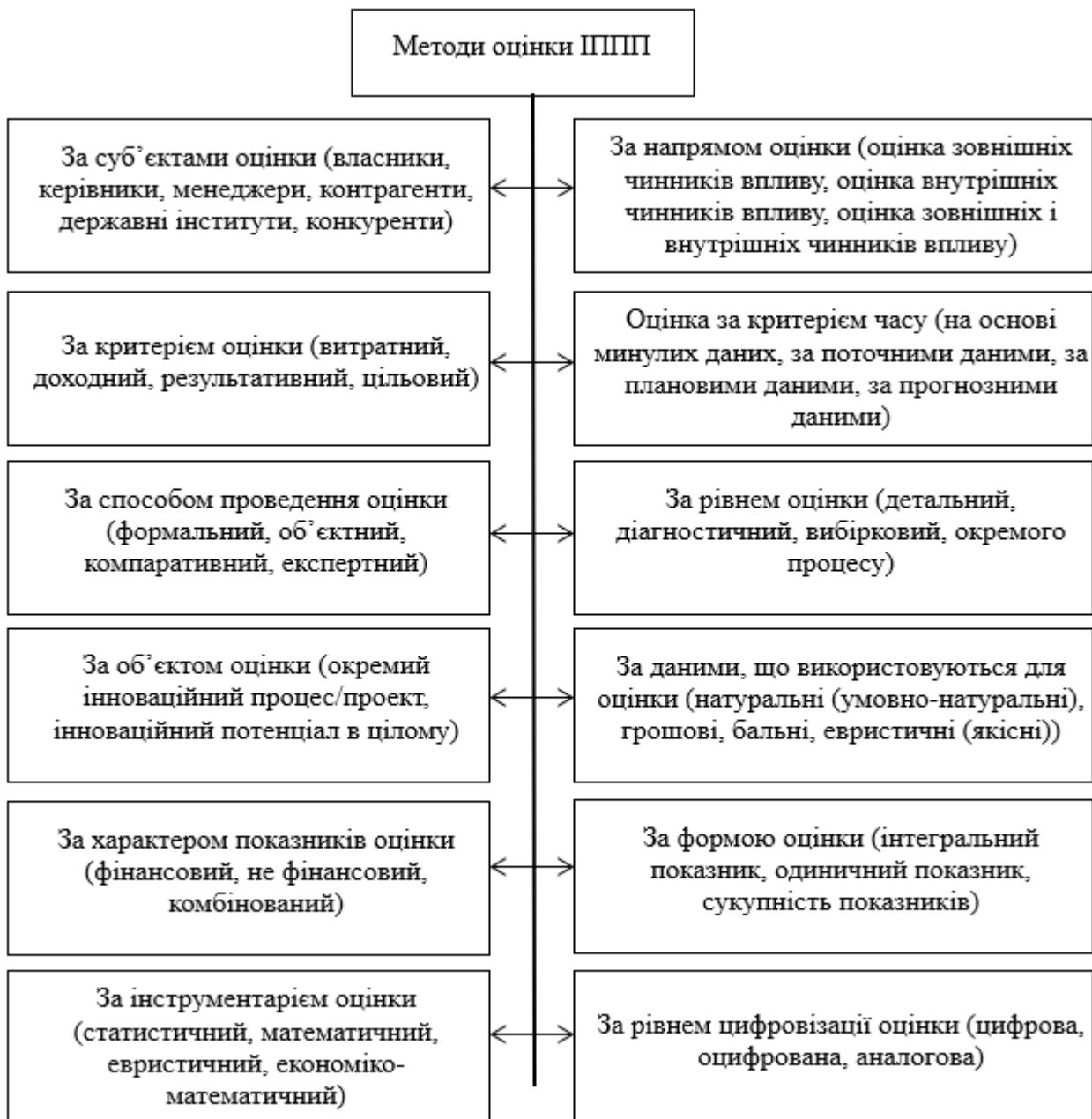

Рис. 1. Методи оцінки інноваційного потенціалу промислового підприємства [1,с.155; 2]

У сучасному світі, що переходить до постіндустріальної парадигми, важливим аспектом є оцінка інноваційного потенціалу промислових підприємств. В умовах цифровізації економічних систем розроблено кілька методів, які дозволяють здійснити цей аналіз, враховуючи різні рівні впровадження цифрових технологій.

Першим з таких методів є метод цифрової оцінки. Цей підхід дозволяє проводити оцінку інноваційного потенціалу підприємств у рамках єдиної цифрової системи управління. Завдяки використанню спеціальних програмних продуктів, підприємства отримують централізовану управлінську інформацію. Це, в свою чергу, полегшує процес прийняття рішень для власників, керівників та менеджерів. Використання цифрових технологій забезпечує оперативність та точність даних, що є критично важливими в умовах швидко змінюваного бізнес-середовища.

Другий метод, метод оцифрованої оцінки, базується на формуванні баз даних із цифровізації аналогових даних. Цей підхід передбачає використання цифрових продуктів, які допомагають перетворити традиційну інформацію на цифрову. Результати оцінки подаються в аналоговому або цифровому форматі, що робить їх доступними для усіх рівнів управлінського складу. Таким чином, менеджери отримують можливість приймати обґрунтовані рішення, спираючись на актуальну інформацію.

Третій метод, метод аналогової оцінки, ґрунтується на обробці аналогової інформації з використанням простих цифрових продуктів. Хоча цей метод може бути менш технологічно просунутим у порівнянні з попередніми, він все ще залишається актуальним для підприємств, які лише починають свій шлях у цифровізації. Результати оцінки також подаються в аналоговому вигляді, що дозволяє власникам і менеджерам враховувати традиційні методи управління під час прийняття рішень.

Отже, розуміння різних методів оцінки інноваційного потенціалу за рівнем цифровізації є критично важливим для промислових підприємств, які прагнуть адаптуватися до нових умов економічної реальності. Ці методи не лише допомагають у виявленні слабких та сильних сторін підприємств, але й забезпечують платформу для подальшого розвитку та впровадження інновацій. В умовах сучасного бізнесу, де швидкість і точність інформації мають вирішальне значення, підприємства, які використовують цифрові рішення, отримують конкурентні переваги на ринку.

Список використаних джерел

1. Єпіфанова І.Ю., Гладка Д.О. Методичні підходи до оцінювання інноваційного потенціалу підприємства. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 3. С. 152-158.
- Причепка І.В. Аналіз методичних підходів до оцінки інноваційного потенціалу підприємства. *Економіка і регіон*. 2010. № 1. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/> (дата звернення: 22.04.2024).

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Секретар Іван
аспірант

Кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Аналіз економічної безпеки будівельних підприємств є складним і багатограним процесом, що включає в себе оцінку різних аспектів їх діяльності. Методичні засади цього аналізу визначаються специфікою будівельного сектора, характером ризиків, з якими стикаються підприємства, а також вимогами сучасного економічного середовища.

Економічна безпека будівельного підприємства охоплює сукупність умов, що забезпечують стабільний розвиток, захист інтересів, активів і ресурсів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Економічна безпека будівельних підприємств — це комплексний процес, що забезпечує стабільний розвиток і захист активів від внутрішніх і зовнішніх загроз. Сутність економічної безпеки полягає в здатності підприємства зберігати свої фінансові ресурси, ефективно управляти ризиками і підтримувати конкурентоспроможність.

Основні компоненти економічної безпеки включають фінансову стабільність, інформаційну безпеку, управління ризиками та якість управлінських рішень. Фінансова безпека передбачає достатню ліквідність і рентабельність, що дозволяє підприємству виконувати зобов'язання і інвестувати в розвиток.

Управління ризиками включає виявлення та мінімізацію загроз, пов'язаних з коливаннями ринку, змінами в законодавстві та економічними умовами. Своєчасна адаптація до нових технологій і стандартів також є важливим аспектом, що сприяє збереженню економічної безпеки в динамічному середовищі будівництва.

Аналіз економічної безпеки можна проводити за різними методологічними підходами:

1. Системний підхід до аналізу економічної безпеки будівельних підприємств розглядає їх як цілісні системи, що взаємодіють із зовнішнім середовищем. Цей підхід дозволяє оцінити різні компоненти безпеки — фінансову, кадрову, виробничу та інформаційну — і їх взаємозв'язки.

Кожен елемент впливає на загальний рівень безпеки. Наприклад, фінансова стабільність забезпечує інвестиції в нові технології, які підвищують ефективність виробництва. Аналіз взаємозв'язків допомагає виявити слабкі місця, такі як низька якість матеріалів, що може призвести до додаткових витрат.

Системний підхід також враховує зовнішні фактори, такі як ринкові умови та регуляторні вимоги. Це дозволяє підприємствам адаптуватися до змін,

забезпечуючи ефективний моніторинг і корекцію відхилень. Таким чином, системний підхід є важливим інструментом для управління економічною безпекою в будівельному секторі.

2. Функціональний підхід до аналізу економічної безпеки зосереджується на ключових функціях підприємства, таких як фінансове управління, управління ризиками та кадрова політика. Цей підхід дозволяє глибше вивчити кожен з цих функцій, виявляючи слабкі місця та потенційні загрози.

У фінансовому управлінні аналіз включає оцінку ліквідності, рентабельності та платоспроможності. Неправильне управління фінансами може призвести до дефіциту ресурсів, що загрожує виконанню зобов'язань.

Управління ризиками вимагає ідентифікації, оцінки та мінімізації ризиків, пов'язаних з проектами, що реалізуються. Невиявлені ризики можуть негативно вплинути на результативність підприємства.

Кадрова політика забезпечує наявність кваліфікованих спеціалістів, що критично важливо для впровадження нових технологій і забезпечення продуктивності. Виявлення недоліків у цих функціях дає змогу внести корективи, покращити ефективність і підвищити загальний рівень економічної безпеки підприємства.

3. Інтегрований підхід до аналізу економічної безпеки поєднує елементи системного і функціонального підходів, що дозволяє отримати комплексну картину стану підприємства. Він охоплює інтеграцію різних аспектів безпеки, таких як фінансовий аналіз, управління ризиками та оцінка конкурентоспроможності.

Фінансовий аналіз включає оцінку ліквідності, рентабельності та структури капіталу. Це допомагає виявити фінансові слабкості та ризики, що можуть загрожувати стабільності.

Управління ризиками в рамках інтегрованого підходу передбачає не лише ідентифікацію і оцінку ризиків, але й розробку стратегій для їх мінімізації. Це включає аналіз як внутрішніх, так і зовнішніх загроз, таких як зміни в ринкових умовах або регуляторних вимогах.

Оцінка конкурентоспроможності дозволяє зрозуміти позицію підприємства на ринку, виявити його сильні та слабкі сторони в порівнянні з конкурентами. Таким чином, інтегрований підхід забезпечує всебічний аналіз і допомагає розробити ефективні стратегії для зміцнення економічної безпеки.

Аналіз економічної безпеки будівельних підприємств складається з кількох ключових етапів, які дозволяють системно оцінити стан підприємства та виявити потенційні загрози. Розглянемо ці етапи детальніше.

1. Збір даних. На цьому етапі важливо зібрати комплексну інформацію про підприємство. Це включає фінансові показники, такі як доходи, витрати, прибуток і баланс. Аналіз конкурентного середовища передбачає дослідження позицій конкурентів, ринкових тенденцій та цінової політики. Оцінка ризиків вимагає збору даних про можливі внутрішні загрози, такі як дефіцит ресурсів, і зовнішні, наприклад, зміни в законодавстві або економічній ситуації. Внутрішні

ресурси і активи, такі як обладнання, нерухомість і кадровий потенціал, також потребують аналізу для визначення їх впливу на загальну безпеку.

2. Аналіз фінансових показників. Цей етап є критично важливим для оцінки економічної безпеки. Аналіз ліквідності допомагає визначити, наскільки підприємство здатне покривати свої короткострокові зобов'язання. Рентабельність відображає ефективність використання ресурсів, а платоспроможність вказує на здатність підприємства виконувати довгострокові зобов'язання. Структурна збалансованість активів і пасивів показує, наскільки ефективно підприємство управляє своїми ресурсами. Виявлення фінансових слабкостей на цьому етапі дозволяє своєчасно вжити заходів для їх усунення.

3. Оцінка ризиків. На цьому етапі необхідно ідентифікувати та оцінити потенційні ризики, які можуть вплинути на економічну безпеку підприємства. Це включає політичні ризики, такі як зміни в законодавстві чи державній політиці, економічні ризики, пов'язані з коливаннями ринку, а також технологічні ризики, наприклад, застарілість обладнання. Соціальні фактори, такі як зміна споживчих вподобань чи трудові конфлікти, також потребують уваги. Важливо не лише виявити ризики, а й оцінити їх ймовірність та потенційний вплив на підприємство.

4. Розробка стратегії забезпечення безпеки. На основі зібраних даних і проведеного аналізу підприємство повинно розробити стратегічний план для зміцнення економічної безпеки. Це може включати впровадження нових технологій для підвищення ефективності виробництва, оптимізацію фінансових потоків для покращення ліквідності, а також програми підвищення кваліфікації персоналу для забезпечення конкурентоспроможності. Крім того, важливо розробити плани реагування на виявлені ризики, що допоможе підприємству адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі.

Таким чином, системний підхід до аналізу економічної безпеки будівельних підприємств дозволяє не лише виявити загрози, а й забезпечити їх подолання через чітке планування та впровадження ефективних рішень. Для здійснення аналізу економічної безпеки будівельних підприємств використовуються різноманітні інструменти:

1. SWOT-аналіз. Дозволяє оцінити сильні і слабкі сторони підприємства, а також можливості і загрози ззовні. Це допомагає виявити ключові проблеми та можливості для покращення.

2. PEST-аналіз. Аналіз політичних, економічних, соціальних і технологічних факторів, які можуть вплинути на діяльність підприємства. Це дозволяє зрозуміти зовнішнє середовище і підготуватися до змін.

3. Фінансовий аналіз. Включає в себе різні коефіцієнти, такі як ліквідності, рентабельності та обортальності активів. Це допомагає виявити фінансові ризики.

Аналіз економічної безпеки будівельних підприємств є складним процесом, що вимагає системного підходу і використання різних методів і інструментів. Важливість цього аналізу важко переоцінити, адже він дозволяє підприємствам виявляти потенційні загрози, розробляти стратегії для їх подолання і забезпечувати стійкість у конкурентному середовищі.

Загалом, методичні засади аналізування економічної безпеки є основою для успішного управління підприємством, що дозволяє не лише забезпечити його стабільність, а й створити умови для зростання та розвитку в умовах невизначеності та ризиків.

Список використаних джерел

1. Пірятінська, І. В. (2013). Систематизація підходів до оцінки економічної безпеки будівельних підприємств. *Комунальне господарство міст*, (106), 266-271
2. Зіненко, К. А., & Кобелева, Т. О. (2022). Практичні підходи до оцінки економічної безпеки будівельного підприємства. *Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції*, 47-51.
3. Зіненко, К. А. (2023). *Формування системи оцінювання економічної безпеки будівельного підприємства*. Х.: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».

ВПЛИВ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Мазник Юрій
аспірант

Кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) стала важливим аспектом бізнес-стратегії багатьох компаній у всьому світі. У умовах війни її роль особливо зростає, оскільки бізнесу доводиться не лише адаптуватися до нових викликів, але й активно брати участь у соціально-економічному відновленні країни. Ця доповідь розгляне, як КСВ впливає на розвиток бізнесу в умовах війни, а також які переваги та виклики вона несе.

У часи війни соціальні потреби населення різко зростають, і бізнес отримує унікальну можливість стати важливим гравцем у підтримці суспільства. Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) в цих умовах стає не просто елементом іміджу, а життєво важливою складовою стратегій компаній.

Активна участь бізнесу у соціальних ініціативах, таких як допомога постраждалим, підтримка біженців та фінансування гуманітарних проектів, дозволяє задовольнити нагальні потреби людей. Наприклад, підприємства можуть організовувати збори коштів або постачання медичних засобів, що особливо актуально для тих, хто постраждав від військових дій. Це не лише допомагає людям у кризових ситуаціях, але й демонструє соціальну відповідальність компанії.

КСВ також зміцнює імідж компанії. Коли споживачі бачать, що бізнес активно підтримує суспільство, вони стають більш лояльними до бренду.

Лояльність споживачів у кризові часи є ключовим фактором для виживання компаній, адже навіть у складних умовах люди готові підтримувати ті марки, які проявляють соціальну активність.

Таким чином, КСВ в умовах війни стає не лише моральним обов'язком бізнесу, а й важливим елементом його успішного функціонування. Вона дозволяє компаніям залишатися на плаву, зміцнювати довіру споживачів і активно брати участь у відновленні країни. Це підкреслює значущість бізнесу як соціального партнера у складні часи, коли суспільство потребує підтримки більше, ніж будь-коли.

У кризових умовах, таких як війна, довіра до компаній стає критично важливою. Споживачі стають більш вибірковими, і їх рішення часто ґрунтуються на тому, як бізнес реагує на соціальні виклики. Відповідальні підприємства, які проявляють соціальну активність, здатні сформувати позитивний імідж, що є надзвичайно цінним активом у ці часи.

Коли компанія активно залучена у вирішення соціальних проблем, це не лише підвищує її репутацію, але й зміцнює довіру споживачів. Люди починають відчувати, що компанія піклується про їхні інтереси і готова діяти на користь суспільства. Наприклад, підприємства, які організують благодійні акції або підтримують гуманітарні ініціативи, отримують визнання і повагу від споживачів.

Цей процес призводить до підвищення лояльності. Споживачі, які бачать соціальну відповідальність у дії, охочіше вибирають продукти та послуги цих компаній, навіть якщо ціна може бути вищою. Лояльність споживачів, у свою чергу, сприяє стабільності бізнесу, адже у складні часи надійні клієнти стають основою для виживання компанії.

Таким чином, побудова довіри і лояльності в умовах кризи не лише підвищує імідж компанії, але й є запорукою її стійкості. У світі, де соціальні виклики стають частиною повсякденного життя, бізнес, який демонструє соціальну відповідальність, здобуває конкурентну перевагу, а також стає важливим партнером для споживачів у відновленні стабільності в суспільстві.

Бізнес, який активно займається корпоративною соціальною відповідальністю (КСВ), може суттєво сприяти розвитку місцевих громад, особливо в умовах криз. Війна залишає за собою руйнівні наслідки, і підприємства можуть стати рушійною силою для позитивних змін. Інвестиції у важливі соціальні сфери, такі як інфраструктура, освіта, медичні заклади і культурні проекти, можуть істотно покращити якість життя населення.

Наприклад, компанії можуть фінансувати ремонти шкіл або будівництво нових навчальних закладів, що надасть можливість молоді отримувати освіту у комфортних умовах. Це не лише сприятиме розвитку знань і навичок у дітей та підлітків, але й укріпить місцеві громади, формуючи їхнє майбутнє.

Крім того, підтримка медичних закладів є вкрай важливою. Бізнес може забезпечувати медичні послуги для постраждалих, організуючи мобільні клініки або фінансуючи закупівлю медичних матеріалів. Такі ініціативи не лише полегшують страждання людей, але й демонструють готовність бізнесу брати на себе соціальну відповідальність.

Культурні проекти, такі як фестивалі, виставки або заходи, що популяризують місцеві традиції, також можуть стати важливими для згуртування громади. Бізнес може спонсорувати такі події, тим самим підтримуючи культурну ідентичність регіону та зміцнюючи соціальні зв'язки.

Отже, підтримка місцевих громад через КСВ не лише допомагає людям у складні часи, але й створює позитивний імідж компанії. Інвестуючи в інфраструктуру, освіту, медицину та культуру, бізнес стає важливим партнером для суспільства, що, в свою чергу, сприяє його розвитку та відновленню.

В умовах війни компанії стикаються з численними викликами, які вимагають адаптації продуктів та послуг до нових реалій. Ці зміни часто стають катализатором для інновацій, оскільки бізнеси шукають нові рішення для вирішення соціальних проблем, що виникають у кризових умовах.

Однією з основних причин для інновацій є необхідність забезпечення безпеки. Наприклад, компанії можуть розробляти нові технології, які підвищують рівень захисту громадян — від систем моніторингу до додатків для швидкого повідомлення про небезпеку. Такі рішення не лише відповідають на нагальні потреби суспільства, але й демонструють соціальну відповідальність бізнесу.

Крім того, війна може призвести до значного зростання витрат на енергію. Відповідальні підприємства починають впроваджувати інноваційні технології, які допомагають зменшити енергоспоживання. Наприклад, розробка енергоефективних систем опалення або використання відновлювальних джерел енергії може не лише знизити витрати, але й внести свій вклад у боротьбу зі змінами клімату.

Такі інновації відкривають нові ринки для бізнесу. Підприємства, які пропонують ефективні та екологічні рішення, можуть залучити нових клієнтів, які цінують соціальну відповідальність. Більше того, зростаючий попит на інноваційні технології створює можливості для міжнародної експансії, що є особливо важливим у часи економічних труднощів.

Таким чином, інновації через соціальні ініціативи стають не лише способом вирішення нагальних проблем, але й важливим чинником розвитку бізнесу. Вони допомагають компаніям не лише вижити в складних умовах, але й відкрити нові горизонти для зростання, зміцнюючи їхню позицію на ринку.

Хоча корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) приносить численні переваги, реалізація відповідальних ініціатив може бути складним завданням, особливо в умовах війни. Нестабільність, викликана конфліктом, часто ускладнює бізнесу виконання соціальних зобов'язань і адаптацію до нових реалій.

Один із головних викликів — це фінансові труднощі, з якими стикаються підприємства. В умовах війни багато компаній зазнають значних збитків через зниження обсягів продажу та зростання витрат. У таких обставинах бізнес може відчувати потребу скорочувати витрати, що обмежує можливості інвестувати в соціальні проекти. Наприклад, якщо компанія не може дозволити собі фінансувати програми підтримки місцевих громад або благодійні акції, то її імідж може постраждати.

Крім того, відсутність чіткої державної політики у сфері КСВ може призвести до розбалансування зусиль компаній. Без належних керівних

принципів або законодавчих ініціатив бізнеси можуть відчувати невпевненість у своїх діях. Це може викликати плутанину в плануванні соціальних проєктів, адже підприємства не знають, які ініціативи отримають підтримку з боку держави або громади.

Також важливо враховувати, що реалізація КСВ вимагає зусиль та часу. У кризових умовах бізнес може бути змушений зосередитися на виживанні, а не на довгострокових соціальних ініціативах. Це може призвести до того, що питання соціальної відповідальності відходять на задній план.

Отже, хоча КСВ має величезний потенціал для позитивного впливу на суспільство, реалізація відповідальних ініціатив в умовах війни супроводжується численними викликами. Подолання цих труднощів вимагає гнучкості, стратегічного мислення та тісної співпраці з державою та іншими соціальними партнерами.

У умовах війни ефективна реалізація корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) вимагає тісної співпраці між бізнесом, державою та неурядовими організаціями (НУО). Ця координація стає важливою для оптимізації ресурсів і досягнення спільних цілей. Об'єднання зусиль усіх учасників може суттєво підвищити ефективність соціальних ініціатив, дозволяючи швидше реагувати на нагальні потреби суспільства.

Компанії можуть співпрацювати з НУО для реалізації соціальних програм, які мають на меті підтримку постраждалих, розвиток місцевих громад або покращення медичних послуг. Наприклад, бізнес може фінансувати проєкти НУО, що займаються наданням допомоги біженцям або психосоціальною реабілітацією людей, які пережили травми війни. Спільні програми дозволяють не лише зекономити ресурси, але й об'єднати експертизу та досвід, що робить ініціативи більш успішними.

Співпраця з державними структурами також має велике значення. Уряд може забезпечити підтримку та легалізацію соціальних проєктів, а бізнес, у свою чергу, може вносити пропозиції щодо покращення політик у сфері соціальної відповідальності. Наприклад, спільні зусилля у створенні нормативних актів можуть допомогти стимулювати інвестиції у соціальну інфраструктуру або підтримку екологічних ініціатив.

Завдяки такій координації зусиль бізнес стає не лише економічним, але й соціальним гравцем, здатним впливати на розвиток суспільства. Співпраця з державою та НУО створює позитивний ефект, адже об'єднує ресурси та можливості, які дозволяють швидше і ефективніше вирішувати складні соціальні проблеми, з якими стикається країна в умовах війни. Це, в свою чергу, укріплює довіру між бізнесом і суспільством, формуючи нові стандарти соціальної відповідальності.

Серед українських компаній, які активно займаються КСВ під час війни, можна виділити кілька, які стали прикладом для наслідування. Наприклад, деякі підприємства організували програми допомоги військовим, збираючи кошти на закупівлю медичних засобів або техніки. Інші компанії залучили своїх співробітників до волонтерських ініціатив, що сприяло зміцненню командного духу та підвищенню мотивації.

У підсумку, корпоративна соціальна відповідальність у період війни є важливим інструментом для бізнесу, що дозволяє не лише підтримувати соціальні ініціативи, а й зміцнювати свою позицію на ринку. Вона сприяє формуванню довіри, підвищенню лояльності споживачів, розвитку місцевих громад і стимулює інновації. Однак для успішної реалізації КСВ бізнесу слід подолати численні виклики, а ефективна співпраця з державними структурами та НУО може стати запорукою успіху. Лише за умови активної соціальної відповідальності бізнес зможе внести значний вклад у відновлення країни та забезпечення стабільності в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Sobko, O. (2024). Соціальна відповідальність бізнесу та розвиток підприємництва в Україні в умовах війни. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 1(13), 308-317.
2. Червінська, Л., Червінська, Т., Каліна, І., Коваль, М., Шуляр, Н., & Чернишов, О. (2023). Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. Financial and credit activity problems of theory and practice, 6(53), 405-416.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ БІЗНЕС-СТРУКТУР В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Старецький Арсен
аспірант

Кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

У повоєнний період Україні необхідно приділити особливу увагу відновленню та розвитку бізнес-структур, адже саме підприємництво є основою економічного зростання та стабільності. Основні напрямки державної політики, які можуть сприяти цьому процесу, можна визначити як пріоритетні.

У повоєнний період фінансова підтримка стає ключовим елементом державної політики для відновлення бізнес-структур в Україні. Основними напрямками цієї підтримки є державні гранти, пільгові кредити, інвестиційні фонди, програми державних закупівель та консультаційна допомога.

Державні гранти і субсидії дозволяють малим і середнім підприємствам (МСП) отримувати фінансування без зобов'язань щодо повернення, що сприяє розвитку інфраструктури та впровадженню нових технологій. Пільгові кредити знижують фінансове навантаження на підприємців, пропонуючи нижчі процентні ставки та розширені терміни погашення.

Інвестиційні фонди можуть фінансувати перспективні проекти, підтримуючи стартапи та розвиваючи регіони. Програми державних закупівель сприяють отриманню стабільних замовлень для українських виробників, що

забезпечує їм додаткові доходи. Нарешті, інформаційна та консультаційна підтримка допомагає підприємцям зорієнтуватися у фінансових можливостях і ефективно реалізувати свої проекти.

Таким чином, комплексна фінансова підтримка є необхідною для стабільності та розвитку бізнесу в Україні, що, в свою чергу, сприятиме економічному відновленню країни.

У повоєнний період надання податкових пільг є важливим інструментом державної політики, спрямованим на відновлення та підтримку бізнес-структур в Україні. Ці пільги можуть допомогти підприємцям зменшити фінансове навантаження, стимулювати інвестиції та створити нові робочі місця. Розглянемо ключові особливості податкових пільг у цьому контексті.

Однією з основних особливостей є зниження ставок податку на прибуток та податку на додану вартість (ПДВ). Це дозволяє підприємствам зберігати більше коштів для реінвестування в розвиток, модернізацію виробництв або оплату праці. Наприклад, зниження ставки ПДВ на певні види товарів та послуг може стимулювати споживчий попит.

Для швидкого реагування на кризові ситуації можуть бути запроваджені тимчасові податкові пільги. Такі пільги можуть діяти протягом визначеного періоду після закінчення військових дій, щоб допомогти бізнесу відновитися. Це може включати відстрочку сплати податків або їх часткове скасування на певний час.

Державна політика може передбачати цілеспрямовані податкові пільги для ключових галузей економіки, які потребують особливої підтримки, таких як сільське господарство, будівництво, енергетика або інноваційні технології. Це сприятиме не тільки відновленню окремих секторів, а й загальному економічному зростанню.

Створення сприятливих умов для іноземних та вітчизняних інвесторів може включати податкові пільги для компаній, які вкладають кошти в відновлення інфраструктури або технологічні інновації. Такі стимули можуть заохочувати нові інвестиції, що, в свою чергу, створює нові робочі місця і підвищує рівень конкуренції.

Для зменшення адміністративного навантаження на підприємців важливо спростити процедури отримання податкових пільг. Це може включати автоматизацію процесів, розробку онлайн-сервісів для подання заявок на пільги та зменшення кількості документів, необхідних для їх отримання.

Держава повинна забезпечити інформування бізнесу про доступні податкові пільги. Це може бути реалізовано через спеціалізовані веб-сайти, консультаційні центри або семінари, де підприємці зможуть отримати актуальну інформацію про умови та процедури.

Податкові пільги є важливим елементом державної політики в повоєнний період, спрямованої на підтримку бізнес-структур в Україні. Зниження податкових ставок, тимчасові пільги, підтримка окремих галузей і спрощення процедур допоможуть підприємствам відновитися та процвітати в нових умовах. Це, у свою чергу, сприятиме загальному економічному зростанню та стабільності країни.

У повоєнний період Україні важливо не лише відновити економіку, а й активізувати інноваційний розвиток бізнесу. Підтримка інновацій стане ключовою складовою державної політики, адже нові технології можуть забезпечити конкурентоспроможність країни.

По-перше, фінансування інноваційних проектів є критично важливим. Держава може створити спеціалізовані фонди, які надаватимуть гранти та пільгові кредити для стартапів. Це дозволить підприємцям реалізувати свої ідеї без значного ризику.

По-друге, створення інноваційних хабів та кластерів забезпечить сприятливе середовище для співпраці між бізнесом, наукою та інвесторами. Тут компанії зможуть обмінюватися знаннями та ресурсами, що прискорить реалізацію нових проектів.

Держава також може запровадити програми і конкурси для підтримки інновацій. Такі ініціативи можуть заохочувати підприємців до розробки нових продуктів і надавати фінансування або менторство переможцям.

Податкові пільги для інноваційних компаній – ще один важливий аспект. Зниження податку на прибуток або кредити на дослідження стимулюватимуть інвестиції в інновації.

Співпраця з науковими установами також є важливою. Держава може сприяти спільним проектам між університетами і бізнесом, створюючи лабораторії та фінансуючи дослідження.

На завершення, інвестування в освіту та підвищення кваліфікації кадрів у сфері інновацій допоможе адаптувати робітників до нових технологій. Усі ці заходи сприятимуть розвитку інновацій, забезпечуючи стабільне зростання української економіки.

Створення сприятливого бізнес-середовища є критично важливим аспектом державної політики розвитку бізнес-структур в Україні в повоєнний період. Цей процес включає низку заходів, спрямованих на полегшення ведення бізнесу та підвищення його конкурентоспроможності.

По-перше, однією з основних складових є дерегуляція. Спрощення адміністративних процедур, зменшення бюрократичних бар'єрів і спрощення процесу отримання ліцензій і дозволів дозволяє підприємцям зосередитися на розвитку своїх бізнесів. Зокрема, запровадження електронних сервісів для реєстрації бізнесу та подачі звітності значно економить час і ресурси.

По-друге, важливою є система захисту прав власності. Чітке законодавство, що охороняє бізнес-інтереси, та ефективна судова система допоможуть підприємцям почуватися впевнено та захищено. Це особливо актуально в умовах післявоєнної відбудови, коли інвестори прагнуть стабільності.

Також необхідно стимулювати конкурентоспроможність шляхом створення інфраструктури, що сприяє бізнесу. Це включає розвиток транспортних та логістичних мереж, доступ до сучасних комунікаційних технологій та енергетичних ресурсів.

Важливою складовою є також підтримка малих і середніх підприємств. Держава може запровадити програми фінансування, консультування та навчання, що допоможуть МСП адаптуватися до нових умов.

Не менш важливим є забезпечення прозорості та підзвітності в діяльності державних органів. Чіткі правила гри і доступна інформація про державні програми сприятимуть довірі бізнесу до держави.

Таким чином, створення сприятливого бізнес-середовища вимагатиме комплексного підходу, що включає дерегуляцію, захист прав власності, розвиток інфраструктури та підтримку підприємців. Це дозволить відновити економіку та сприяти сталому зростанню в Україні.

Підтримка експорту є важливою складовою державної політики розвитку бізнес-структур в Україні в повоєнний період. Це допоможе не лише відновити економіку, а й забезпечити її інтеграцію в міжнародні ринки.

По-перше, одним із ключових напрямків є створення фінансових механізмів, які сприятимуть експортерам. Держава може пропонувати пільгові кредити та гарантії для підприємств, що планують вихід на нові ринки. Це зменшить фінансові ризики і дозволить компаніям інвестувати в розширення виробництва та маркетинг.

По-друге, важливим аспектом є інформаційна підтримка. Держава повинна створити платформи, де підприємці можуть отримати актуальну інформацію про міжнародні ринки, вимоги до продукції, логістичні питання та митні процедури. Такі ресурси допоможуть українським компаніям зорієнтуватися у складному експортному середовищі.

Крім того, участь у міжнародних виставках та бізнес-форумах є невід'ємною частиною підтримки експорту. Держава може організовувати колективні стенди для українських виробників, що дозволить їм представити свою продукцію на міжнародному рівні. Це створює можливості для нових контактів та укладання угод.

Також важливо розвивати логістичну інфраструктуру, яка дозволить зменшити витрати на транспортування товарів. Інвестиції в транспортні маршрути та митну інфраструктуру можуть істотно полегшити експортні операції.

Нарешті, державна політика повинна акцентувати увагу на захисті прав українських експортерів на міжнародному рівні. Це може включати підтримку у вирішенні торгових спорів та захист інтересів українських компаній в міжнародних організаціях.

Таким чином, підтримка експорту в повоєнний період вимагатиме комплексного підходу, що включає фінансову допомогу, інформаційну підтримку, розвиток інфраструктури та захист прав експортерів. Це стане основою для економічного відновлення та зростання України.

Після війни особливо важливо інвестувати в освіту та підвищення кваліфікації працівників. Державні програми можуть включати фінансування курсів перекваліфікації, стажувань та підвищення кваліфікації. Взаємодія з бізнесом у розробці навчальних програм дозволить створити освітні продукти, які відповідають потребам ринку праці.

Розвиток бізнес-кластерів може стати важливим елементом для підтримки місцевого бізнесу. Держава може стимулювати створення кластерів в окремих галузях, забезпечуючи фінансування, консультування та інші форми підтримки. Це дозволить підприємствам з різних секторів об'єднувати зусилля, ділитися ресурсами та спільно вирішувати проблеми.

У повоєнний період Україні необхідно зосередитися на комплексній державній політиці, яка забезпечить підтримку розвитку бізнес-структур. Ключовими напрямками цієї політики є фінансова підтримка, податкові пільги, підтримка інновацій, створення сприятливого бізнес-середовища та розвиток кваліфікованих кадрів.

Фінансова підтримка, зокрема через пільгові кредити та гранти, дозволить підприємствам зменшити ризики та зосередитися на відновленні виробництва. Це створить основи для сталого зростання та залучення нових інвестицій. Податкові пільги стимулюватимуть підприємців до активної діяльності, що, в свою чергу, підвищить конкурентоспроможність бізнесу на внутрішньому та міжнародному ринках.

Підтримка інновацій має стати невід'ємною частиною відновлення. Створення інноваційних хабів, фінансування стартапів та розвиток нових технологій дозволить Україні стати не лише споживачем, а й виробником інноваційних рішень. Це також відкриє нові можливості для експорту.

Створення сприятливого бізнес-середовища включає дерегуляцію та спрощення адміністративних процедур, що зменшить бюрократичні бар'єри. Чіткі правила гри, захист прав власності та прозорість у державних структурах сприятимуть довірі бізнесу до урядових ініціатив.

Не менш важливим є розвиток кваліфікованих кадрів. Інвестиції в освіту та професійне навчання допоможуть підготувати фахівців, здатних адаптуватися до змін у ринку праці та впроваджувати нові технології.

Лише за умов консолідації зусиль держави, бізнесу та суспільства можна досягти успіху у відновленні та розвитку економічної стабільності. Це не тільки сприятиме швидкому відновленню після війни, а й закладе фундамент для сталого розвитку країни в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Бабій, І. В., Баксалова, О. М., & Остапчук, О. В. (2022). Механізм формування конкурентної політики малого підприємництва в післявоєнний період. *Innovation and Sustainability*. № 2: 123–130
2. Мельник, Т. Ю. (2022). Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*, (2(100), 3–11. [https://doi.org/10.26642/ema-2022-2\(100\)-3-11](https://doi.org/10.26642/ema-2022-2(100)-3-11)
3. Верховна Рада прийняла податкові стимули для бізнесу під час війни. – 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cutt.ly/pKXHSCN>.
4. Війна та регіони України: як змінюється привабливість для підприємців. – 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cutt.ly/3KXHLyN>.

РОЛЬ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ У ПОБУДОВІ ПАРТИЦИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Кагодій Валерій
аспірант

Кафедра публічного управління та землеустрою
Класичний приватний університет, Україна

Інституціоналізація місцевих виборів є ключовим елементом партиципативної демократії, оскільки вона забезпечує легітимність виборів; рівні можливості для політичних партій, кандидатів та виборців; публічність виборчого процесу сприяє контролю громадськості за діями виборчих комісій та політиків; регулярні та передбачувані вибори є основою для стабільного розвитку місцевого самоврядування.

Як відомо, без партнерських стосунків між державою та суспільством не може сформуватись ані потужна держава, ані успішне, багате суспільство, тут потрібний діалог рівних. Але це партнерство передбачає жорстке «опонування владі» з боку громадянських інституцій [1, с. 119].

Інституціоналізація місцевих виборів – це закріплення та систематизація виборчих процедур на місцевому рівні, який перетворює їх на стабільний і передбачуваний інститут суспільства. Цей процес є одним з ключових елементів побудови партиципативної демократії, тобто такої форми демократії, де громадяни активно беруть участь у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя.

Чітко визначені правила, процедури та терміни проведення виборів забезпечують участь кожного громадянина у голосуванні, а публічність інформації про кандидатів, програми, результати голосування сприяє довірі до виборчого процесу. Виборні посадовці усвідомлюють, що їхня діяльність буде оцінена на наступних виборах, що стимулює їх до відповідальної роботи – відтак вибори надають легітимність владі, оскільки вона обирається безпосередньо громадянами, а обрані представники покликані захищати інтереси своїх виборців.

Ключовими елементами інституціоналізації місцевих виборів в умовах партиципативної демократії є:

– виборче законодавство (чітке визначення виборчих прав й обов'язків громадян; регламентація процедури реєстрації виборців, кандидатів і політичних партій; визначення виборчих систем і виборчих округів; забезпечення прозорого підрахунку голосів і визначення результатів виборів);

– незалежні виборчі комісії (створення незалежних органів, відповідальних за організацію і проведення виборів; надання виборчим комісіям широких повноважень для забезпечення справедливого та чесного голосування; реєстри виборців; ведення точних й актуальних реєстрів виборців; забезпечення можливості для громадян перевірити свої дані в реєстрі);

- фінансування виборчих кампаній (регулювання фінансування виборчих кампаній для забезпечення рівних можливостей для всіх кандидатів; прозоре звітування про витрати на виборчі кампанії);
- інформаційне забезпечення виборів (широке інформування громадян про вибори, їхнє значення та процедуру голосування; надання виборцям достовірної інформації про кандидатів і політичні партії);
- залучення громадськості (створення можливостей для громадського контролю за виборчим процесом; залучення громадських організацій до спостереження за виборами);
- електронне голосування (розгляд можливості впровадження електронного голосування для підвищення зручності для виборців і прозорості підрахунку голосів).

Слід зазначити, що вибори сприяють формуванню політичної культури, заснованої на принципах толерантності, компромісу та поваги до іншої думки⁴ активізуються громадські ініціативи, адже участь у виборах стимулює громадян до участі в інших громадських ініціативах.

Інституціалізація місцевих виборів в умовах партиципативної демократії – це складний і тривалий процес з потужними викликами:

- необхідність політичної волі для проведення реформ і впровадження нових механізмів;
- поширеність корупції, що підриває довіру до виборчого процесу;
- відсутність політичної культури у частини населення може ускладнювати процес демократизації;
- маніпуляції та підкуп виборців, поширені у багатьох країнах, особливо з перехідною економікою;
- слабка довіра до політиків, низька явка на виборах свідчить про відсутність довіри громадян до політичної системи;
- обмежені ресурси місцевих громад, адже не всі громади мають достатні ресурси для проведення ефективних виборчих кампаній тощо.

Попри виклики, інституціалізація місцевих виборів є важливим кроком на шляху до побудови демократичного суспільства. Завдяки міжнародній співпраці, обміну досвідом та впровадженню сучасних технологій можна досягти значних успіхів у цій сфері.

Інституціалізація місцевих виборів є важливим кроком на шляху до побудови справжньої партиципативної демократії. Вона забезпечує прозорість і стабільність політичної системи, а також сприяє активній участі громадян у прийнятті рішень. Однак, для досягнення успіху необхідно подолати ряд викликів і продовжувати роботу над вдосконаленням виборчого законодавства та практик.

З метою ефективної інституціалізації місцевих виборів необхідно здійснити такі кроки:

- вдосконалити законодавство, адже виборче законодавство має бути стабільним, зрозумілим і не допускати подвійного тлумачення;

– незалежна виборча адміністрація від політичних партій та інших інтересів;

– прозора фінансова система: фінансування виборчих кампаній має бути прозорим і підлягати суспільному контролю;

– свобода ЗМІ, які мають забезпечувати об'єктивне висвітлення виборчого процесу;

– громадський контроль (громадські організації та спостерігачі мають мати можливість контролювати хід виборів).

Після виборі повинен відбуватися контроль за владою: 1) виборні посадовці змушені регулярно звітувати перед виборцями про свою діяльність; 2) ротація влади (можливість змінити владу на чергових виборах обмежує сваволлю чиновників).

Отже, інституціалізація місцевих виборів є фундаментальним елементом партиципативної демократії. Вона забезпечує широку участь громадян у політичному житті, легітимізує владу, сприяє розвитку громадянського суспільства та контролю за владою. Однак цей процес потребує постійних зусиль з боку держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

Список використаних джерел

1. Brugger, W. (2002). Liberalismus, Pluralismus, Kommunitarismus. Studien zur Legitimation des Grundgesetzes. Berlin: Duncker/Humblot, 2002. 393 p.

Section: Marketing and Advertising

THE EVOLUTION OF COMPETITION AS AN ELEMENT OF THE MARKET ECONOMY

Мірошник Марія

к.е.н., доцент

Чжан Ян

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра маркетингу

Національний технічний університет «ХПІ», Україна

The evolution of competition in retrospect was determined by the economic system and the state of the market economy of a certain historical period. The scientific literature defines the following stages in the development of competition:

- pre-capitalist, which began with the era of the decline of the original order and the emergence of simple commodity production and ended with the emergence of capitalist relations as a social order, when the economic system of production and distribution is based on the principles of private property, personal initiative, the efficiency of using available resources, and profit maximization (capital);

- the stage of perfect competition, which lasted until the 1870s. Its main representatives were A. Smith, D. Ricardo, A. Cournot, and J. S. Mill. But, according to modern economic theory, at this stage, competition did not have all the signs of perfect competition, namely: there was no formation of many sellers and buyers and homogeneity and divisibility of goods, including the complete absence of barriers to entry or exit from the market and high mobility of production factors; equal and full access of all participants to information (prices of goods);

- the stage of monopolistic competition, the main features of which are: ownership by each business structure of a relatively small share of the entire market, limited control over the market price and the practical impossibility of secret conspiracies, concerted actions aimed at creating an artificial shortage of goods by limiting the volume of production in order to increase prices; The stage began with the process of formation of monopolies - the end of 1870 and began to lose its position around 1945. Its main representatives are V. Jevons, K. Menger, L. Walras, V. Pareto, A. Marshall;

- the stage of modern competition, the beginning of which scientists, theoreticians of economic competition and practitioners in the field of business date back to the second half of 1945, has a pronounced social and competitive character, cooperation and contains mutually beneficial partnership relations that are formed on the basis of trust, transparency of partnership agreements and a combination of responsibility [1,2].

In modern business conditions, the phenomenon of competition acts as an objective economic law and the main driving force of economic development, which

is a catalyst for the innovation of commodity production, increasing its technological potential, production volumes, increasing labor productivity, introducing the latest logistics and marketing technologies, modern management methods, etc. Therefore, scientists - theoreticians and practitioners of economic competition connect the further development of the stage of modern competition with its innovative direction [2], which business partners carry out at almost all levels of competition.

References

1. Brooks, Ruth. "What Is Global Marketing and Why Is It Important?" University of York, Ruth Brooks,- 14 Apr., - 2023.
2. Schaumans, C., and F. Verboven. "Entry and Competition in Differentiated Products Markets." *The Review of Economics and Statistics* 97 (1): 195–209.- 2015.

Section: Mechanics and Electrical Engineering

ЕЛЕКТРОХІМІЧНА АКТИВАЦІЯ ВОДИ – ДІЄВИЙ МЕТОД Її ЗНЕЗАРАЖЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ БІОЛОГІЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Шпак Владислав
доктор філософії
Коломієць Дмитро
Зінкевич Петро
доктор філософії

Кафедра електропостачання і енергоменеджменту
Національний університет харчових технологій, Україна

Зміна кліматичних умов, техногенні забруднення, війни та катастрофи протягом останнього півстоліття значно погіршили екологічну ситуацію у світі, що особливо відобразилось на стані води, яка відіграє ключову роль у підтримці життя і здоров'я людини. Вона є основним компонентом клітин, тканин і органів. Постійне вживання води підтримує оптимальний рівень гідратації, забезпечуючи нормальне функціонування клітин.

Відомо, що вода характеризується двома життєво важливими фізичними показниками: рН (водневий показник) і окислювально-відновним потенціалом ОВП (або редокс-потенціалом Red-Ox).

Водневий показник рН – кількісна величина, що показує міру активності іонів водню (H^+) в розчині, тобто ступінь кислотності або лужності розчину.

ОВП залежить від природи системи і співвідношення окисненої та відновленої форм, тобто від зміни в розчині іонів H^+ та OH^- , і показує, чим є той чи інший продукт – оксидантом або антиоксидантом. Отже, ОВП характеризує здатність речовини приєднувати до себе іони або відновлюватися.

Зокрема від'ємні значення ОВП води (або іншого продукту) означають, що, потрапляючи в наш організм, вода віддає електрони, тобто є антиоксидантом. Разом з тим, у національних (зокрема ДСанПіН 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною», який нормує якість питної води в Україні), міжнародних стандартах на питну воду (стандартах питної води Європейських країн та документах Всесвітньої організації охорони здоров'я) даний показник не нормується, оскільки не визначає будь-яких справжніх показників якості води. Так у документах ВООЗ, які описують оцінку якостей води, редокс-потенціал описується виключно як показник, що визначає ефективність хлору як знезаражуючого реагента, а також попередньої оцінки ймовірності наявності у воді певних поллютантів [1].

Загалом вода є сенсором різних фізичних та хімічних чинників, котрі спричиняють зміни її фізико-хімічних властивостей та впливають на біологічну активність. Серед її компонентів наявні речовини з притаманною їм біологічною

активністю - здатністю до біорегуляції фізіологічних процесів життєдіяльності, забезпечуванні організму необхідними макро– та мікроелементами [2]. Разом з тим, та ж вода є прекрасним середовищем для проживання живих, але шкідливих (патогенних) мікроорганізмів, присутність яких у воді, не допускається. Це зокрема [3]:

- бактерії (холерний вібріон, сальмонела, синьогнійна паличка);
- віруси (гепатит А, В, Е; аденовірус);
- найпростіші (криптоспоридії).

Тому проблема безпеки води наразі викликає чималий ажітаж і привертає увагу різних установ і організацій охорони здоров'я і навколишнього середовища у всьому світі. Багато вчених і навіть цілі дослідницькі центри зосереджені на пошуку і розробці альтернативних способів знезараження води, які в ситуації, що склалася, були б одночасно і доступними, і ефективними.

З метою дезінфекції та підвищення біологічної активності води існує можливість корегування її властивостей різними методами. Через обмеження, що пов'язані з використанням сучасних біоцидних агентів, існує потреба у пошуку нових методів обробки води, зокрема безреагентних. Одним з них є метод електрохімічної активації води.

Запропоновано інноваційні методи активації води для очищення води та поділу іонів – електродеіонізацію, шоківий електродіаліз, ємнісна деіонізація та фарадеївська електросорбція. Електрохімічні системи використовують електричні струми для видалення забруднень шляхом розподілу в об'ємних електролітах, електрохімічного захоплення їх у подвійних електричних шарах або інтеркаляції їх у тверді електроди. Перший із цих механізмів керується електрокінетикою, а другий і третій є формами електросорбції [4].

В даних дослідженнях електроактивація водних систем здійснювалась шляхом анодної та катодної електричної обробки рідини в діафрагмовому електрохімічному електролізері. Шляхом відповідного вибору типу мембрани і різниці потенціалів на електродах об'єм води між електродами піддається впливу електричного поля високої напруженості і через воду протікає електричний струм, під дією якого солі металів розкладаються, перетворюються в гідроксиди і випадають в осад. У процесі низькотемпературного електролізу водопровідної води в катодній камері апарата утворюється лужна (жива) вода, а в анодній - кислотна (мертва) вода.

Католіт (ЖВ) та аноліт (МВ) отримували шляхом обробки водопровідної води в електролізері «Ековод -6 Жемчуг».

Зразки води відбирали згідно Настанови щодо відбирання проб з річок і струмків (ISO 5667-6:2005, IDT) та діючої Інструкції з відбирання, підготовки проб води і ґрунту для хімічного та гідробіологічного аналізу. рН води визначали за показами рН-метр Ezodo 5011A, що має діапазон вимірювання (0...14.0) та роздільну здатність ± 0.01 рН. Для вимірювання одночасно солевмісту TDS, електричної провідності EC і температури іонного середовища використовували комбінований прилад TDS & EC meter (hold), який поєднує в собі солемір, кондуктометр і термометр, з функцією HOLD для фіксації

результатів вимірювань на дисплеї. Діапазони виміру: солевмісту (0-9999) ppm, провідності (0-9999) $\mu\text{S} / \text{cm}$, температури (0-80 °C) (32-176 °F). Крок вимірів відповідно: 1 ppm; 1 $\mu\text{S} / \text{cm}$; 0.1 °C / 0.1 °F. Похибка: $\pm 2\%$ повної шкали.

Вимірювання рН робочих середовищ проводили з використанням спеціального приладу рН-метр Ezodo 6011, що має діапазон вимірювання (0...14.0) ± 0.1 рН. Для цього відбирали пробу 100 мл в мірний стакан і розміщували в термошафу при температурі 20 °C, ополіскували електроди рН метра в дистильованій воді, висушували в сушильній шафі, охолоджували до температури 20 °C, після чого занурювали вимірювальний електрод в зразок.

Робочі середовища на основі аноліту та католіту володіють специфічними властивостями по відношенню до біологічно-активних речовин (БАР) рослинного та тваринного походження.

Аноліт (мертва вода) на вигляд безбарвна рідина з запахом кислоти, а на смак — кисла і трохи в'язка. Його кислотність - (2,5...3,5) рН. Свої властивості він зберігає протягом 1-2 тижнів у закритих посудинах. Це прекрасний дезінфектор. Застосовується для полоскання при простудних захворюваннях, дезінфікації білизни, меблів, приміщення і навіть ґрунту. Аноліт знімає кров'яний тиск, заспокоює нервову систему, покращує сон, зменшує біль у суглобах, має розчинну дію.

Католіт (жива вода) - це дуже м'яка, безбарвна рідина з лужним смаком, (8,5-10,5) рН. Після електролізу в ній випадають осадки - всі домішки води, в т. ч. і радіонукліди. За умови зберігання в закритій посудині в темному місці католітом можна користуватися протягом 2 діб. Він має ОВП = -350...-700 мВ, володіє сильними якостями біостимулятора, відновлює імунну систему організму.

Відомо, що ОВП всіх рідких середовищ людського організму завжди має бути негативним. Тому деякі науковці вважають, що споживання рідин, які мають негативний (відновний) потенціал, буде позитивно позначатися на здоров'ї. Проте, дані клінічних досліджень, що підтверджують ефективність такої води в плані покращення самопочуття, не знайдено. Більшість публікацій стосуються лабораторних експериментів або методів отримання води. Частина з досліджень проводилися для маркетингових цілей того чи іншого виробника іонізаторів води. Важливо відзначити, що рідини свіжих овочів і фруктів мають негативний потенціал, а ось приготовані харчові продукти, напої та вода з водопроводу мають позитивні значення потенціалу. Природні води також вкрай рідко мають негативний потенціал [1].

Завдяки своєму рН та ОВП активована вода має антимікробну дію широкого спектру та є високоефективним засобом для знезараження. Відомо, що така вода знайшла застосування у медицині та косметології. У харчовій промисловості її використовують для попередження мікробіологічного псування сировини та надання виробам оздоровчих властивостей.

Відомо, що м'ясо та м'ясні напівфабрикати є продуктами, які швидко псуються [5]. Дослідження показали, що активовані рідини мають високу реакційну здатність і є потужними інструментами для зниження активності

мікробів у м'ясних продуктах. Встановлено також, що активована електрохімічним методом вода у складі крохмальних суспензій впливає на функціонально-технологічні властивості та реологічні показники пащтетів з їх використанням. Зокрема, активована вода у складі суспензій кукурудзяного крохмалю сприяє зміні функціонально-технологічних властивостей та реологічних показників пащтетів з їх вмістом, що у свою чергу відобразиться на консистенції м'ясних пащтетів. Реологічні показники, а саме значення напруження зсуву, усіх зразків пащтетів різко збільшуються при використанні аноліту [6]. Католіт меншою мірою впливає на зміну напруження зсуву. Отже, аноліт в більшій мірі впливає на вологозв'язувальну здатність пащтетів.

Висновок.

Застосування електроактивованої води, отриманої в діафрагмених електроактиваторах, є одним із перспективних способів безреагентного регулювання властивостей різних систем і знаходить все більшого застосування як антисептик у медицині та виробництві харчових і косметичних продуктів.

Список використаних джерел

1. Кузьмінчук А. (2024). Окисно відновний потенціал води. URL: <https://ecosoft.ua/ua/blog/okislitelno-vosstanovitelnyu-potentsial-vody/>
2. Баль-Прилипка Л., Паска М., Бутенко А. (2021). Наукове обґрунтування та розроблення рецептури води збалансованого складу. Сучасні тенденції розвитку індустрії гостинності, Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 7-8 жовтня 2021 р. Львів, 116-119.
3. Сусь М. (2024). Вічний бій за безпеку води. URL: <https://ecosoft.ua/ua/blog/vechnyy-boy-za-bezopasnost-vody/>
4. Su X., Hatton T.A. (2017). Electrosorption at functional interfaces: from molecular-level interactions to electrochemical cell design. *Physical Chemistry Chemical Physics*, 19, 23570–23584.
5. Roobab U, Madni G.M., Ranjha M.M.A.N., Khan A.W., Selim S., Almuhayawi M.S., Samy M., Zeng X-A., Aadil R.M. (2023). Applications of water activated by ozone, electrolysis, or gas plasma for microbial decontamination of raw and processed meat. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 7, 1007967. DOI:10.3389/fsufs.2023.1007967
6. Маринін А.І, Шпак В.В, Пасічний В.М, Шубіна Є.А, Святненко, Р.С. (2023). Вплив електрохімічно активованої води на функціонально–технологічні властивості та реологічні показники м'ясних пащтетів. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: Нові рішення у сучасних технологіях, (2(16), 79–85. DOI:10.20998/2413-4295.2023.02.11

Section: Medicine

КЛІТИННИЙ СКЛАД КРОВІ ТА СТАН ФОСФОЛІПІДНИХ ФРАКЦІЙ МЕМБРАН В УМОВАХ ПРОЛОНГОВАНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Наконечна С.А.

к.б.н., доцент

Іваненко М.О.

к.б.н., доцент

Наконечний Є.В.

к.мед.н., доцент

Цілюрик В.В.

аспірант

Кафедра нормальної анатомії та фізіології людини
медичний факультет

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

У останні роки звернуто увагу на ту обставину, що в процесі адаптації відбуваються тотожні функціональні зрушення при дії різноманітних екстремальних факторів [1]. При цьому провідне місце серед них займають як специфічні так і неспецифічні реакції, спрямовані на підвищення резистентності до несприятливих впливів [2]. Часто низькі дози токсинів або інших стресогенних факторів не тільки не завдають організму шкоди, але й активують адаптивні стрес-реакції, які формують стійкість організму до високих доз цих же агентів [3]. Безліч процесів, що викликають загибель клітин, одночасно запускають аутофагію – це цитопротекторний механізм, в основі якого лежить перетравлення внутрішньоклітинних структур, які представляють собою потенційну небезпеку. Дія високих доз подібних агентів викликає зміни проникності зовнішніх мембран мітохондрій і загибель клітин. Низькі ж дози таких цитотоксичних речовин, навпаки, здатні запускати декілька механізмів, які збільшують тривалість життя клітин і організму в цілому [4]. Поверхнево-активні речовини побутового призначення можуть розглядатися, як речовини з подвійною дією, тому що мають певні біологічні ризики і можуть надавати індивідуальний вплив на тваринний організм.

Матеріали та методи дослідження: у роботі досліджувалася клітинна відповідь тваринного організму, що включає в себе динаміку вмісту клітин крові: лейкоцитів, еритроцитів; гемоглобіну в динаміці експерименту (на 15-ту, 30-ту і 45-ту добу), а також після його завершення при забої тварин; визначення показників фосфоліпідів клітинних мембран. Тривалість проведених експериментів становила 1,5 місяця. У дослідних і контрольних групах налічувалося по 15 тварин (білі щури самці) лінії Вістар. Речовини у вигляді

водних розчинів вводили в шлунок вранці натще за допомогою зонду протягом 45 діб відповідно до методичних рекомендацій Єлізарової [5]. Протягом дня велося спостереження за поведінкою і станом тварин. Випробувані дози 1/10, 1/100, 1/1000 DL₅₀. Контрольна група тварин отримувала дистильовану воду у відповідному об'ємі: 1мл на 100 г ваги.

Експериментальна частина досліджень передбачала вивчення фізіології крові і характеру відповіді тваринного організму на вплив неіоногенного та іоногенного ксенобіотиків. Підрахунок еритроцитів і лейкоцитів здійснювали за загальновідомими методиками [6]. Після закінчення підгострого досліду визначалися фракції фосфоліпідів (ФЛ) у еритроцитах методом двомірної тонкошарової хроматографії на силікагелі за неорганічним фосфатом [7]. Ідентифікація ФЛ проводилася за стандартними розчинами і якісним універсальним маркером. Для вивчення фосфоліпідного складу еритроцитів визначалися фосфатиділхолін (ФХ), сфінгомієлін (СМ), фосфатиділсерін (ФС), лізофосфатиділхоліна (ЛФХ) і фосфатиділетаноламін (ФЕА).

Результати дослідження та їх обговорення: у морфологічній картині периферичної крові виявлено, що під дією ксенобіотиків в дозах 1/10 і 1/100 DL₅₀ на 15-ту добу експерименту змінювався вміст еритроцитів, лейкоцитів, гемоглобіну крові. Протягом усього досліду спостерігалось достовірне зниження еритроцитів спочатку на 31% і лейкоцитів на 51% під дією обох речовин в дозі 1/10 DL₅₀, а потім нівелювання цього прояву протягом експерименту. Про це говорить відсоток зниження вмісту гематологічних показників до 45-ї доби, який в свою чергу теж зменшувався. Вплив хронічних стрес факторів або нездатність організму відновити гомеостаз після впливу стресу завдають істотної шкоди здатності тваринного організму відновлюватися і оновлюватися після перенапруження. При таких змінах діяльність парасимпатичної нервової системи послаблена. З часом, якщо не відбувається повторення реакції релаксації, в організмі накопичується напруга і перевтома, яка поступово позначається на багатьох тканинах і органах, що може викликати розвиток різних захворювань [8]. Таке судження могло нашкодити на думку про невивільнення гемоглобіну з еритроцитів, а про просту загибель червоних кров'яних тілець, тобто укорочення часу їх життя і обґрунтоване збільшення коефіцієнтів маси печінки і селезінки, в яких осаджуються і руйнуються «старі» еритроцити. За причиною вищевикладеного можна припустити виснаження даних формених елементів крові у зв'язку з прискореними процесами в їх життєвому циклі в умовах дії модуляторів стресу. Крім того, зміни складу еритроцитів у груп тварин, які отримували дозу 1/10 DL₅₀, мали достовірні відмінності від контролю, а у груп тварин, які отримували дозу 1/100 DL₅₀, зміни були недостовірні. Це підтверджує дозову залежність отриманих результатів. Доза 1/1000 DL₅₀ була недіючою.

У разі впливу модуляторів стресу в довготривалому експерименті нами було виявлено зниження лейкоцитів у всіх групах піддослідних тварин на 15-ту добу і зменшення даного прояву на 30-ту добу. До 45-ї доби експерименту даний показник залишається на тому ж рівні, а значить в циркулюючій крові

лейкоцитів є така ж кількість, яка була у попередньому вимірі, що на нашу думку може свідчити про стабілізацію активності білих клітин крові по знешкодженню чужорідних агентів у вигляді ксенобіотиків з різною іоногенною активністю.

За характером зміни вмісту лейкоцитів можна простежити дозову залежність. У дозі $1/10 DL_{50}$ зміни показників достовірні, в дозі $1/100 DL_{50}$ - недостовірні, у дозі $1/1000 DL_{50}$ показники практично не відрізняються від контролю. Таким чином, ксенобіотики АФ9-12 та АФС 9-6КМ у певних дозах впливали на клітинну проліферацію. В дозах $1/10, 1/100 DL_{50}$ вони знижували вміст еритроцитів, лейкоцитів, гемоглобіну. Виявлені коливання разом з тим не виходили за межі фізіологічної норми для даного виду тварин, що свідчить про включення молекулярних сигнальних каскадів, які пов'язують клітинний стрес із загибеллю клітини, а також механізми роз'єднання, що запускаються при блокуванні процесу апоптозу. З усього сказаного випливає, що низькі дози отруйних речовин не завдають організму істотної шкоди, а й активують адаптивні стрес-реакції, які формують стійкість організму до високих доз цих же агентів. За результатами підгострого дослідження дозу $1/10 DL_{50}$ можна вважати діючою, $1/100$ – пороговою, $1/1000$ – недіючою, виходячи з впливу на фізіологію крові.

Як показали результати досліджень оцінки впливу ксенобіотиків на фосфоліпідний склад еритроцитів, визначалася зміна співвідношення фосфоліпідних фракцій мембран еритроцитів. Так, у групи тварин, що піддавалися впливу іоногенного АФС 9-6 КМ спостерігалася підвищення сфінгомеліна у 1,1 рази та неіонного АФ 9-12 – підвищення лізофосфатиділхоліна у 2,05 рази. Разом з тим, спостерігалася зменшення відносної кількості фосфотиділсеріна в мембранах еритроцитів на 27,7%. Речовини не впливали на динаміку відсоткового вмісту фосфатидилетаноламіну і фосфатидилхоліну.

При розвитку несприйняття до даного виду стресу в умовах пролонгованої дії стрес-фактора починають проявлятися специфічні риси [9], які виражаються в морфофункціональних перебудовах, що виникають у тих системах, які безпосередньо реагують на вплив зовнішнього агента. Результатом цих перетворень є нові функціональні можливості зміненої структури [10]. Системою, пошкодженою даним стресорним фактором є лізоформи мембранних ліпідів. Модулятори стресу у випадках дії ксенобіотиків різного іонного походження значно підвищували вміст в еритроцитах лізоформ фосфоліпідів на 45-ту добу експерименту. Це вказує, що досліджувані речовини прискорюють вільнорадикальне окиснення ліпідів у результаті накопичення достатніх концентрацій токсичних реакційно-здатних сполук, які мають мембраноруйнівну дію, тим самим засвідчуючи про наявність деякої деструкції мембран, і ця деструкція має місце на протязі всього експерименту.

Півищення у дослідних груп тварин лізоформ фосфоліпідів у нашому експерименті показує можливість змін функціональних характеристик мембран, зокрема, активності мембранопов'язаних ферментів, рецепторних,

надмолекулярних й каналних білкових комплексів, порушення стабільності й проникності біологічних мембран. Отже: на протязі нашого експерименту ми спостерігали погіршення стану піддослідних тварин на певному етапі, та на 30-й добі експерименту показники добігали свої кінцевих змін і далі не погіршувались. Це означає, що морфологічні прояви порушень цілісності мембран – це довготривалі ушкодження клітинної структури, які потребують часу на своє відновлення, але тваринний організм – це єдина цілісність різноманітних процесів і у відповідь на дію малих доз стрессорного фактора він включає адаптаційну реакцію на хімічний стрес близько 45-ї доби. У процесі експерименту жодна тварина не померла. Цей факт підкреслює, що тварина справляється з даним типом навантаження екзогенного фактора навколишнього середовища.

Висновки: 1. На клітинному рівні показано, що досліджені ксенобіотики суттєво змінюють клітинний склад крові у напівлетальній дозі за рахунок інгібування еритроїдного на 31% та лейкоїдного на 51% паростків гемопоезу. Але після 30-ї на 45-у добу кровотворення має тенденцію до відновлення. Оскільки лейкоцити є високоспеціалізованими клітинами імунної системи, які формують пристосувальну відповідь на дію зовнішнього фактора, то можна припустити, що ці клітини беруть участь у формуванні адаптаційної відповіді тваринного організму на даний вид навантаження. 2. На субклітинному рівні вивчення фосфоліпідних фракцій мембран еритроцитів виявлено збільшення концентрації лізуючих ліпідних фракцій мембран еритроцитів на 45-ту добу експерименту, що свідчить про наявність декструкції мембран. 3. Поверхнево-активні речовини побутового призначення можуть розглядатися, як речовини з подвійною дією, тому що мають певні біологічні ризики і можуть надавати індивідуальний вплив на тваринний організм.

Список використаних джерел

1. Василенко С.В. Психологічні фактори професійної діяльності працівників ризиконебезпечних професій в екстремальних умовах //Василенко С.В. // Проблеми екстремальної та кризової психології. Випуск 3. Частина 1, 2013, С. 80-87.
2. Кучеренко С.М., Мохонько Д.С. Психологічні особливості організації професійної діяльності спеціалістів ризиконебезпечних професій // теорія і практика у сучасній психології, № 4, 2018, С. 218-221.
3. Біохімія стресу: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Д. Боярчук ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 177 с.
4. Наконечна С.А., Зубова Є.О. Ферментний склад крові тваринного організму при хронічному впливі факторів стресу// Матеріали науково-практичної конференції «Здобутки клінічної та експериментальної медицини», Тернопіль, ТДМУ, 15-16 червня 2016 р.
5. Єлізарова О.Н., Жидкова Л.В., Кочеткова Т.А. Посібник з токсикології для лаборантів. М: Медицина; 1974; 168 с.

6. Меньшиков В.В. Лабораторні методи дослідження в клініці. М: Медицина, 1987; 368 стор.
7. Гончар О.О., Носар В.І., Братусь Л.В., Тимченко І.М., Стешенко М.М., Маньковська І.М. Енергетичний та антиоксидантний статус мітохондрій печінки щурів за умов гіпоксії-реоксигенації різної тривалості. Фізіологічний журнал. Т.61. № 6. 2015. С. 35-45.
8. Філаретова Л.П. Стрес у фізіологічних дослідженнях. Фізіологічний журнал; 2010; Т. 96, №9. С. 924-935.
9. Севериновская О. В. Клітинний склад й антиоксидантні властивості крові щурів при моделюванні екологічного навантаження на організм / О. В. Севериновская // Вісник проблем біології і медицини. — 2006. — Вип. 1. — С. 42-49.
10. Шимків О. Д. Вікові особливості гуморальної церебральної реакції циклічних нуклеотидів на каротинну ішемію / О. Д. Шимків, С. С. Ткачук // Експериментальна і клінічна медицина. — 2003. — № 2. — С. 79—81.

MOODLE ЯК СИСТЕМА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЕКСТРИМАЛЬНИХ УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Кошельник Олена

к. мед.н, доцент

Анцут Ольга

ст. викладач

Кафедра анатомії людини

Одеський національний медичний університет, Україна

Сучасна людина має володіти не системою завчених знань, а системою навичок та вмінь, пов'язаних із творчістю, здатністю до оновлення, самонавчання, підключення до нових масивів інформації. Використання інформаційно-комунікативних технологій та глобальної мережі Інтернет як унікального середовища для навчання, де можна знайти велику кількість автентичної інформації на будь-яку тему, створює можливості не лише ефективно переробляти інформацію, а й у процесі індивідуальної діяльності та колективної взаємодії орієнтуватися у суперечливому сучасному світі, приймати необхідні рішення та розумно діяти. Організаційно-технічною основою інформаційного суспільства є глобальні інформаційні мережі, ядро яких становить Інтернет. Розвиток глобальної комп'ютерної мережі Інтернет відкрив нові перспективи еволюційного вдосконалення світової освітньої системи. Використання систем електронної підтримки навчання студента відкриває нові можливості для формування, структурування та обробки матеріалів, пов'язаних з процесом навчання. В останні роки освітні установи

різних країн світу звернули увагу на можливості використання комп'ютерних телекомунікаційних технологій для організації не так заочного, як дистанційного навчання. Комп'ютерні телекомунікації забезпечують ефективний зворотний зв'язок, що передбачається як у організації навчального матеріалу так і у спілкуванні з викладачем, який веде даний курс.

Освітні організації України з метою зниження ризиків для життя здобувачів вищої освіти та викладачів змушені працювати у змішаній формі навчання, застосовуючи дистанційні освітні технології під час проведення очних практичних занять, оскільки частина студентів з тих чи інших причин перебуває за кордоном у безпечній зоні, але продовжує навчання спільно зі студентами, які перебувають в Україні. Наш університет дав можливість таким студентам приєднатися до групи під час занять, які проводяться безпосередньо на кафедрах університету[1]. Одним з найбільш актуальних та успішних різновидів комунікаційних технологій є система дистанційного навчання Moodle, яку ми використовуємо ось уже чотири роки, і можемо зробити певні висновки про переваги та недоліки цієї системи. Такий програмний продукт є основною електронною підтримкою навчання у багатьох країнах. Система забезпечує різноманіття процедур навчання, комбінуванням яких може бути організовано ефективно навчання у освітній установі. Вона також забезпечує комунікаційну взаємодію усіх учасників освітнього процесу, що реалізується у формі Інтернет-конференцій – форумів, дискусій, а також обміну посланнями, у тому числі завданнями студентів, рішеннями завдань та коментарями. Система Moodle надає найширші можливості щодо реалізації різних навчальних функцій, зокрема, завдання здобувачам з можливістю надсилання відповіді у довільному вигляді (текст, файл тощо); форуми для обслуговування із широкими можливостями управління; чати; система тестування, що підтримує імпорт завдань у форматах різних систем підготовки тестів; система управління навчальним курсом (кількість тем, структура, графік і т.п.); система обліку дій всіх категорій користувачів зі зберіганням логів протягом періоду, що настраюється; система авторизації та аутентифікації, що забезпечує поділ функцій та розмежування прав доступу різним категоріям користувачів; система обміну повідомленнями та ін. [2]. Говорячи про дистанційні складові освіти, слід говорити про створення єдиного інформаційно-освітнього простору, куди слід включити всілякі електронні джерела інформації (включаючи мережеві): віртуальні бібліотеки, бази даних, консультаційні служби, електронні навчальні посібники, кіберкласи та ін. Коли йдеться про дистанційне навчання, слід мати на увазі наявність у системі викладача, підручника та студента. Це взаємодія вчителя та учнів. Звідси випливає, що головним для організації дистанційної форми навчання є створення електронних курсів, розробка дидактичних основ дистанційного навчання, підготовка педагогів-координаторів.

Не слід ототожнювати дистанційну форму з заочною формою навчання, бо тут передбачається постійний контакт з викладачем, з іншими учасниками кіберкласу, імітація всіх видів очного навчання, але у специфічних формах.

Отже, потрібні теоретичні опрацювання, експериментальні перевірки, серйозні науково-дослідні роботи. На жаль, те, що ми сьогодні бачимо в Інтернеті та на більшості компакт-дисків, ніяк не відповідає елементарним педагогічним вимогам. Звідси виникає значимість проблеми, пов'язаної з розробкою самих курсів дистанційного навчання та методикою їх використання для різних цілей базової, поглибленої та додаткової освіти. Наразі існує необхідність створення та розширення дистанційної форми навчання в Україні та її регіонах. Це необхідно для розвитку кваліфікованого, інтелектуального, високопрофесійного та просто здорового суспільства. Такий підхід забезпечить структурованість матеріалу, дозволить обмежити доступ до матеріалів там, де це необхідно; у результаті система значно полегшить студентам роботу з пошуків інформації, а викладачам доведеться менше часу витратити на пояснення, як і де дістати необхідну інформацію [3].

При визначенні ефективності дистанційного навчального курсу використовуються такі критерії: суб'єктивна задоволеність студентів курсом; практичні навички, набуті ними; час, необхідний для вивчення матеріалів курсу; співвідношення між кількістю слухачів, які розпочали навчання та успішно його закінчили та ін. Для отримання необхідних даних можна використати спеціально розроблені анкети, інтерв'ю (індивідуальні та групові), аналіз змісту навчального матеріалу курсу, інструктивних матеріалів конференцій та листування електронною поштою, спостереження безпосередніх учасників навчального процесу за груповою динамікою та індивідуальною поведінкою окремих здобувачів тощо.

Вивчення ефективності системи дистанційного навчання у навчальних закладах дозволить внести коригування до дистанційного навчального курсу, забезпечити актуальність представлених навчальних матеріалів, визначити оптимальні форми та методи навчання, удосконалювати навчальний процес таким чином, щоб здобувач отримав якісну освіту, яка відповідає стандартам.

Список використаних джерел

1. Нескоромна Н.В., Антонова Н.А., Чеботарьова С.О., Особливості викладання морфологічних дисциплін за умов військового стану// Сучасний стан та перспективи розвитку науки освіти і технологій: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Полтава, 3 січня 2023 р.: тези доп.- Полтава, 2023. - с.16.
2. Офіційний сайт СДН Moodle. URL: <https://moodle.org/>
3. Герасименко І. В. Створення навчального курсу в системі електронного навчання на базі Moodle. Педагогічний альманах: Зб. наук. пр. Редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. Вип. 16. С. 109-115.

DEPENDENCE OF THE PROGRESSION OF AGE - RELATED MACULAR DEGENERATION ON THE PHACOEMULSIFICATION OF CATARACT

Denysiuk Olga

Candidate of medical sciences

Department of ophthalmology

Shupik National Healthcare University of Ukraine

Despite the development of theoretical ophthalmology and modern eye microsurgery, there is no thought, unfortunately, if there is a cataract phacoemulsification (PHACO) safe for patients with age -related macular degeneration (ARMD). The purpose of our study is to find out the connection of PHACO with the emergence and progression of the ARMD. Materials and methods. In its design, the study was prospective, intervention, clinical. There were 86 patients (93 eyes), 37 men and 49 women aged 60 to 82, who were operated PHACO (intraocular lens implantation on the Infiniti ALCON, USA). The ARMD was evaluated by the classification of the American Academy of Ophthalmologists (AREDS, 2001). Patients were examined 1, 3, 6, 12 and 18 months after surgery. Statistica 10 (Statsoft, Inc., USA) and MedCalc Statistic Software 18 (MedCalc Software BVBA, Belgium) were used for statistical data processing. Results. In 69.9 % of cataract eyes, the ARMD was present: early and intermediate stages (category 2 and 3 AREDS) were detected in 16.1 % 4.2 AREDS) - in 28.0 %. The visual acuity of the PHACO corresponded to the ARMD stage - it was worse in the category of 4 AREDS. To evaluate the progression of the , the progression index (IPARMD) was developed, which characterizes the average rate of changes in the clinical manifestations of the ARMD. It was found that 12.9 % of patients after PHACO were first diagnosed with ARMD; All the development and progression of the ARMD after the intervention were observed in 33.3 % of cases ($IPARMD > 0$). Patients without the progression of the ARMD were 6 years younger than those who had progression ($p = 0.001$). At $IPARMD = 0,100$ um. The progression of the ARMD occurred early (3 months), at $IPARMD = 0.033$ um. - in late (12 and 18 months). After PHACO surgery, visual acuity significantly increased, which depended on the initial stage of ARMD (visual acuity was worse at the late stage and in the moisture of the ARMD - the category 4 AREDS) and the progression of the ARMD (visual acuity was worse at $IPARMD > IPARMD = 0.033$, ie with late progression). Conclusions. The characteristics of the stages of the ARMD and the dynamics of visual acuity after PHACO suggest that there is a direct positive effect of PHACO on the progression of the ARMD. Keywords: cataract phacoemulsification; age-related macular degeneration; occurrence; progression.

Section: Pedagogy, Philology and Linguistics

THE ART OF READING A MODERN LECTURE

Kvasnytska Olga

Ph.D, Associate Professor

Vlasiuk Mariana

4th year student

Department of Internal Medicine

Bukovinian State Medical University, Ukraine

The lecture remains one of the most important forms of teaching and is the basis of theoretical training. It should provide a systematized foundation of scientific knowledge in the discipline, reveal prospects for its development, stimulate active cognitive activity of students and contribute to the formation of creative thinking.

A number of specific requirements are put forward for a lecture in a modern university: unity of form and content, scientific character, accessibility, emotional teaching, connection with other forms and types of education. From a traditional point of view, a lecture can be viewed as an oral interpretation of a textbook with little input from the lecturer, which significantly reduces the effectiveness of material transfer and the level of its absorption. It should be noted that in the process of studying at a medical university, students' interest in lectures as a source of new knowledge and skills progressively decreases, but at the same time, a consistently high interest in lectures as an effective teaching method remains. At the same time, high demands are placed not only on the content of lecture material, but also on the lecturer's ability to convey it to the listener in an accessible and informative form, identify the target needs of the audience, and stimulate students' creative approach to cognitive activity; his awareness of modern information technologies. The same lecture can be presented differently by different lecturers: dryly according to instructions or creatively.

The most popular form of lectures now is the visualization lecture, where the teacher widely uses forms of visualization that are carriers of meaningful information (slides, films, presentations, drawings). There are certain technical requirements for the preparation of lecture-presentations that a modern lecturer must have and which are recommended to be used in their preparation (font sizes and colors, location of information, schematic image, grouping features, etc.), which increases the efficiency of learning the material and allows you to concentrate your attention listener. To prevent the lecture from looking like a dry presentation of scientific facts, it should be accompanied by vivid clinical examples and facts, but this information should be dosed. The audience is always interested in the friendliness, good diction and literacy of the lecturer. The lecture should not be overloaded with details that can be covered in practical classes. The high professionalism of the lecturer is also determined by the

ability to manage the audience, since poor discipline during the lecture is due to shortcomings in its content and teaching.

Thus, modern higher education requires from the lecturer not only a basic professional education and impeccable mastery of modern knowledge, but also a creative approach, a friendly attitude towards students and assistance in their desire to master information. Conducting lectures on new creative technologies in an atmosphere of free communication will avoid the psychological barriers inherent in traditional teaching, teach students how to conduct a discussion, and encourage them to be active mentally and independently study the material.

Reference

1. Olaf Kuhnigk, Katja Weidtmann, Bernd Hüneke, René Santer, Sigrid Harendza (2022). Лекції, засновані на кардинальних симптомах у студентській медицині - вплив втручань, заснованих на оцінці, на навчання великих груп. <https://www.egms.de/static/en/journals/zma/2011-28/zma000727.shtml>
2. Кулішов С.К., Кудря І.П., Третьяк Н.Г (2020). Інтерактивне навчання внутрішньої медицині як технологія включення студентів в управління навчальним процесом. <https://repository.pdmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/46f36ce6-ec71-4ce3-bbb4-1fe96475a7c3/content>
3. Цвіренко С.М., Похилько В.І., Чернявська Ю.І., Жук Л .А. (2020). Місце лекції в сучасній вищій медичній освіті. <https://repository.pdmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9cad08d5-07ef-4921-a4d5-eec0fa9e06cf/content>

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ШКОЛІ

Зінченко Наталія

к.філос.н., доцент

Верезомська Світлана

к.іст.н., доцент

Каюн Вікторія

к.іст.н.

Перун Світлана

викладач

Кафедра філософії та суспільних наук

Полтавський державний медичний університет, Україна

Анотація. У статті розглядаються основні аспекти використання кейс-методу у ВНЗ, його переваги перед іншими методами; технологія створення кейсу. Дається характеристика різних видів кейсів, форма їх уявлення, завдання викладача під час використання кейс-метода.

Ключові слова: педагогічна технологія, дидактична система, кейс-метод, ефективність викладання, педагогічна майстерність.

Введення. В останні роки у зв'язку з курсом на модернізацію освіти в системі вищої школи відбувається пошук нових ефективних методів навчання.

Мета та задачі дослідження. На основі широкого аналізу різноманітних форм та методів навчання був відібраний ряд педагогічних технологій, сукупність яких становить певну дидактичну систему. Ця система відображає професійно-орієнтований підхід до навчання та дозволяє досить успішно формувати критичне та творче мислення, а також сприяє становленню таких необхідних для сучасної освіти умінь працювати з інформацією.

Результати дослідження і їх обговорення. Одне з провідних місць у цій системі займає кейс-метод чи метод аналізу ситуацій. Суть його в тому, що здобувачам вищої освіти пропонується осмислити реальну життєву ситуацію, опис якої одночасно відображає не тільки будь-яку практичну проблему, але та актуалізує певний комплекс знань, необхідний при її вирішенні. При цьому пропонуване завдання не має однозначних рішень. Використання методу case-study у навчанні здобувачів вищої освіти дозволяє підвищити пізнавальний процес до дисциплін, що вивчаються, покращити їх розуміння, сприяє розвитку дослідницьких, комунікативних та творчих навичок прийняття рішень. Створений свого часу, як метод вивчення економічних дисциплін, в даний час метод case-study став вельми поширеним й у освоєнні медицини.

Проблема впровадження методу case-study у практику вищої професійної освіти, у тому числі медичної, в даний час є дуже актуальною, що обумовлено двома тенденціями:

по-перше, загальною спрямованістю розвитку освіти, її орієнтацією не стільки на здобуття конкретних знань, скільки на формування професійної компетентності, умінь та навичок мисленнєвої діяльності, розвиток здібностей особистості, серед яких особлива увага приділяється здібності до навчання, зміни парадигми мислення, уміння переробляти величезні масиви інформації;

по-друге, розвиток вимог до якості фахівця, який, крім задоволення вимог першої тенденції, повинен мати також здатність оптимальної поведінки в різних ситуаціях, відрізнитися системністю та ефективністю дій.

Кейс-метод спирається на сукупність таких дидактичних принципів, як: індивідуальний підхід до кожного здобувача вищої освіти, облік його потреб та стилю навчання; максимальне надання свободи у навчанні; забезпечення достатньою кількістю наочних матеріалів; концентрація уваги здобувачів вищої освіти лише на основних положеннях; забезпечення доступності викладача для здобувачів вищої освіти, формування у здобувачів вищої освіти вміння працювати з різними видами інформації.

При використанні кейс-методу викладачеві необхідно: використання комплексного підходу до вибору форм та методів навчання з метою створення привабливості для здобувачів вищої освіти структури практичної підготовки; міждисциплінарна та міжкафедральна узгодженість застосовуваних форм

навчання; пошук або розробка та використання різних методичних прийомів з метою забезпечення ефективності та результативності процесу навчання; підвищення педагогічної майстерності, набуття викладачами навичок та стилю поведінки тренера-тьютера.

Слід зазначити, що кейс-метод є специфічним практичним методом організації навчального процесу, методом дискусій з погляду стимулювання та мотивації навчального процесу, а також методом практичного контролю та самоконтролю. У ньому дається наочна характеристика практичної проблеми та демонстрація пошуку способів її рішення.

Отже, кейс-метод можна уявити в методологічному контексті як складну систему, в яку інтегровані інші, простіші методи пізнання (моделювання, системний аналіз, методи описи, ігрові методи та інші), які виконують у кейс-методі свої ролі.

Як інтерактивний метод навчання, кейс метод є привабливим для здобувачів вищої освіти, оскільки вони бачать у ньому гру, що забезпечує освоєння теоретичних положень та оволодіння практичним використанням матеріалу. Важливо й те, що аналіз ситуацій надає сильний вплив на професіоналізацію студентів, сприяє їх дорослішання, формує інтерес та позитивну мотивацію по відношенню до навчання. Аналіз ситуації передбачає застосування різноманітних видів аналітичної діяльності. Чим багатший арсенал аналітичних методів, вважають дослідники, тим успішніший процес використання кейс-методу [1, с. 30–32].

Таким чином, безпосередня мета методу кейсів – спільними зусиллями групи здобувачів вищої освіти проаналізувати ситуацію – case, що виникає за конкретного стану справ, та виробити практичне рішення; після закінчення процесу - оцінка запропонованих алгоритмів та вибір кращого в контексті поставленої проблеми.

При цьому необхідно пам'ятати, що:

- метод призначений для здобуття знань з дисциплін, істина в яких плюаристична, тобто є кілька відповідей, які можуть конкурувати за рівнем істинності; завдання викладача при цьому відразу відхиляється від класичної схеми і орієнтована отримання не єдиної, а багатьох істин і орієнтацію їх у проблемному полі;

- акцент навчання переноситься не на оволодіння готовим знанням, а на його вироблення, на співтворчість здобувача вищої освіти та викладача; тобто принципова відмінність кейс-методу від традиційних методик - демократія в процесі отримання знання, коли здобувач вищої освіти по суті рівноправний з іншими здобувачами вищої освіти та викладачами у процесі обговорення проблеми;

- результатом застосування методу є не лише набуття знань та навичок професійної діяльності, а також розвиток системи цінностей здобувачів вищої освіти, професійних позицій, життєвих установок, своєрідного професійного світовідчуття та світо перетворення;

- у методі case-study долається класичний дефект традиційного навчання, пов'язаний із «сухістю», неемоційністю викладу матеріалу, емоцій, творчої конкуренції і навіть боротьби в цьому методі достатньо.

Case - це приклад, взятий із реальної практики, є не просто правдивим описом подій, а єдиним інформаційним комплексом, що дозволяє зрозуміти ситуацію. У медичному вузі, це, часто, розгляд конкретного хворого, конкретного клінічного спостереження. Хороший кейс має задовольняти наступним вимогам: відповідати чітко поставленій меті створення; мати відповідний рівень складності; ілюструвати кілька аспектів запропонованої ситуації, не старіти надто швидко; бути актуальним на сьогодні, ілюструвати типові ситуації, розвивати аналітичне мислення, стимулювати дискусію; мати кілька рішень.

Класифікація кейсів проводиться за різними ознаками. Одним із широко використовуваних підходів до класифікації кейсів є їхня складність. При цьому розрізняють:

ілюстративні навчальні ситуації-кейси, мета яких - на певному практичному прикладі навчити здобувачів вищої освіти алгоритму прийняття правильного рішення у певній ситуації;

навчальні ситуації-кейси з формуванням проблеми, в яких описується ситуація в конкретний період часу, виявляються та чітко формулюються проблеми; мета такого кейсу - діагностування ситуації та самостійне прийняття рішень із зазначеної проблеми;

навчальні ситуації-кейси без формування проблеми, в яких описується більш складна, ніж у попередньому варіанті ситуація, де проблема чітко не виявлено, а представлено у статистичних даних, оцінки громадської думки, органів влади тощо; мета такого кейсу - самостійно виявити проблему, вказати альтернативні шляхи її вирішення з аналізом наявних ресурсів;

прикладні вправи, в яких описується конкретна ситуація, що пропонується, пропонується знайти шляхи виходу з неї, мета такого кейсу - пошук шляхів вирішення проблеми.

Кейси можуть бути класифіковані, виходячи з цілей та завдань процесу навчання. У цьому випадку можуть бути виділені такі типи кейсів:

- навчальні аналізу та оцінки;
- навчальні вирішення проблем та прийняття рішень;
- що ілюструють проблему, вирішення чи концепцію загалом.

Крім того, виділяють:

- структуровані кейси (міститься мінімальна кількість додаткової інформації, у роботі з кейсом здобувач вищої освіти повинен застосувати певну модель чи формулу; у завданнях цього типу існує оптимальне рішення);

- «маленькі нариси» - містять від 1 до 10 сторінок тексту та 1-2 сторінки додатків; при роботі з таким кейсом здобувач вищої освіти повинен спиратися ще й на власні знання;

- великі неструктуровані кейси обсягом до 50 сторінок - найскладніший з

усіх видів навчальних завдань такого роду; інформація в них дається дуже докладна, зокрема і зовсім непотрібна; самі необхідні для розбору відомості, навпаки, можуть бути відсутніми; здобувач вищої освіти повинен розпізнати такі каверзи і впоратися з ними;

- першовідкривні кейси, при розборі яких від здобувачів вищої освіти потрібно не тільки застосувати вже засвоєні теоретичні знання та практичні навички, але й запропонувати щось нове, при цьому здобувачі вищої освіти та викладачі виступають у ролі дослідників.

Форма представлення кейсів також різна: від кількох пропозицій на одній сторінці до безлічі сторінок.

Подання кейсів відбувається, як правило, в друкованому вигляді або на електронних носіях, однак включення до тексту фотографій, діаграм, таблиць робить його наочнішим для здобувачів вищої освіти. З друкованою інформацією або інформацією на електронних носіях легше працювати та аналізувати її, ніж інформацію, представлену, наприклад, в аудіо або відео-варіантах; обмежені можливості багаторазового інтерактивного перегляду можуть призвести до спотворення первинної інформації та помилок.

За наявністю сюжету виділяють сюжетні та безсюжетні кейси. У безсюжетних кейсах, як правило, представлена сукупність статистичних матеріалів, розрахунків, викладок, які мають допомогти діагностичі ситуації, відновленню сюжету.

Діяльність викладача під час використання кейс-метод включає дві фази. Перша фаза є складною творчою роботою зі створення кейсу та питань для його аналізу. Вона здійснюється за межами аудиторії та включає в себе науково-дослідну, методичну та конструюючу діяльність викладача.

Створення кейсу зазвичай протікає у такі етапи:

1.Формування дидактичних цілей кейсу. На цьому етапі визначається місце кейсу у структурі навчальної дисципліни, визначення того розділу дисципліни, якому присвячена дана ситуація; формування цілей та завдань; виявлення «зони відповідальності» за знання, уміння, навички здобувачів вищої освіти.

2.Визначення проблемної ситуації.

3.Побудова програмної картки кейсу, що складається з основних тез, які необхідно втілити в тексті.

4.Збір інформації (як джерела може служити життєва ситуація, художня та публіцистична література, засоби масової інформації, статистичні матеріали, наукові статті, монографії, Інтернет).

5.Складання кейсу. Це найважчий етап, оскільки текст має бути: написаний цікаво, простою та дохідливою мовою, з дотриманням усіх правил граматики; відрізнитись «проблемністю»; відповідати потребам обраного контингенту здобувачів вищої освіти, містити необхідну та достатню кількість інформації. Водночас текст кейсу не повинен підказувати жодного вирішення проблеми.

6. Діагностика правильності та ефективності кейсу; проведення методичного навчального експерименту, побудованого за тією чи іншою схемою з'ясування ефективності даного кейса.

7. Підготовка остаточного варіанта кейсу та впровадження його в практику навчання.

8. Підготовка методичних рекомендацій щодо використання кейсу, розробка завдання для здобувачів вищої освіти та можливих питань для ведення дискусії та презентація кейсу, опис передбачуваних дій здобувача вищої освіти та викладача в момент обговорення кейсу.

Діяльність викладача в аудиторії, де він виступає із вступним та заключним словом, організовує малі групи та дискусію, підтримує діловий настрій в аудиторії, оцінює внесок здобувачів вищої освіти у аналіз ситуації та складає другу фазу у використанні кейс-методу.

Буває доцільним до аналізу кейсу в аудиторії зустрітися з кількома учасниками перед заняттям, щоб розглянути з ними дані, порівняти результати та обговорити стратегію поведінки, це тим більше важливо, якщо на обговоренні кейсу передбачається присутність сторонніх осіб (хворих, практичних лікарів тощо).

О. Шаманська наголошує, що «через кейси розвивається здатність приймати раціональні управлінські рішення з позицій доцільності, аргументованості, обґрунтованості, адаптивності, ситуативності та ін. [2, с.223].

На думку таких фахівців, як Погорелова Т.О. та Ягоднікова В.В., навчальні завдання кейс-методу полягають у: набутті навичок використання теоретичного матеріалу для аналізу практичних проблем; формуванні навичок оцінювати ситуацію, вибір та організацію пошуку основної інформації; виробленні вмінь формулювати питання й запити; виробленні вмінь розробляти багатоваріантні підходи до реалізації плану дії; формуванні вмінь розробляти управлінські рішення в умовах невизначеності; формуванні навичок ясного та чіткого висловлювання і відстоювання власної позиції в різних формах: письмово, на диспуті в малих групах та у виступі перед аудиторією; формуванні вмінь самостійно приймати управлінські рішення, використовуючи інформацію групового аналізу ситуації; формуванні навичок і прийомів всебічного аналізу управлінських ситуацій, прогнозування способів розвитку ситуації; формуванні та розвитку навичок критичного мислення; формуванні вмінь і навичок конструктивної критики. Це інструмент, який дозволяє застосовувати теоретичні знання під час вирішення практичних завдань [3].

Висновки. Дослідження показало, що педагогічний потенціал кейс-методу значно вищий, ніж у традиційних методів навчання. Наявність у структурі даного методу спорів, дискусій, аргументацій тренує учасників обговорення, вчить, зокрема правил спілкування, уможливорює постійну взаємодію викладача та здобувача вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / [упор. О.Сидоренко, В.Чуба]. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – 256 с.
2. Шаманська О.І. Особливості використання кейс-технології в контексті формування ефективної системи освіти дорослих в Україні // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – 2022. - Вип.205. - С.220-224.
3. Ягоднікова В. В. Кейс-метод (Case study) як форма інтерактивного навчання майбутніх фахівців / Ягоднікова В. В. // Секція «Педагогічні науки», підсекція № 5. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Pedagogica/25496.doc.htm.

РОЛЬ ЦИФРОВИХ СЕРВІСІВ У ПОБУДОВІ ЕФЕКТИВНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Пащенко Катерина Павлівна

здобувачка вищої освіти магістерського рівня

Юдько Алла Миколаївна

к. п. н., доцент

Кафедра освітології та інноваційної педагогіки

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди,

Україна

У 2019 році у зв'язку з пандемією COVID-19 навчальні заклади всіх рівнів були вимушені перейти на дистанційне навчання для забезпечення безпеки всіх учасників освітнього процесу. Такий перехід вимагав швидкої адаптації до цифрового середовища, зокрема платформ та сервісів для забезпечення організації онлайн-навчання в реальному часі. Згодом, із початком повномасштабної війни в Україні в 2022 році, дистанційне навчання стало ще актуальнішим. Заклади освіти в зоні бойових дій та прифронтових містах (Харківська, Сумська, Донецька, Запоріжська, Херсонська області), через безпекові ризики та зруйновану інфраструктуру вимушені були перейти виключно в дистанційний формат. Перехід до онлайн-навчання дозволив відновити навчальний процес і надати можливість учням отримувати освіту незважаючи на обставини.

Цифрові сервіси відіграють провідну роль в організації онлайн-навчання і без них побудова ефективного дистанційного освітнього середовища була б неможлива, оскільки вони забезпечують обмін інформацією між учнями та вчителями й комунікацію, надають можливість систематизації та автоматизації навчального процесу. Цифрові сервіси дозволяють зробити освітній процес більш гнучким та доступним для всіх його учасників [1].

Онлайн-навчання значно розширює можливості учнів та вчителів, оскільки цифрові сервіси надають широкий доступ до різноманітних навчальних матеріалів та ресурсів віддалено у зручний для користувача час [2]. Вимушений перехід до дистанційного навчання став поштовхом до розвитку і впровадження цифрових сервісів в освітній процес. На заміну опрацюванню навчального матеріалу виключно за паперовим підручником приходять відео-уроки, інтерактивні підручники та вправи, онлайн-тренажери, віртуальні симуляції та інші технології, які дозволяють підвищити активність та зацікавленість учнів. Використання цифрових сервісів дозволяє навчанню вийти на новий рівень і відповідати сучасним вимогам й потребам учнів завдяки інтерактивності, персоналізації та доступності [2]. Через цифрові платформи в освітній процес впроваджуються ігрові елементи, що дозволяють збільшити динамічність навчання та рівень задоволеності учнів [3]. Система нагород та балів в свою чергу сприяє підвищенню мотивації учнів до покращення результатів.

Гнучкість, яку забезпечують цифрові інструменти безумовно є перевагою в сучасних реаліях, оскільки через війну в країні учні і вчителі стикаються з такими проблемами як відключення електропостачання, відсутність стабільного доступу до інтернету, повітряні тривоги та обстріли, що в свою чергу негативно впливає на відвідування онлайн-уроків. Але завдяки гнучкості, учні можуть отримати доступ до необхідної інформації та виконати завдання в зручний для них час, навіть, якщо не мали змогу бути присутніми під час навчальних занять онлайн.

Важливу роль, яку відіграють цифрові сервіси є доступність. Інтерактивні інструменти, субтитри, спеціальний дизайн (адаптивний інтерфейс, голосове управління), візуалізація, допомога штучного інтелекту та голосових асистентів – такі функції цифрових сервісів значно полегшують навчання для учнів з особливими освітніми потребами [4]. Учні з фізичними обмеженнями мають змогу навчатись дистанційно не потребуючи фізичної присутності в класі. Технології дозволяють створити інклюзивне середовище, де кожен учень або студент має доступ до адаптованих навчальних матеріалів і підтримки. Ще одним аспектом доступності є можливість роботи з різних гаджетів: ноутбуків, комп'ютерів, планшетів, смартфонів – залежно від фінансових можливостей та вподобань користувача.

Для побудови ефективного освітнього середовища важливу роль відіграють освітні платформи на яких розміщується вся необхідна для навчання інформація. Освітні платформи такі як Moodle, Google Classroom, NZ.UA, Human – дозволяють обмінюватися файлами та інформацією, створювати розклад занять, вести електронні журнали та щоденники, забезпечують зворотній зв'язок. Важливо зазначити, що для побудови ефективного дистанційного освітнього середовища, недостатньо впровадити лише платформу дистанційного навчання необхідне комплексне використання різних

типів цифрових сервісів, які дозволяють забезпечити потреби учасників освітнього процесу і налагодити онлайн-навчання.

Одну з провідних ролей для організації уроків в режимі реального часу відіграють засоби організації та проведення відеоконференцій. Найбільш використовуваними серед них є Zoom, Google Meet, Microsoft Teams. Ці сервіси забезпечують проведення онлайн-уроків, лекційних та семінарських занять, консультацій та групових занять, надають можливість спільної роботи над проектами, мають можливість розділення аудиторії на окремі конференц-зали. Вони підтримують відео- та аудіозв'язок, екранний обмін, чати та інтерактивні елементи.

Для обміну та зберігання навчальних матеріалів (презентацій, записів уроків, завдань, відео-матеріалів, документів та інших файлів) незамінними є хмарні технології, представниками цього типу сервісів є Google Drive, Dropbox, OneDrive.

В дистанційному навчанні на заміну письмовим завдань та тестуваннями стають автоматизовані системи тестувань та інтерактивні завдання. Сервіси такого типу дозволяють: швидко та ефективно перевіряти знання та отримувати результати, виключаючи суб'єктивне оцінювання, забезпечити зворотній зв'язок, використовувати вправи як тренажери для напрацювання навичок. Також важливо зазначити сервіси, які забезпечують елементи гейміфікації [3], чим підвищують інтерес до навчання, особливо в учнів молодшої та середньої школи. Це можуть бути онлайн-вікторини, змагання, веб-квести. Приклади сервісів: На урок!, Всеосвіта, Kahoot!, Quizlet, Google Forms, Wordwall та інші.

В створенні контенту, зокрема презентацій, для проведення онлайн-уроків у нагоді стають такі застосунки як: Canva, Prezi, Google Slides та інші. Окрім презентацій, вони дозволяють створювати відео-контент, інтерактивні завдання, інфографіку, а також їх можна використовувати для організації спільної проектної роботи учнів в режимі реального часу.

Оскільки в умовах дистанційного навчання не можливим є фізичне проведення лабораторних та практичних досліджень, то важливу роль відіграють віртуальні лабораторії та симуляції, які дозволяють візуалізувати досліди та отримувати необхідні знання безпечно. Віртуальне моделювання також допомагає в візуалізації складного для розуміння матеріалу, що значно полегшує його вивчення та підвищує ефективність навчання. До таких сервісів належать MozaBook та MozaWeb, Phet, Labster та інші.

Незамінними сервісами для обміну важливими новинами, створення спільнот та налагодження комунікації між всіма учасниками освітнього процесу є месенджери та соціальні мережі наприклад такі як Viber, Facebook, Telegram.

Отже, цифрові сервіси відіграють провідну роль в організації освітнього процесу в умовах дистанційного навчання. Без них проведення уроків було б неможливим. Комплексний підхід до використання різних типів цифрових сервісів дозволяє побудувати ефективне освітнє середовище.

Список використаних джерел

1. Sharma R., Sharma D. Digital learning for enhancing learning experience. International journal of applied research. 2021. Vol. 7, no. 3. P. 15–16. URL: <https://doi.org/10.22271/allresearch.2021.v7.i3a.8342> (date of access: 25.09.2024).
2. Hosseindoost S., Hussain Khan Z., Majedi H. A shift from traditional learning to e-learning: advantages and disadvantages. Archives of neuroscience. 2022. Vol. 9, no. 2. URL: <https://doi.org/10.5812/ans-128031> (date of access: 25.09.2024).
3. Ходунова В. Гейміфікація як інновація в освіті. Наукові інновації та передові технології. 2023. № 2(16). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-2\(16\)-407-417](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-2(16)-407-417) (дата звернення: 25.09.2024).
4. Bondarenko T. V. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення доступності і розвитку інклюзивної освіти. Information technologies and learning tools. 2018. Т. 67, № 5. С. 31. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v67i5.2241> (дата звернення: 25.09.2024).

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА В СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Ярмак Ангеліна

здобувач вищої освіти 411 ср групи

Печериця Наталія

кандидат педагогічних наук, викладач

Кафедра соціальної роботи

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, Україна

Питання формування відповідального ставлення до батьківства серед сучасної молоді є надзвичайно актуальним, оскільки відсутність належної підготовки до батьківства часто призводить до ряду негативних соціальних проблем, що у свою чергу призводить до підвищення рівня розлучень, насильства в сім'ї, відмови від дітей, проблем з психічним здоров'ям та негативно впливає на розвиток суспільства в цілому.

Соціально-педагогічні аспекти формування відповідального батьківства в сучасної молоді досліджували такі сучасні науковці, як О. Білоліпцева, Л. Канішевська, Г. Коваль, Н. Лукянчук, Г. Філіппова, В. Шахрай та інші.

Дослідниця В. Шахрай зазначає, що «відповідальне батьківство – це інтегративне утворення особистості, що включає сукупність позитивних ставлень, установок і очікувань індивіда як батька, який глибоко усвідомлює свій обов'язок перед дитиною, її теперішнім і майбутнім, батьківські почуття, насамперед батьківську любов, оволодіння педагогічними компетенціями, що

дають можливість здійснювати повноцінне сімейне виховання та сприяти позитивній соціалізації дітей» [1]. Тобто, відповідальне батьківство є цілим комплексом знань, умінь, навичок, цінностей та мотивації, спрямованих на створення сприятливих умов для розвитку дитини.

Наразі сучасна молодь втрачає орієнтири на створення сім'ї та народження дітей, відбувається трансформація моделей сімейних взаємин. Нині спостерігаються зміни у ставленні багатьох молодих людей до шлюбу: сучасну молодь вирізняє як ранній початок статевих відносин і їх невпорядкованість, так і психологічна неготовність до створення сім'ї, відсутність знань про важливі батьківські якості, елементарні особливості розвитку дитини. Усе зазначене актуалізує важливість формування у молоді відповідального ставлення не тільки до майбутнього шлюбу, а й до способів його зміцнення і збереження, одним із яких є готовність до появи, догляду і виховання майбутніх дітей.

Також актуальність питання формування відповідального ставлення до батьківства у сучасній молоді є безумовною в контексті зниження народжуваності, погіршення шлюбно-сімейної динаміки, поширення неповних сімей, зростання масштабів сирітства, наявності випадків жорстокого поводження з дітьми тощо. Не менш важливими є медико-соціальні аспекти цієї проблеми, пов'язані з культурою статевого виховання, утвердженням активної самозбережувальної поведінки, необхідністю соціальної підтримки молоді.

Отже, сучасні тенденції, пов'язані з сімейними відносинами, ставлять нові виклики перед молодими людьми, що потребують уважного ставлення до питання створення сім'ї та виховання дітей.

Формування відповідального батьківства серед молоді потребує комплексного підходу, серед ключових аспектів цього процесу можемо виокремити:

1. Просвіту сучасної молоді: важливо забезпечити молодь необхідними знаннями про виховання дітей, здоровий спосіб життя, емоційний інтелект та розвиток дитячої особистості.

До сучасних форм та методів діяльності можемо віднести: організацію онлайн-тренінгів, вебінари, онлайн-лекцій з фахівцями, що може сприяти усвідомленню відповідальності, яку несе батьківство. Створення платформ для обміну думками між молодими батьками, експертами та соціальними працівниками може допомогти розвинути критичне мислення та підвищити рівень усвідомленості про батьківство. Проведення практичних занять, де молоді батьки можуть навчитися навичкам, таким як взаємодія з дітьми, техніки виховання та заняття з розвитку дітей. озробка подкастів, відео-уроків або блогів, які освітлюють найбільш актуальні теми, пов'язані з батьківством, може дозволити молоді легко отримувати інформацію у зручний для них час тощо.

2. Залучення до процесу виховання. Створення можливостей для молодих людей активніше долучатися до процесів виховання (наприклад, через волонтерство в дитячих закладах) допомагає формувати відповідальність за дітей.

До сучасних форм та методів діяльності можемо віднести: волонтерські програми: створення програм, які дозволяють молоді працювати в дитячих садах, школах або центрах розвитку, що сприяє безпосередньому контакту з дітьми та отриманню досвіду виховання. Проходження практики від закладу вищої освіти, тобто організація практики чи стажувань для студентів педагогічних спеціальностей у виховних закладах, що дасть можливість молодим людям набути практичні навички спілкування та роботи з дітьми. Тематичні заходи: проведення конкурсів, ігор, акцій або фестивалів, які активно залучають молодь до виховного процесу, даючи їм можливість проявити творчість та ініціативу тощо.

3. Просоціальний розвиток сучасної молоді: підтримка розвитку позитивних особистісних якостей, таких як емпатія, розвиток соціально-емоційних навичок, комунікативних навичок та вмінь ухвалювати рішення, є важливими для формування відповідального підходу до батьківства.

До сучасних форм та методів діяльності можемо віднести: організація онлайн-занять чи тренінгів, на яких молодь зможе розвивати свої емоційні навички, навчитися розуміти та виражати емоції, а також розвивати емпатію до інших. Курси з розвитку соціально-емоційних навичок: проведення курсів, які допомагають молоді оволодіти навичками управління емоціями, конструктивного вирішення конфліктів та роботи в команді. Тематичні воркшопи: організація інтерактивних воркшопів, на яких молодь може отримати знання про відповідальне батьківство, ухвалення рішень у складних ситуаціях та розвиток здорових стосунків. Менторські програми: залучення більш досвідчених батьків або фахівців, які можуть поділитися своїм досвідом і надати поради молоді у вихованні дітей і розвитку особистих якостей.

4. Корекція закоренілих стереотипних уявлень про батьківство. Соціально-педагогічна діяльність з молоддю для зменшення стереотипів щодо батьківства, а також підтримка гендерної рівності в батьківських обов'язках.

До сучасних форм та методів діяльності можемо віднести: освітні програми: розробка і впровадження навчальних курсів, що висвітлюють різноманітні аспекти батьківства, зокрема гендерну рівність, роль батька та матері у вихованні дітей, та шлях до подолання стереотипів. Проведення інформаційних кампаній, які акцентують увагу на позитивних аспектах узгодження батьківських обов'язків між чоловіками та жінками, а також показують приклади рівноправного батьківства. Семінари з експертами: запрошення фахівців, які можуть поділитися своїми знаннями про гендерні стереотипи у вихованні, а також представити практичні приклади їх подолання. Медіа-програми: поширення відео, статей, подкастів і блогів, які зосереджені на питаннях гендерної рівності в батьківстві та демонструють успішні приклади

свідомих батьківств. Проекти для молодих сімей: запуск ініціатив, які пропонують практичну допомогу та підтримку молодим сім'ям, заохочуючи обидві сторони активно долучатися до виховання дітей.

Отже, формування відповідального батьківства серед сучасної молоді є надзвичайно актуальним завданням. Відсутність належної підготовки до батьківства призводить до серйозних соціальних проблем. Для успішного вирішення цієї проблеми необхідний комплексний підхід, який включає просвіту молоді, розвиток практичних навичок, зміну суспільних установок та залучення молоді до процесу виховання. Ключовими факторами успіху є співпраця різних інституцій та використання сучасних технологій

Список використаних джерел

1. В. Шахрай. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: основні поняття дослідження. [Електронний ресурс] / В. Шахрай //Digital Library NAES of Ukraine. – Режим доступу: URL: <http://surl.li/proitl> (25.09.2024).

РОЗРОБКА ОСВІТНІХ ПРОГРАМ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Шелемба Михайло

здобувач вищої освіти магістерського рівня
менеджмент

Український католицький університет (УКУ), Україна

Козар Надія

аспірант

Кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

Державний вищий навчальний заклад

«Ужгородський національний університет», Україна

Опачко Магдаліна

професор

Кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

Державний вищий навчальний заклад

«Ужгородський національний університет», Україна

Анотація. Виявлення та аналіз сучасних підходів до формування освітніх програм є ключовим для адаптації освіти до сучасних вимог. Сучасні тенденції вказують на необхідність інтеграції міждисциплінарних знань, акцент на STEAM-освіту, та підготовку студентів до вирішення реальних проблем. Освітні програми повинні бути гнучкими, інноваційними та орієнтованими на студента, забезпечуючи не тільки теоретичні знання, але й практичні навички. Рекомендації щодо організації системи освіти в Україні пропонують

оптимізувати розробку та затвердження освітніх програм, їх моніторинг та акредитацію, а також визначити критерії для оцінки якості освітніх програм. Це дозволить забезпечити відповідність освітніх програм освітнім стандартам та потребам ринку праці. Також важливою є розробка навчальних програм, які відображають сучасні освітні стратегії та оцінка освітніх результатів.

Перспективи подальших досліджень полягають у аналізі моделей реалізації права студентів на вибір компонент освітньої програми та донесення їх до здобувачів.

Ключові слова: освітні програми, заклади вищої освіти, якість освітніх програм, сучасні тенденції

Вступ. Головним документом, яким керується освітній заклад у підготовці фахівців, є освітня програма. Власне освітня програма покликана відобразити зміст підготовки, шляхи його засвоєння здобувачами освітньої програми. Зрештою, освітня програма – це «серце» акредитації освітнього закладу. Вона досліджується, вивчається зацікавленими і особами і незалежними експертами. Від якості освітньої програми залежить якість підготовки фахівців, що впливає на престиж, рейтинг навчального закладу. Як зазначається у аналітичних матеріалах [1], основними причинами популярності вищої освіти України серед іноземних студентів є досвідчені викладачі та професори, велике розмаїття спеціальностей та європейські стандарти якості. Варто зазначити, що немалу роль у пріоритетах іноземців відіграє плата за навчання, яка нижча від вузів у Європі. Іноземні студенти впершу чергу орієнтуються на власні пріоритети, серед яких питання якості освітніх програм, їх привабливості оцінюється за «зовнішніми», а не «внутрішніми» критеріями. Саме потребою підвищення якості освітніх програм, їх осучаснення, приведення їх у відповідність європейським і світовим стандартам та вимогам часу актуалізована проблема розробки освітніх програм у контексті сучасних реалій.

У статті представлено результати аналізу досліджень, які уможливають прояснення питання про сучасні тенденції у розробці освітніх програм для ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Освітні програми закладів вищої освіти (ЗВО) є ключовим елементом системи вищої освіти. Вони визначають структуру та зміст навчання, вимоги до студентів, а також очікувані результати навчання. В законі «Про освіту» зазначено, що «освітня програма - єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання» [4]. У розробці освітніх програм варто враховувати кілька основних аспектів. Насамперед, це типи освітніх програм: освітньо-професійні програми: орієнтовані на підготовку фахівців для конкретних професій; освітньо-наукові програми: спрямовані на підготовку наукових кадрів та розвиток дослідницьких навичок; освітньо-творчі програми: зосереджені на розвитку творчих здібностей студентів.

Важливим для розробки освітніх програм є розуміння цільової аудиторії, що відображена у освітніх рівнях: бакалаврському: базова вища освіта, яка

зазвичай триває 3-4 роки; магістерському: поглиблена спеціалізація, яка зазвичай триває 1-2 роки після бакалаврату; докторському: найвищому рівні освіти, орієнтованому на наукові дослідження та інновації.

Базовими компонентами освітньої програми виступають наступні: навчальні дисципліни: перелік предметів, які студенти повинні вивчати; кредити ECTS: система оцінювання, яка визначає обсяг навчального навантаження; результати навчання – «знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів» [2]; компетентності: «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [2].

Важливим також у освітніх програмах є зазначення методів (шляхів і способів) опанування компетентностями: інноваційні методи навчання; інтерактивні методи: активне залучення студентів до навчального процесу через дискусії, групові роботи та симуляції; проектне навчання: студенти працюють над реальними проектами, що сприяє розвитку практичних навичок; дистанційне навчання: використання онлайн-платформ для забезпечення доступу до навчальних матеріалів та взаємодії з викладачами;

Досвід розробки та проведення акредитації освітніх програм дозволяє зазначити, що для якості освітньої програми має значення кожний компонент, але дієвість програми, тобто здатність здобувачів діяти ефективно і успішно внаслідок її опанування залежить від того, які програмні результати представлено у освітній програмі: наскільки вони є реальними і доступними в опануванні, наскільки вони доступні у вимірюванні. Особливо вразливим у розробці освітніх програм є способи перевірки розвитку ключових загальних та спеціальних компетентностей та можливість їх вимірювання і оцінювання. Тут важливим є розробка чітких навчальних цілей та результатів, які відповідають очікуванням студентів і роботодавців, а також можуть бути об'єктивно оцінені та ідентифіковані. Розробники освітніх програм говорять про методологію оцінювання компетентностей для вказаних результатів навчання.

Важливим також є чітке описання підходів до викладання та навчання з метою розвитку визначених компетентностей, показ/представлення того, що результат буде досягнуто. Для визначених підходів суттєвими показниками є їх різноманітність та інноваційність. Для підвищення якості освітніх програм велике значення має порівняння визначених у освітній програмі компетентностей (які можливо порівняти) із сумісними та загальноприйнятими європейськими точками прив'язки для даної предметної області.

Ще одним із важливих аспектів у розробці освітніх програм, який вивірено досвідом їх створення полягає у постійному моніторингу якості освітньої програми. Використання контрольного переліку запитань Tuning дозволяє оцінити

ефективність навчального плану, враховуючи такі аспекти, як викладання, навчання та оцінювання. Системи зворотного та прямого зв'язку, такі як анкетування студентів та працівників, є важливими інструментами для збору відгуків та ідей, які можуть бути використані для подальшого удосконалення програми. Аналіз отриманих даних допомагає виявити сильні та слабкі сторони курсу, а також розробити стратегії для вдосконалення освітнього процесу.

Ю. Федорченко, кандидат філософських наук, незалежний освітній аналітик-консультант, щодо привабливості освітніх програм зазначає наступне: «Не лише недобір навіть на бюджетні місця, а й низька якість підготовки переважної більшості осіб, що вступили на навчання за відповідною освітньою програмою, як правило, є свідченням низької якості самої програми, її непривабливості» [5]. Натомість, привабливою, на думку експерта є така освітня програма, яка «визначається можливістю після її завершення або влаштуватися на роботу, або продовжити навчання на освітній програмі на вищому рівні» [5]. Саме з привабливістю освітньої програми пов'язані пропозиції науковця щодо удосконалення освітніх програм. Зокрема він відмічає три ознаки привабливості освітньої програми: 1) можливістю працевлаштування після завершення програми; 2) можливістю продовження навчання на більш високому рівні вищої освіти; 3) можливістю поєднання навчання за даною освітньою програмою з одночасним опануванням іншої освітньої програми.

У аналізованих матеріалах зазначається дуже важливий аспект подальшого розвитку вищої (університетської) освіти, що полягає у створенні нової старшої академічної школи і пов'язаний із такою характеристикою освіти як наступність. Наступність, на думку науковця, має стати ключовим принципом у розробці освітніх програм для бакалаврського, магістерського та докторського рівнів за тим самим освітнім профілем.

У контексті підвищення привабливості освітніх програм розглядаються такі можливості, як одночасне навчання за двома освітніми програмами та академічна мобільність. Причому, академічна мобільність має розглядатися «виключно як засіб чи інструмент успішного завершення освітньої програми. ... Реалізація права на академічну мобільність студентів має бути забезпечено саме при навчанні за освітньою програмою на рівні магістра та за докторською програмою» [5].

Студентська участь відіграє вирішальну роль у формуванні освітніх програм, оскільки вона сприяє розвитку програм, які відповідають реальним потребам та інтересам студентів. Активна участь студентів у процесі розробки навчальних планів може забезпечити більшу релевантність та практичну цінність освіти, яку вони отримують. Це також може підвищити їх мотивацію та включеність у навчальний процес, оскільки вони відчують, що їхній голос має значення і впливає на освітнє середовище. Крім того, студентське самоврядування може виступати важливим механізмом для впливу на освітню політику закладу, сприяючи формуванню лідерських та управлінських навичок серед студентів. Включення студентів у процеси моніторингу та оцінки освітніх програм також може сприяти постійному підвищенню якості освіти.

Інтернаціоналізація освіти як процес інтеграції міжнародних, міжкультурних або глобальних вимірів у мету, функції та реалізацію цілей вищої освіти охоплює різні дії, такі як: залучення студентів та викладачів у міжнародні програми обміну, розробку спільних освітніх програм з іноземними установами, а також створення курсів, які готують студентів до глобального ринку праці. Інтернаціоналізація також сприяє формуванню освітніх програм, які відповідають міжнародним стандартам якості та забезпечують студентам компетенції, необхідні для роботи в міжнародному контексті. Вона відіграє ключову роль у забезпеченні якості освіти та її актуальності, оскільки глобалізація вимагає від випускників здатності ефективно працювати в різноманітних культурних та економічних умовах.

Європейська освітня мережа Eurydice є важливим ресурсом для розуміння організації та функціонування освітніх систем у Європі. Вона надає детальні описи національних освітніх систем, порівняльні дослідження з конкретних тем, а також індикатори та статистику в галузі освіти [6].

Україна офіційно приєдналася до мережі Eurydice у січні 2024 року. Це дозволяє українським освітнім установам отримувати доступ до актуальної інформації про освітні системи інших країн Європи, що сприяє інтеграції української освіти в європейський освітній простір [1, 3].

Аналіз міжнародних документів та досліджень, таких як роботи Європейської освітньої мережі EURYDICE, підкреслює необхідність адаптації зарубіжного досвіду з урахуванням національних особливостей. В Україні, зокрема, рекомендується розробка власної моделі освіти, яка б враховувала специфіку місцевого ринку праці та культурні реалії. Такий підхід дозволить створити освітні програми, які будуть ефективно інтегрувати студентів у робочий простір, сприяючи їх професійному розвитку та задоволенню потреб суспільства.

Висновки. В контексті сучасних вимог до освіти, інтеграція міждисциплінарних знань та практичних навичок є вирішальною для формування ефективних освітніх програм. Згідно з останніми дослідженнями, акцент на STEAM-освіту та проектне навчання сприяє розвитку критичного мислення та творчих здібностей студентів. Освітні програми, які включають інтерактивні методи, використання технологій віртуальної реальності та ШІ, змішане навчання, а також 3D друк, відкривають нові можливості для навчання та розвитку. Важливою є також розробка методик для збору об'єктивної інформації про відповідність освітніх програм освітнім стандартам та потребам ринку праці, що дозволить оптимізувати їх моніторинг та акредитацію. Українська система освіти може впровадити ці інновації, щоб забезпечити гнучкість, інноваційність та студентоцентрованість освітніх програм, які будуть відповідати сучасним освітнім стратегіям та ринку праці.

Перспективи подальших досліджень полягають у аналізі моделей реалізації права студентів на вибір компонент освітньої програми та донесення їх до здобувачів.

Список використаних джерел

1. Євроінтеграція української освіти: відбувся воркшоп у межах співпраці з Eurydice Network (Київ, 7 червня 2024). <https://iea.gov.ua/yevrointegracziya-ukrayinskoyi-osvity-vidbuvsya-vorkshop-u-mezhah-spivpraczi-z-eurydice-network-kyuiv-7-cheravnua-2024-r/>
2. Закон «Про освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Поглиблення співпраці з ЄС: Україна приєдналася до європейської освітньої мережі Eurydice Network. <https://iea.gov.ua/poglyblennya-spivpraczi-z-yes-ukrayina-pruyednalasya-do-yevropejskoyi-osvitnoyi-merezhi-eurydice-network/>
4. Про вищу освіту в Україні. Про вищу освіту в Україні – Навчання в Україні (studyinukraine.gov.ua)
5. Федорченко Ю. Про підходи до формування і реалізації університетських освітніх програм <http://education-ua.org/ua/component/content/article/12-articles/1283-pro-pidkhodi-do-formuvannya-i-realizatsiji-universitetskikh-osvitnikh-program>
6. Welkom to Eurydice. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/>

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Павлишина Наталія

к. пед. н., доцент

Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Проблема адаптації майбутніх спеціальних педагогів до навчального процесу вимагає пошуку нових засобів та методів прискорення соціалізації здобувачів освіти та активного входження до нового освітнього середовища закладу вищої освіти. У своїх наукових доробках окремі аспекти процесу адаптації майбутніх педагогів досліджували К. Андросович, С. Волошин, К. Демида, Н. Кулеша, Л. Мельник, Л. Штомпель та ін.

Енциклопедія для фахівців соціальної сфери трактує адаптацію як «пристосування особистості до умов нового соціального середовища, яке відбувається шляхом формування стосунків із соціальними об'єктами та суб'єктами її життя» [9].

На думку Н. Кулеша, адаптація до навчального процесу у закладах вищої освіти передбачає три послідовних та взаємозамінних етапи: перед адаптація, адаптація та постадаптація. Компонентами процесу адаптації виступають емоційний, когнітивно-рефлексивний, мотиваційно-вольовий, поведінковий. Саме свідомий самоконтроль, здатність до рефлексії, високий рівень мотивації та саморегулювання поведінки сприяють успішній адаптації здобувачів освіти до умов нового освітнього середовища [5].

Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволив класифікувати чинники успішної адаптації майбутніх спеціальних педагогів у закладах вищої освіти.

Так, С. Волошин в процесі адаптації здобувачів освіти виокремлює зовнішні та внутрішні чинники нового соціального середовища, спрямованого створити належні комфортні умови навчального процесу [2].

К. Андросович класифікує наступні чинники успішної адаптації здобувачів освіти до процесу навчання: соціальні (рівень знань, умінь та навичок), психологічні (рівень мотиваційно-рефлексивної сфери) та біологічні (коректність організації навчального процесу відповідно до стану здоров'я адаптованого) [1].

Авторка наголошує на важливій ролі педагогічного впливу та застосуванні особистісно-орієнтованого підходу до кожного учасника освітнього процесу [1].

К. Демида вважає, що процес успішної адаптації здобувачів освіти до навчання залежить від наступної групи чинників: нове навчальне середовище; нове соціально-психологічне середовище; новий інформаційний простір [3].

Навчальне середовище характеризується адекватними вимогами закладів освіти до учасників освітнього процесу, налагодженою роботою колективу, сприятливим психологічним кліматом. Соціально-психологічне середовище передбачає активне пристосування та інтеграцію здобувача освіти у новий соціальний простір та його готовність активно організовувати його студентське життя. Інформаційний простір характеризується проявом здобувачем освіти його когнітивної мотивації та пізнавальних інтересів, систематичним та неперервним пристосуванням до нових умов [3].

На думку С. Волошиної, успішність процесу адаптації здобувачів освіти залежить від емоційно-вольової та мотиваційної сфери, стресостійкості та психологічного потенціалу особистості. Активна та пасивна стратегії адаптації є досить важливими, оскільки майбутні спеціальні педагоги стають беззаперечними учасниками адаптаційного процесу, впливаючи на своє життя [2].

Л. Штомпель стверджує, що важливими чинниками процесу успішної адаптації здобувачів освіти виступають відповідні компоненти навчального процесу: пристосування до нових умов; орієнтація в новому освітньому середовищі; встановлення та налагодження відповідного стилю поведінки; співпадіння власних уявлень про заклад вищої освіти з реальністю; адекватні вимоги педагогічного колективу до успішності [6].

В цілому, адаптація майбутніх спеціальних педагогів до навчального процесу характеризується її чинниками: соціальними та індивідуальними. Соціальні чинники передбачають комфортність нового освітнього середовища, відповідне матеріальне забезпечення здобувача освіти, професійну компетентність педагогічного колективу, сприятливий психологічний клімат, налагоджена комунікація між усіма учасниками освітнього процесу, тощо. Індивідуальні чинники адаптації характеризуються наявністю мотивації до

навчання, рівнем інтелектуального розвитку здобувача освіти, здатністю до рефлексії та само оцінювання, високим рівнем стресостійкості, тощо.

Отже, особливості адаптації майбутніх спеціальних педагогів до навчального процесу характеризуються системою відповідних чинників (соціальних та індивідуальних), що сприяють активній інтеграції здобувачів освіти до нового освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Андросович К.А. Психологічні чинники соціальної адаптації першокурсників в умовах освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу: дис. ... канд. психол. наук. : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія». Сєверодонецьк. 2015. 274 с.
2. Волошин С.М. Особливості змісту соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Психологія». 2019. № 9, серпень. С. 73-76.
3. Демида К.Є. Соціально-психологічні чинники адаптації сільської молоді до навчання у вищих навчальних закладах I та II рівнів акредитації: дис. ... канд. психол. наук. : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія». Київ. 2021. 213 с.
4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за ред. І. Звереві. Київ; Сімферополь: Універсум. 2012. 536 с.
5. Кулеша Н.П. Психологічні особливості адаптації студентів із дистантних сімей до умов навчання у ВНЗ за тривалістю відсутності батьків. Наукові записки. Серія «Психологія». Видавництво Національного університету «Острозька академія». Острог. 2016. Випуск 30. С. 108-119.
6. Штомпель Л.М. Психологічні особливості адаптації учнів до складання ЗНО: дис. ... доктор філософії у галузі психології. : спец. 053 «Психологія». Київ. 2021. 192 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ – ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАННІ КУРСАНТІВ-ЮРИСТІВ

Буданов Олександр
аспірант

Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти
ННІ «Українська інженерно-педагогічна академія»
Харківський національний університет, Україна

В останні роки Інтернет-технології значно змінили обличчя освіти, зокрема в галузі підготовки курсантів-юристів. Ці технології відкривають нові горизонти в удосконаленні дидактичних принципів, включаючи принцип наочності [1,2].

Викладачі, готуючи заняття, можуть легко витягувати необхідний візуальний матеріал - слайди, зображення, відеозаписи тощо - з серверів, а

потім, використовуючи спеціалізовані програми, створювати мультимедійні ролики всього за кілька хвилин. Цей процес може бути колективним, залучаючи курсантів-юристів до розробки ілюстративного контенту, що сприяє активному навчанню та покращенню сприйняття інформації.

Однією з важливих переваг застосування Інтернет-технологій є зміна ставлення курсантів-юристів до іспитів та інших форм звітності. Традиційно іспити сприймаються як стресові випробування, що викликають страх і негативні асоціації з навчанням.

Інтерактивні платформи дозволяють курсантам-юристам проводити самоконтроль і оцінку своїх знань у спокійній обстановці, що сприяє більш конструктивному сприйняттю процесу навчання. Помилки стають не покаранням, а можливістю для системи підтримати курсанта-юриста, допомагаючи йому усунути прогалини в знаннях. У разі серйозних труднощів курсант-юрист може звернутися за допомогою до викладача. Цей підхід створює атмосферу, де іспити втрачають свою загрозливу природу і стають менш стресовими.

Розглянемо переваги навчання з Інтернет-технологіями. Інтернет-технології також спрощують організацію та методику аудиторних занять, включаючи мультимедійні презентації в навчальний процес.

Курсанти-юристи можуть не лише читати підручники, але й переглядати електронні документи, що поглиблює їх знання та підвищує інтерес до навчальних дисциплін. Частина навчального часу курсанти-юристи можуть проводити за комп'ютерами, досліджуючи інформацію індивідуально або в групах, а накопичені питання обговорювати з викладачем. Це дозволяє викладачу зосередитися на індивідуальних запитах курсантів-юристів і вирішувати специфічні завдання.

Крім того, мережа надає можливості для спільного використання навчальних матеріалів, що сприяє поширенню найкращих практик та досягнень педагогів. Хоча перегляд лекцій у запису не завжди може замінити живе спілкування з викладачем, доступ до записів унікальних лекцій надає цінні можливості для навчання, особливо в форматі реального часу або дистанційного доступу.

Курсанти-юристи можуть отримати доступ до лекцій висококваліфікованих спеціалістів, що розширює їх горизонти та поглиблює розуміння предмета.

Розглянемо приклад використання Інтернету для скачування інформації з баз міжнародного права. Одним із важливих аспектів навчання курсантів-юристів є вміння шукати та завантажувати інформацію з Інтернету, зокрема з баз даних міжнародного права. Розглянемо, як можна це зробити на практиці.

Етап I. Вибір бази даних. Передусім необхідно обрати надійні ресурси. Для міжнародного права це можуть бути:

1. UN Digital Library (цифрова бібліотека ООН);
2. Eur-Lex (доступ до законодавства Європейського Союзу);

3. International Court of Justice (Міжнародний суд ООН).

Етап II. Пошук інформації:

1. Перейдіть на вибрану платформу. Наприклад, зайдіть на сайт UN Digital Library;

2. Використовуйте функцію пошуку. Введіть ключові слова, такі як "права людини", "міжнародні договори" або конкретну назву документа;

3. Фільтруйте результати. Використовуйте доступні фільтри для звуження пошуку (дата, тип документа, мова тощо).

Етап III. Завантаження документа:

1. Оберіть потрібний документ зі списку результатів;

2. Перегляньте анотацію або короткий опис, щоб упевнитися, що це саме те, що вам потрібно;

3. Натисніть на посилання для завантаження. Зазвичай це кнопка «Download» або «Скачати»;

4. Збережіть файл на свій комп'ютер. Переконайтеся, що файл зберігається у зрозумілому місці, наприклад, на робочому столі або в папці "Документи".

Етап IV. Використання отриманих даних:

1. Відкрийте завантажений документ та ознайомтеся з його змістом;

2. Використовуйте інформацію для підготовки доповідей, курсових або дипломних проектів. Зробіть необхідні посилання на джерела в своїх роботах.

Навички самостійної роботи з інформацією, отриманою з Інтернету, є надзвичайно важливими для курсантів-юристів. Курс навчання базується на дослідницькому підході, де формування навичок роботи в мережі здійснюється через вирішення практичних завдань.

Навчальний процес можна розбити на кілька послідовних етапів:

1. Аналіз завдання: Курсанти-юристи отримують завдання, яке пов'язане з навчальним планом, вибирають актуальну тему та отримують доступ до необхідних ресурсів. На цьому етапі важливо, щоб курсанти-юристи усвідомлювали важливість самостійного вибору теми, що сприяє їх залученості та відповідальності за навчальний процес.

2. Пошук інформації: На цьому етапі курсанти-юристи опановують методи пошуку та класифікації інформації, навчаються відсіювати нерелевантні дані та аналізувати тему за допомогою ключових слів. Цей процес включає в себе освоєння різних інструментів пошуку та навігації в Інтернеті, що є важливим навиком у сучасному інформаційному суспільстві.

3. Застосування отриманої інформації: На заключному етапі курсанти-юристи застосовують свої знання в курсових і дипломних проектах, активно взаємодіючи з викладачем. Співпраця на цьому етапі стає особливо важливою, оскільки вона дозволяє курсантам-юристам не лише глибше опановувати матеріал, але й отримувати конструктивний зворотний зв'язок від викладача.

Впровадження Інтернет-технологій у вищу юридичну освіту сприяє не лише оптимізації навчального процесу, але й формуванню нового освітнього середовища, яке відповідає актуальним соціальним та професійним вимогам

[3]. Цифровізація навчання забезпечує доступ до широкого спектра інформаційних ресурсів, що значно розширює горизонти знань курсантів-юристів та сприяє розвитку критичного мислення. Застосування електронних платформ для дистанційного навчання і інтерактивних матеріалів дозволяє реалізувати індивідуалізацію освіти, адже студенти можуть вчитися у зручному для них темпі та обирати матеріали, що відповідають їхнім інтересам. Це, у свою чергу, стимулює мотивацію та активну участь у навчальному процесі. Крім того, використання новітніх технологій відкриває можливості для інтеграції практичного досвіду у навчання. Наприклад, симуляції судових процесів або роботи в юридичних клініках, проведені в онлайн-форматі, дають можливість студентам набути практичних навичок, що є критично важливими для їхньої майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, розробка та впровадження інноваційних навчальних підходів у юридичну освіту стає не лише важливим завданням, але й необхідною умовою підготовки кваліфікованих фахівців, здатних ефективно функціонувати в умовах сучасного інформаційного суспільства. Перехід до цих методів навчання є реакцією на динамічні зміни у правовій системі та суспільстві, що вимагає від курсантів-юристів нових знань і навичок.

Список використаних джерел

1. Постернак, Н. О. "Використання інтернет-технологій у роботі викладача вищого навчального закладу." Молодий вчений 4 (2017): 425-428.
2. Адамова, І. З., and М. І. Уграк. "Використання інтернет-технологій у навчальному процесі." Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки 1 (2014): 374-379.
3. Budanov, O. "Роль інформаційних технологій у процесі професійної підготовки курсантів-юристів військово-юридичних факультетів." Problems of Engineer-Pedagogical Education 80 (2023).

Section: Physical Culture and Sports

ОСНОВНІ МЕТОДИ ДЛЯ ЗБІЛЬШЕННЯ ІНТЕРЕСУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анпілов Олексій

здобувач вищої освіти магістерського рівня
група 2МФКСз

Кафедра теорії та методики фізичного виховання
Бердянський державний педагогічний університет

Формування здорового способу життя здобувачів вищої освіти в освітньому процесі навчального закладу є основною метою фізичного виховання, завданнями якого стають підвищення функціональних, адаптивних можливостей організму, виховання і розвиток особистості.

За допомогою знань, отриманих на заняттях, здобувачі вищої освіти повинні не тільки навчитися усвідомлювати соціальну значимість фізичної культури в розвитку особистості і підготовки студента до професійної діяльності, а й сформувати мотиваційно-ціннісне ставлення до фізичної культури, установки на здоровий спосіб життя, розвиток і вдосконалення психофізичних здібностей, придбання професійно значущих фізичних якостей.

Основними складовими педагогічної системи безперервного фізичного виховання є: створення організаційно-педагогічних умов, використання нових інноваційних підходів. Серед них важливе місце займає рухова активність, спрямована на формування у здобувачів вищої освіти навчального, виховного, розвивального і оздоровчого компонентів фізичної культури і їх психічну, функціональну і фізичну підготовленість.

Підвищення інтересу до рухової (фізичної) активності здобувачів вищої освіти та задоволення їх потреби в оздоровленні та активному відпочинку досягаються шляхом застосування різних форм позанавчальної та спортивно-масової роботи. Дані численних медичних досліджень підтверджують той факт, що оптимальна фізичне навантаження сприяє збереженню здоров'я, перешкоджає виникненню багатьох захворювань і патологічних станів в організмі, сприяє поліпшенню показників фізичного розвитку людини, зміцнює м'язову, серцево-судинну, дихальну та інші системи організму людини.

Слід зазначити, що особливе значення у формуванні фізичної культури особистості мають регулярні заняття обраним видом спорту. Як відомо, спорт, є складовою частиною фізичної культури, що включає різноманітні фізичні вправи та ігри, які виконуються в умовах змагальної діяльності, з прагненням котрі займаються до досягнення максимально високого результату. Спорт характеризується змагальністю, емоційністю і

видовищністю, задовольняє потреби людини в руховій діяльності. Активні заняття спортом сприяють не тільки підвищенню витривалості і поліпшення працездатності організму; вони є одним з кращих способів збереження і зміцнення здоров'я людини, формують культуру здоров'я. У вищій школі існує чітко налагоджена система фізичного виховання, спрямована на задоволення потреби студентів в руховій діяльності. Важливу роль в ній грають функціонують в вузах спортивні клуби. До завдань спортивного клубу входять: пропаганда спорту, організація спортивних секцій, відбір кращих спортсменів для комплектування збірних команд з видів спорту.

Сучасна організація фізичного виховання на основі нових форм навчально-виховного процесу формує спортивну культуру здобувача вищої освіти, мотивацію і інтерес до спортивного стилю в життя в подальшому, використовуючи найефективніші методи:

- пояснювально-ілюстративний метод: здобувачі вищої освіти отримують знання, слухаючи лекцію, з навчальної або методичної літератури у "готовому" вигляді; сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, вони залишаються в межах репродуктивного (відтворювального) мислення;

- репродуктивний метод: застосування вивченого на основі зразка, моделі діяльності або загальноприйнятих підходів під час семінарських (практичних занять); діяльність тих, кого навчають, є алгоритмічною, тобто відповідає інструкціям, розпорядженням, правилам - в аналогічних до представленого зразка ситуаціях;

- метод фізичної вправи: використовується з метою розвитку фізичних якостей та формування рухових умінь і навичок; передбачає використання методів регламентованої вправи, стандартно-повторної та перемінної вправи;

- метод проблемного викладання: використовуючи доцільні джерела й засоби під час лекційних і практичних занять, педагог, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, наводить систему доведень, порівнюючи погляди, різні підходи, показує спосіб розв'язання поставленого завдання;

- пошуковий, або евристичний метод: використовується в тій чи іншій мірі у всіх формах навчальних занять та під час індивідуальної чи самостійної роботи студента; його суть - в організації активного пошуку розв'язання висунутих викладачем (чи самостійно сформульованих) пізнавальних завдань, в визначених випадках під керівництвом викладача, або на основі наведених прикладів і вказівок; процес мислення набуває продуктивного характеру, але його поетапно скеровує й контролює педагог або самі студенти на основі роботи над навчально-методичною літературою;

- дослідницький метод: після аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань та короткого усного або письмового інструктажу ті, кого навчають, самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть спостереження й виміри, наприклад, об'єму та інтенсивності фізичного навантаження, виконують інші пошукові дії; ініціатива, самостійність, творчий пошук виявляються в

дослідницькій діяльності найповніше; такий метод є пріоритетним у самостійній підготовці здобувачів вищої освіти.

Також неодмінно треба звернути увагу на змагально-ігровий метод, який є одним з найефективніших для збільшення інтересу до фізичного виховання серед здобувачів вищої освіти. Основу методу становить певним чином підпорядкована ігрова рухова діяльність відповідно до обраного або умовного "сюжету" (здуму, плану гри), в якому передбачається досягнення певної мети багатьма дозволеними засобами в умовах постійної та значною мірою випадкової зміни ситуації. Він використовується або в елементарних формах (наприклад, проведення випробувань під час занять на краще виконання окремих елементів техніки рухів: хто більше разів попаде до баскетбольного кільця м'ячами; хто стійкіше приземлиться; хто точніше попаде на планку та ін.), або у вигляді напівофіційних та офіційних змагань, яким надається в основному підготовчий характер (прикидки, контрольні, класифікаційні змагання).

Список використаних джерел

1. Александров Д. Категорія «інтерес» як об'єкт протосоціологічної і соціологічної рефлексії. Київ: Інститут соціології Академії наук України; 2009. 197 с.
2. Балбенко С. Ю. Виховання в студентів інтересу до занять фізичною культурою. Фізичне виховання дітей і молоді. К., 2008. 402 с.
3. Імас Є.В., Дутчак М.В., Трачук С.В.. Стратегія та рекомендації по здоровому способу життя та рухової активності: сб. матеріалів ВОЗ – Київ: Олимп. лит., 2013. – 528 с.
4. Киричок Ю. Фізичне виховання, спорт та здоров'є людини: досвід, проблеми, перспективи (у циклі Анохінських читань): матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції. 10 грудня, 2021 р., Київ / Київ. ун-т імені Бориса Грінченка; за заг. ред. О. В. Ярмолюк. – К.: Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2021. – 350 с.
5. Фізичне виховання та спорт в закладах вищої освіти: матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції. (м. Харків, 22 травня 2020 року). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця; 2020. 142 с.

Section: Psychology

ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИГОРЯННЯ: УМОВИ І ФАКТОРИ ВИНИКНЕННЯ

В'юнковська Жанна

здобувачка вищої освіти магістерського рівня

Дучимінська Тамара

к.псих.н., доцент

Кафедра психології

Волинський національний університет, імені Лесі Українки, Україна

Слід провести розмежування між емоційним вигоранням і перевтомленням. Перевтомлення відрізняється тим, що воно є фізіологічним станом організму; наслідок тривалої активності без відпочинку. Воно проходить досить швидко, якщо людина надала собі достатньо часу для відпочинку. Емоційне вигорання, з іншого боку, перш за все відрізняється емоційним виснаженням. Найчастіше воно виникає у людей, пов'язаних з професією «людина - людина», проте поступово розповсюджується і на інші професії. Поняття емоційного вигорання вперше ввів у 1974 році американський психіатр Герберт Фрейденбергер. Він зауважив, що у фахівців допоміжних професій - лікарів, психологів, вчителів - з часом виникає та зростає емоційне виснаження. Іншими словами, емоційна реакція на події, навіть важливі, зменшується, люди стають байдужими до оточуючих і того, що раніше їх зацікавлювало. З цього моменту тема професійного вигорання привертала все більше уваги різних дослідників з різних країн. Наприклад, в Японії ведеться статистика смертей від перевтоми, включаючи самогубства на тлі робочого стресу. Феномен емоційного вигорання є однією з найбільш актуальних проблем психологічної науки і практики. Співробітники більшості сучасних організацій, професійна діяльність яких пов'язана з необхідністю здійснення емоційно напружених контактів в тій чи іншій мірі схильні до вигорання і водночас майже не інформовані з методами його попередження і профілактики. Ніщо так не є для людини сильним навантаженням і таким же випробуванням, як інша людина», – ця метафора належать Рогінській Т. І., яка досліджує феномен емоційного вигорання [3].

Вигорання виникає як захисна реакція на стресові впливи, негативно впливає на психофізичне здоров'я та ефективність у професійній діяльності і проявляється в почутті виснаження, особистісної відстороненості від суб'єктів діяльності та зниження мотивації до виконання професійних обов'язків.

У вітчизняній і зарубіжній психології проводилися дослідження, пов'язані з феноменом вигорання (Г. Фрейденбергер, К. Маслач, П. Торнтон, К. Кондо, Є. Махер, А. Пайнс, К. Роджерс, В. В. Бойко, Т. В. Форманюк, В. Е. Орел, Н. В. Водоп'янова).

У зарубіжній психологічній науці ця проблема представлена чисельними дослідженнями таких вчених як Г. Сельє, Р. П. Мильруд, Д. Брайт, Ф. Джонс, Г. А. Робертс ін. До вітчизняних вчених, які досліджували цей феномен ми можемо віднести таких дослідників як: В. Бойко, Н. Водоп'янова, Є. Старченкова, Т. Зайчикова, Л. Карамушка, Л. Малец, О. Марковець, В. Орел, В. Павленко, Л. Китаєв-Смик, М. Скугаревська, Д. Трунов, Т. Ронгінська, В. Богуш, Т. Форманюк та ін.

Даний феномен вивчається більше тридцяти років, опубліковано безліч праць на цю тему, але єдиного визначення синдрому вигорання дотепер не існує. У 1974 році американський психіатр Фрейденберг вперше застосував термін «синдром згоряння співробітників» для опису психологічного стану волонтерів служб психічного здоров'я. Цей синдром проявляється у вигляді виснаження, розчарування та відмови від роботи, «поразки або зношування, що відбувається в людини внаслідок різко завищених вимог до власних ресурсів і сил» [6, с. 159-166].

Що стосується вітчизняної психології – то перші згадки про цей феномен можна знайти у працях Б. Г. Ананьєва (1969). Він вживав термін «емоційне вигорання», для позначення деякого негативного явища, що виникає у людей професій «Людина-людина», і пов'язаного з міжособистісними стосунками [4].

Згідно з ВООЗ, можна виділити три ознаки синдрому вигорання. Відчуття мотиваційного або фізичного виснаження. Фізичне виснаження - це постійне виснаження сил, а мотиваційне - коли фізичні сили є, але немає мотивації виконувати робочі завдання. Мотиваційне виснаження 9 більше стосується творчих завдань, нових проєктів, неприємних обов'язків, тобто всього, що вимагає більшої мотивації, ніж виконання рутини. Зростаюча психічна віддаленість від професійних обов'язків, відчуття негативізму або цинізму до професійних обов'язків. Це проявляється в байдужості до роботи або опорі до неї: людина може частіше запізнюватися, проводити більше часу на обіді, відмовлятися від нових завдань, розтягувати виконання стандартних завдань або відкладати їх, замінюючи непотрібними справами. Загальне зниження працездатності, коли людині важко виконувати той обсяг роботи, який раніше легко давався.

Емоційне вигорання є формою професійної деформації особистості. Даний стереотип емоційного сприйняття дійсності складається під впливом ряду чинників (зовнішніх і внутрішніх). До зовнішніх відносять: хронічну напругу психоемоційної діяльності, дестабілізуючу організацію діяльності, підвищену відповідальність за виконуючі функції і операції, несприятливу атмосферу професійної діяльності, психологічно «важкий» контингент, з яким має справу професіонал в сфері спілкування. До внутрішніх відносять: схильність до емоційної ригідності, інтенсивну інтеріоризацію (сприйняття і переживання) обставин професійної діяльності, слабку мотивацію віддачі в професійній діяльності.

У багатьох дослідженнях показано важливість «зворотного зв'язку» як значущого елемента профілактики вигорання. Відсутність зворотного зв'язку

призводить до підвищення рівня емоційного виснаження і деперсоналізації, зниження професійної самоефективності.

Визначення рівня емоційного вигорання можна здійснити за допомогою методики В. В. Бойко «Методика діагностики рівня емоційного вигорання» та опитувальником виявлення емоційного вигорання МВІ К. Маслач і С. Джексон.

Профілактичні заходи мають бути спрямовані на зняття емоційної напруги, підвищення мотивації, встановлення балансу між витраченими зусиллями і одержуваним результатом.

Отож, емоційне вигорання стосується кожного, якщо не роз'ясняться основні проблемні питання і не налагодиться атмосфера міжособистісних стосунків. Важливо усвідомити потребу профілактики перевтомлення, продумати чергування форм праці і відпочинку та інших засобів попередження даного феномену. Потрібно створити курси, проводити тренінги, щоб сформувати навички боротьби з проявами емоційного вигорання.

Список використаних джерел

1. Карпенко О.Г. Професійне становлення соціального працівника // Навчально-методичний посібник. – Київ: ДЦССМ, 2004. – С. 164.
2. Стресові стани населення України в контексті війни: результати всеукраїнського опитування. Інститут соціології НАН України. 2023. 43 с.
3. Травматичні події: психологічна підтримка та самодопомога, довідник для фахівців і фахівчинь допоміжних професій соціальної сфери, які працюють з внутрішньо переміщеними особами та постраждалим населенням. Рада Європи. Київ, 2022. 92 с
4. Ярема Р.Т. Психотехнологія роботи з кадровим резервом на заміщення керівних посад в органах виконавчої влади // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України –2012. – С. 2 // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського // [Електронний ресурс] – Режим доступу до <http://www.nbu.gov.ua>

Section: Technical Sciences

INVESTIGATION OF THE IMPACT OF LASER RADIATION ON GLASS-BASED COMPOSITE MATERIALS

Bernatskyi Artemii

Head of the Department

Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher

Bondarieva Valentyna

Deputy head of the department

Nabok Taras

Junior researcher

Siora Oleksandr

Researcher of the Department

Department of Specialised High-Voltage Equipment and Laser Welding

E. O. Paton Electric Welding Institute of the

National Academy of Sciences of Ukraine

With the advancement of modern technologies, the aviation industry is increasingly turning to composite materials, among which glass-containing materials, particularly fiberglass-reinforced plastics, play a leading role. Due to their high mechanical properties and resistance to high temperatures, fiberglass-reinforced plastics have become indispensable in the production of drones, which are widely used in both civilian and military aviation. However, the emergence of new threats, such as laser weapons, raises concerns about the reliability of these materials in combat situations. Laser radiation can be a significant factor in the degradation of composite material structures, making it crucial to study the behavior of fiberglass-reinforced plastics under the influence of high-power lasers. Such research will not only provide a deeper understanding of destruction mechanisms but also contribute to the development of effective strategies for countering UAVs with laser radiation.

At the early stages of fiberglass production, it became the most widely used reinforcing material. This marked a revolutionary period when fiberglass successfully replaced metal in high-tech engineering industries. Even with the significant advancements in graphene and carbon fibers, fiberglass still accounts for over four-fifths of the global polymer composite market. Estimates suggest that 85% of all glass produced annually worldwide is used for reinforcing plastics. One of the most common representatives of this class of composite materials is fiberglass FR-4, whose properties justify and contribute to its dominance in the composite market. It has excellent tensile strength (about 4.6 GPa), as well as resistance to compression and impact loads, dimensional stability, and corrosion resistance. It is malleable and relatively easy to process into fibers, has highly competitive specific strength due to its low density (approximately $2.5 \times 10^{-3} \text{ kg/m}^3$), and is inexpensive compared to other

composites. For many applications, it is also crucial that fiberglass is non-hygroscopic (does not absorb moisture from the environment), does not decompose, and is non-combustible.

Several studies have investigated the effects of laser radiation on glass-containing composite materials. These studies revealed that laser radiation leads to rapid localized heating of the material, causing destruction such as evaporation and delamination. The thickness of the evaporated layer reaches 1-2 mm, depending on the exposure time and laser power. Prolonged exposure to laser radiation can result in complete material destruction.

The study aimed to explore the behavior of fiberglass when exposed to high-power laser radiation, with the goal of identifying the optimal fracture parameters for this composite material. Given the increasing relevance of laser weapons in countering unmanned aerial vehicles (UAVs) made of fiberglass-based composites, it is crucial to understand how laser parameters—such as power, beam diameter, and angle of incidence – affect material destruction efficiency. For the experiments, a Nd:YAG laser with a power output of up to 4.4 kW and a wavelength of 1.06 μm was used. Fiberglass sheets measuring 1000×500×2 mm were subjected to varying laser settings, including power (1-4 kW), beam diameter (5-20 mm), incidence angles (30°, 45°, 60°, 90°), and beam speed (0.5-2 m/min).

The results revealed that the most effective material destruction occurred with a perpendicular beam incidence (90°) at 1 kW, with a minimum exposure time of 0.5 seconds. As the incidence angle decreased to 30°, the exposure time required for guaranteed destruction increased to 1 second, due to the larger beam area and reduced power density. A beam diameter of 10 mm necessitated longer exposure times, especially at a 30° angle, where up to 3 seconds were required. When the diameter increased to 15 mm, power had to be raised to 2-4 kW for effective destruction. No fracture occurred at 4 kW power and a beam speed of up to 1.5 m/min, highlighting the need for parameter optimization based on different conditions.

Graphical analysis indicated that to ensure destruction of a 2 mm thick fiberglass sheet, an energy exposure of at least 2500-3500 J/cm² was necessary. At exposures below 2500 J/cm², destruction was not guaranteed. The study also found that energy exposure was relatively unaffected by beam diameter changes, with levels remaining around 2500 J/cm² for powers of 1-2 kW, but decreasing to 2250 J/cm² at 4 kW. Additionally, a power density of 2000 W/cm² was required to penetrate 2 mm thick fiberglass at powers of 1 kW or higher. When power was reduced to 0.5 kW, achieving the necessary density became more challenging, requiring either precise optical systems or increased power, which would complicate the technology and raise costs.

Funding.

This research was funded by the National Research Foundation of Ukraine under the project No. 2023.04/0166 “ Study of the effect of a laser beam on the materials of UAV parts and substantiation of the technical parameters of the laser equipment of the mobile complex to combat them” (grant support No. 155/0166 dated August 01, 2024).

ГЕОДЕЗИЧНІ ПІДХОДИ В СУЧАСНОМУ ПРОЄКТУВАННІ МІСЬКОЇ ЗАБУДОВИ

Канівець Олена

Доктор філософії з геодезії та землеустрою, доцент
Кафедра геодезії та землеустрою
Сумський національний аграрний університет, Україна

Геодезичні методи стали невід'ємною частиною сучасного проектування міської забудови. Вони забезпечують точність і надійність вимірювань, що є критичними для ефективного планування та будівництва міських інфраструктур. Геодезія, як наука, що вивчає вимірювання поверхні Землі, є одним з основних інструментів у розробці міської інфраструктури, будівництві та інженерних проєктах. Завдяки цим методам можна забезпечити належну точність даних, що впливає на якість і ефективність всіх етапів робіт у містобудуванні.

Сучасне проектування міських територій передбачає врахування безлічі факторів: від рельєфу місцевості до просторового розташування будівель та інфраструктурних об'єктів. Геодезичні вимірювання допомагають отримати точну інформацію про ці параметри, що необхідно для ухвалення правильних рішень на етапі планування [1].

Геодезія дозволяє визначити координати об'єктів, висоту рельєфу, а також контролювати зміни на місцевості під час будівництва. Завдяки високоточним вимірюванням будівлі та інші конструкції можуть бути розміщені в просторі максимально ефективно, з мінімальними відхиленнями від проєктних планів.

Тахеометричне обстеження є одним із найпоширеніших методів, який дозволяє одночасно визначати горизонтальні і вертикальні координати точок місцевості, вимірюючи напрямки, відстані та висотні рівні. Завдяки цьому методу можна отримати повну інформацію про рельєф місцевості та точно визначити розташування об'єктів у просторі, поєднуючи функції теодоліта і нівеліра, що дає змогу одночасно вимірювати кути й відстані з високою точністю.

Тахеометри широко застосовуються у таких завданнях, як:

- тунельні роботи, де контроль точності вимірювань критичний для безпечного будівництва;
- моніторинг деформацій споруд - тахеометри допомагають фіксувати навіть незначні зміни у структурі об'єктів;
- вимірювання фасадів - точність у визначенні геометричних параметрів будівель важлива для подальшого проектування та конструювання [2].

Ще одним важливим методом є **супутникові технології**, зокрема GPS та GNSS (глобальні навігаційні супутникові системи). Ці технології дозволяють з високою точністю визначити розташування об'єктів, виконувати розмітку ділянок і проводити різноманітні геодезичні вимірювання в реальному часі.

GPS-приймачі, зокрема GNSS-пристрої, забезпечують точність до міліметра, що особливо важливо для проєктів, де навіть найменша похибка може призвести до серйозних наслідків.

Безпілотні літальні апарати, або дрони, стали важливим інструментом у сучасній геодезії. Вони дозволяють проводити зйомку місцевості з висоти, збираючи точні дані про рельєф і топографію території. Дрони оснащені високоточними камерами та GPS-навігаторами, що дозволяє створювати детальні 3D-моделі місцевості.

Завдяки дронам, геодезисти можуть швидко і ефективно отримувати дані навіть із важкодоступних територій. Це особливо корисно в містах, де забудова може ускладнювати традиційні методи зйомки. Крім того, дрони дозволяють економити час і ресурси, одночасно забезпечуючи високу точність вимірювань [3].

Сучасні геодезичні підходи дедалі більше орієнтуються на автоматизацію процесів та використання складних математичних моделей для інтеграції даних і прогнозування змін на місцевості. Сучасні інструменти дозволяють автоматично обробляти велику кількість даних, зменшуючи ризик людських помилок і прискорюючи процес збору інформації.

Крім того, моделювання та прогнозування змін місцевості стали важливим аспектом у містобудуванні. За допомогою геодезичних даних можна передбачити можливі зміни в рельєфі, ґрунтових умовах, а також відстежувати наслідки природних або антропогенних впливів, таких як зсуви, ерозії та інші природні процеси.

Геодезичні підходи в сучасному містобудівному проєктуванні забезпечують точність і надійність вимірювань, що є основою для успішної реалізації будь-яких будівельних або інженерних проєктів. Технології, що активно розвиваються, такі як GPS, дрони та автоматизовані системи збору й обробки даних, дозволяють підвищити ефективність проєктування і будівництва, забезпечуючи при цьому безпеку та стійкість міської забудови.

Геодезія сьогодні - це не просто наука про вимірювання, а інструмент, який допомагає створювати міста майбутнього з урахуванням усіх можливих факторів та ризиків.

Список використаних джерел

1. Проєктування міських територій: підручник: [у 2 ч.] / [за ред. І. Е. Линник, О. В. Завального] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. Ч. 2. 544 с. (Серія «Міське будівництво та господарство»)
2. Канівець О.М., Костюченко Ю.С. Геодезичні методи в містобудівельному проєктуванні: точність та надійність вимірювань//Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (14-16 травня 2024 р.), м. Суми, 2024. 658 с.
3. Браславська О.В., Дець Т.І., Рожі Т.А. Роль геодезії у розвитку дрон-технологій для вимірювання, картографування та моніторингу територій/Просторовий розвиток. КНУБА 2023. Вип. 5. С. 268-285

RECYCLING OF WASTE FROM BUILDING DESTRUCTION DURING THE WAR IN UKRAINE

Mykhailiuk Yuliia

Candidate of Technical Sciences, Assistant Professor

Korzhak Iryna

Bachelor

Department of Ecology

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

One of the negative consequences in modern cities is the significant amount of waste, particularly construction waste, which arises for various reasons. A particularly pressing issue today is the accumulation of waste resulting from the destruction of buildings, especially as the situation in Ukraine during the war is critical. Additionally, natural disasters such as devastating floods and earthquakes occur worldwide each year. In recent years, the issue of recycling and disposal of construction waste resulting from building destruction has become especially urgent. In the pre-war years, Ukraine placed significant emphasis on addressing the issue of solid household waste management. In most cases, the focus was on transitioning from landfill disposal to waste prevention, reduction of waste generation, and the implementation of sorting, recycling, and the use of solid household waste as material and energy resources. However, little attention was paid to the waste generated by the destruction of infrastructure.

Since 2014, Ukraine has been in a state of war, making the issue of recycling and disposal of construction materials resulting from destruction during military actions particularly urgent. In 2014, Ukraine signed the Association Agreement with the European Union. From the moment of signing, Ukraine committed to aligning its legislation with European standards, including in the field of waste management. Therefore, Ukrainian society must find ways to address the issue of recycling waste from destruction into other products that can be used in various areas of life.

As of early autumn 2023, the largest share of direct losses from military actions is attributed to the destruction of the housing stock, amounting to \$55.9 billion. A total of 167,200 housing units have been destroyed or damaged, of which 147,800 are private houses, 19,100 are apartment buildings, and 350 are dormitories. Among the regions most affected by the destruction of the housing stock are Donetsk, Kyiv, Luhansk, Kharkiv, Mykolaiv, Chernihiv, Kherson, and Zaporizhzhia regions.

The second and third largest losses by sector are infrastructure and industry, with enterprise losses amounting to \$36.6 billion and \$11.4 billion, respectively. Since the start of hostilities, 18 airports and civilian airfields, at least 344 bridges and overpasses, and over 25,000 kilometers of state, local, and municipal roads have been damaged. Losses in industry and enterprises include at least 426 large and medium-sized private enterprises and state-owned companies that have been damaged or destroyed due to the war.

According to experts from the KSE Institute project, the education sector is one of the hardest hit. As of early September 2023, this sector has suffered \$10.1 billion in war-related damages. Compared to June 2023, this amount has increased by over \$400 million. The total number of damaged and destroyed educational institutions now exceeds 3,500, including over 1,700 secondary schools, more than 1,000 preschools, and 586 higher education institutions. The regions with the highest number of damaged and destroyed educational institutions, according to regional military administrations, are Donetsk, Kharkiv, Kherson, Mykolaiv, Zaporizhzhia, and Kyiv regions.

Losses in the healthcare sector are also continuing to rise, reaching \$2.9 billion as of September 1, 2023. A total of 1,223 healthcare facilities have been destroyed or damaged due to the war, including 384 hospitals and 352 outpatient clinics.

Analyzing the current state of waste management from building destruction reveals that things in Ukraine are not as ideal as they should be. As of April 2024, approximately 223,237.3 tons of waste have been generated from destruction within Ukrainian territory.

However, there are currently pilot European projects being implemented in Ukraine. Although they are very few in number, they represent a good starting point for the development of recycling construction waste with the assistance of European colleagues. Below are three pilot projects that are currently being implemented in Ukraine.

GreenMix is a well-known company from Israel that is a leader in the recycling of construction waste, including that resulting from destruction, and in promoting ecological solutions. Since the Kyiv region has the highest amount of waste generation, plans are underway to build a recycling plant for debris from the demolition of destroyed high-rise buildings. It is expected that the recycled construction waste will be used as material for the reconstruction of destroyed cities. This is a cutting-edge technology that has not been previously available in Ukraine. However, the news about the construction of the plant emerged on August 15, 2022, and as of now, everything is still in the planning stage. Moreover, to utilize this recycling plant, it is necessary to sort the generated waste first.

The second pilot European project comes from the French company Neo-Eco, which has started work on a housing renovation project in Hostomel. The project will be funded by the French government in the amount of 45 million euros. Materials from destroyed structures near Hostomel Airport will be used for construction. Approximately 200 kg of samples were sent to France, where they were tested for contaminants and the possibility of reuse. Two stages of research were conducted: the first focused on safety analysis for reuse, and the second involved developing formulations to ensure that the concrete produced meets quality, strength, thermal conductivity, and flowability requirements. During the waste sorting process in the area, only 10% was sent for disposal, while the remaining 90% was recycled on-site using machinery. However, this is a relatively small area, and there is hope that such projects will continue to be implemented.

The last project comes from Japan, a country that provided Irpin with equipment to establish a waste management site for debris resulting from military actions. A land plot has already been identified in Irpin, and the first delivery of the necessary equipment has been organized. Overall, the program plans to allocate 39 units of equipment for the processing of construction waste.

Ukraine is striving to address the issue of recycling waste from destruction. However, there are challenges, including a lack of effective infrastructure and limited awareness of the importance of sorting, recycling, and reusing among participants in the construction process. Governmental and non-governmental organizations continue to work on improving the situation in this area, but there is still a long way to go before achieving an ideal state. Therefore, using construction waste as secondary raw materials will help reduce costs for new construction, reconstruction, and the restoration of destroyed facilities, as well as decrease the consumption of raw materials and alleviate the burden on landfills.

References

1. Economic Truth. The total amount of direct damage caused to Ukraine's infrastructure due to the war reaches \$151.2 billion - an estimate as of September 1, 2023 // Economic Truth. – URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/04/6/685311/>
2. The state of waste management from destruction in Ukraine as of April 2024 - Environment People Law // Environment People Law. – URL: <https://epl.org.ua/announces/stan-povodzhennya-z-vidhodamy-vid-rujnuvan-v-ukrayini-stanom-na-kviten-2024-roku/>
3. Fisunen P., Herasymova O. Directions for reducing the risks of war ecocide through the recycling of construction waste in real estate development / P. Fisunen, O. Herasymova // Economy and Society. – 2022. – Issue 45. – URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-41>
4. Kubrakov O. Japan handed over equipment for setting up a site for managing demolition waste in Irpin / O. Kubrakov // Ministry of Infrastructure of Ukraine. – URL: <https://mtu.gov.ua/news/34195.html>
5. Ulucan, M., Esat K., Alyamac. (2022). A holistic assessment of the use of emerging recycled concrete aggregates after a destructive earthquake: Mechanical, economic and environmental. Waste Management, vol. 146, pp. 53–65. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2022.04.045>

Section: Tourism and Hotel and Restaurant Business

КОНЦЕПЦІЯ PRT-FRIENDLY ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ СПОЖИВЧОЇ ЛОЯЛЬНОСТІ В ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ

Худавердієва Вікторія

к.е.н., доцент

Кафедра туризму

Кузнєцова Оксана

здобувачка вищої освіти другого рівня
Державний біотехнологічний університет

Еволюційні етапи розвитку людини протягом багатьох тисячоліть тісно пов'язані зі спілкуванням людей і тварин. Роль тварин у житті людини дуже значуща. У сучасному світі тварини часто являються деяким способом самовираження і ідентифікації почуттів та емоцій своїх господарів. Порода коханої собаки чи кішки стають навіть демонстрацією соціального статусу власника. Нерідко тварини використовуються і для надання допомоги людині, як, наприклад, собаки-поводирі, призначені для супроводу людей з вадами зору або сліпих людей. Однак найчастіше, заводячи собаку або кішку, її господар керується, перш за все, пошуком надійного друга або компаньйона. Слід зазначити, що більшість домашніх тварин чудово справляються з цією роллю. За даними дослідження Hilton [1], 58% власників тварин віддадуть перевагу пухнастій компанії у відпустці, ніж родичу або другу - людині. Hilton також зазначає, що 80% туристів з тваринами не хочуть залишати чотирилапих вдома і планують відпочинок з урахуванням їхніх потреб.

Культура «Pet-friendly» в останні роки набуває все більшої популярності, поширюючись на різні сфери діяльності людини. Іншим яскравим прикладом є Nestle Purina PetCare [2]. У Великобританії досвід спільного перебування господарів зі своїми домашніми тваринами на робочих місцях практикується з 2003 р., а в 2015 р. головний британський офіс PURINA® став першим серед усіх офісів компанії Nestle, де створено максимально комфортні умови для присутності собак. Поряд з деякими компаніями, активним просуванням концепції pet-friendly останнім часом займаються і підприємства громадського харчування, застосовуючи різні методи та підходи в обслуговуванні гостей з тваринами, формуючи тим самим певний сегмент лояльних гостей. Відомий і досвід співпраці між pet-friendly кафе, магазинами з продажу кормів та різної атрибутики для тварин та притулків для бездомних тварин. Така співпраця спрямована на проведення різних благодійних акцій із захисту бездомних тварин [3].

Постпандемійний період, безумовно, характеризується активним

підвищенням попиту на туристичні послуги. Саме за останні два роки експерти ринку фіксують досить стрімке зростання кількості поїздок туристів зі своїми домашніми тваринами, зазначаючи, що споживчий інтерес до подібних поїздок за період з 2020 по 2022 роки зріс приблизно у 5 разів.

Розглядаючи географію таких засобів розміщення, можна зазначити, що за даними дослідження, проведеного експертами багатьох туристичних сайтів світу у 2021 р. найсприятливішою країною для подорожі з тваринами є Італія. Згідно з Booking.com у країні налічується 18 176 готелів, в яких постояльцям дозволено жити разом із тваринами. З них 157 об'єктів розміщення мають 5 зірок. У першу п'ятірку напрямків для подорожей із тваринами також потрапили Польща (8521 готель), Хорватія (7794) та Іспанія (6945). Досвід світової спільноти показує, що подорожі з тваринами можуть бути комфортними та реальними для опікунів. У багатьох європейських країнах, перевезення та розміщення навіть великих тварин не пов'язані з будь-якими проблемами. Наприклад, у Нідерландах з вихованцем можна пообідати навіть у мішленівському ресторані, а в Амстердамі собака або кішка з опікуном можуть зайняти вільне місце в суспільному транспорті. Журнал «CNN Travel» у 2019 р. опублікував статтю під назвою «Pet-friendly hotels: roll out the red carpet for your favorite traveling companion», що в перекладі означає наступне: «Pet-friendly готелі: викотіть червону доріжку для свого коханого попутника». У статті розповідається про готелі, розташованих в різних країнах, які пропонують найрозкішніші та найцікавіші послуги для гостей з тваринами [4]. У 1992 р. Kimpton стала першою готельною компанією, яка ввела в дію політику, що дозволяє розміщення свійських тварин. І в даний час гості можуть брати з собою своїх «пухнастих і пернатих» членів сім'ї, коли вони реєструються в готелі Kimpton [5].

Як мінімум, у кожному з 60 готелів групи по всьому світу для будь-яких домашніх тварин безкоштовно надаються миски для води, частування, лежанки, іграшки та набори для збирання. У багатьох готелях мережі навіть є собачий директор Pet Relations – місцевий собака, який зустрічає гостей та їх домашніх тварин у лобі готелю та стежить за тим, щоб весь інвентар та обладнання, призначені для комфортного перебування VIPs (Very Important Paws - Дуже важливі лапки) були в наявності.

Варто зазначити, що більшість готелів дотримуються політики Dog-friendly, розуміючи, що основний сегмент чотирилапих гостей – це собаки. Лондонський готель Egerton House робить все можливе, щоб потішити собак своїх гостей. Готель безкоштовно надає спеціальний набір, який включає в себе рушник з вишивкою, іграшку, ласощі, спеціальні меню для домашніх тварин. Собаки можуть насолодитися наступними «спа-процедурами»: чищення очей, чищення вух, стрижка нігтів, масаж, стрижка всього тіла, зволоження вовни та догляд за диханням.

Серйозно до собак ставляться і в готелі The Hoxton Amsterdam. У той час як багато готелів в даний час пропонують теплий прийом для собак, лише деякі

створили сайти спеціально для них, написані їх рідною собачою мовою. На нещодавно відкритому сайті Нох Hounds готелю Нохтон є вся інформація, яка потрібна псу, про їх з господарем перебування, в перекладі на «woofs and barks» і проілюстрована лондонським дизайнером Алісою Баушер. Крім того, Нохтон Amsterdam (і всі інші готелі Нохтон) пропонує собакам власне собаче ліжко, а також керівництво для гостей готелю із зазначенням місць для вигулу собак, найкращими парками в районі готелю, спа-центрами для домашніх тварин, ветеринарними клініками та багатьом іншим [6].

У японських готелях з гарячими джерелами, де гості прагнуть до такого необхідного відпочинку і розслаблення, тепер теж вітають домашніх тварин в результаті популярного володіння тваринами в країні (кількість домашніх тварин в Японії в даний час перевищує кількість маленьких дітей). Готель KAI у місті Кінугава є одним з таких палаців, де дозволено проживання з домашніми тваринами. Іншим прикладом любові японців до собак є dog-friendly готель Sheraton Grande Tokyo Bay Hotel. Близькість готелю до всевітньо відомого Tokyo Disney Resort дозволяє вирушити в поїздку в тематичний парк разом із собакою і насолоджуватися відпочинком разом.

У багатьох англomовних країнах також створені сайти для туристів, які часто подорожують зі своїми домашніми улюбленцями, на цих сайтах можна дізнатися назви та адреси сотень готелів, які пропонують спеціальні програми для тварин, а також інформацію про кафе та ресторани, що дозволяють присутність тварин у залах.

Необхідно враховувати характер, життєвий досвід, рівень підготовки тварини, щоб поїздка була комфортною для всіх. Концепція pet-friendly середовище створена в першу чергу для зручності людей, тому «можна з тваринами» не означає, що «їм там сподобається».

До позитивних аспектів концепції pet-friendly можна віднести:

- Всі в зборі - а значить, ніяких тягарів розлучення. Тварини по-різному переносять розлуку, іноді досить болісно, особливо за наявності сепараційної тривоги. Господарі, звичайно, теж хвилюються і нудьгують, коли залишають друга на перетримці. Тому покупка квитків на всіх позбавляє цього стресу, але в будь-якому випадку ця весела пригода і улюблений вихованець точно прикрасить туристичну поїздку.

- Зоопсихологи зазначають, що зміна обстановки та нові враження сприяють розвитку тварини, допомагають зміцнити стосунки та створити новий рівень довіри між господарем і домашнім улюбленцем.

- Дає змогу відкрити нові місця і більше часу проведемо на свіжому повітрі. Наявність чотирилапого друга закриває деякі двері, наприклад вашого улюбленого кафе. Але відкриває інші. Пошук pet-friendly локацій поведе господаря дорогами, які інакше не ввійшли б у його маршрут. А ще вихованець впливає на уповільнення темпу і сприяє проживати моменти більш усвідомлено, замість намагатися охопити весь список визначних пам'яток.

- Пухнастий друг завжди привертає увагу оточуючих і знімає незручне

питання, як розпочати діалог. Так, з невимушених розмов про особливості породи починаються цікаві знайомства і навіть зав'язується дружба, де б турист не знаходився.

Дорослі тварини потребують достатньої кількості сну. Норма – близько 16 години на добу. Через адаптацію до нового місця навіть нічний сон може бути нестабільним, не кажучи про денний час, коли вихованець ходить з вами. Пару днів у такому режимі тварина зможе витримати, а далі стан скочуватиметься у стресове, особливо у новоспеченого мандрівника. Тому, плануючи поїздку, варто врахувати, що вихованцю потрібно достатньо відпочивати і вдень.

У компаній перевізників можуть бути різні правила в залежності від типу та ваги тварини. Часто складнощі виникають із собаками побільше. Але це не привід залишати розкішного хаски вдома. Наприклад, S7 Airlines дозволяє перевозити в салоні на сусідньому кріслі вихованців вагою до 23 кілограмів з переноскою. Важливо готувати вихованця до подорожі заздалегідь – фізично та психологічно: привчити його до знаходження у транспорті, розучити команди, дати час звикнути до перенесення. Важливо тверезо оцінювати рівень фізичної підготовки та вводити тренування в життя вихованця поступово та завчасно.

Розглядаючи тенденцію зростання споживчого інтересу до послуг розміщення в готелі гостя з твариною, слід детальніше зупинитися на технологічних аспектах обслуговування даної категорії споживачів на підприємствах готельного бізнесу. З одного боку, тварина в готелі - це підвищений ризик псування меблів і стін, килимового покриття, навантаження на покоївок, які повинні набагато ретельніше очищати номер від вовни, можливі скарги інших постояльців. З іншого боку, сьогоднішні клієнти з тваринами, як правило, відносяться до найбільш платоспроможного споживчого сегменту і готові додатково платити за розміщення своїх улюбленців і активно купувати різні додаткові послуги.

Деякі з клієнтів можуть сприйняти відмову у розміщенні тварини як особисту образу або вибрати конкурентів, у яких ця послуга дозволена. Крім того, більша частина тварин, що подорожують з власниками, як правило, поведуться набагато охайніше і акуратніше, ніж діти молодшого віку або деякі дорослі постояльці [1]. Тому власникам готелів доводиться вибирати: повністю заборонити розміщення клієнтів з домашніми тваринами, або заборонити загалом, залишивши можливість для виключення. Готелем може бути зроблений альтернативний вибір - зробити послугу розміщення з тваринами в готелі частиною політики, елементом підвищення своєї конкурентоспроможності на готельному та туристичному ринку. У першому випадку готель інформує на сайті, що правилами розміщення тварин суворо заборонено і жодних винятків із правил не передбачається. Крім того, у низці країн, таких як Індонезія, Мальдіви, Туніс та Кіпр на законодавчому рівні заборонено розміщення тварин у готелях.

Варто зазначити, що на підприємствах готельного бізнесу досить широко поширена практика розміщення тварин у виняткових випадках на розсуд

керівництва. При індивідуальному бронюванні та роботі з турагентами співробітники готелю звертають особливу увагу на це питання. При цьому це рішення у вигляді службової записки з резолюцією директорів доводиться до відома персоналу номерного фонду для вжиття подальших заходів щодо підтримки санітарно-гігієнічних норм у житлових номерах та громадських зонах [7].

Персонал номерного фонду зобов'язаний особливо ретельно стежити за санітарним станом номерів, в яких знаходяться тварини, і виконувати прибирання номера протягом усього часу проживання гостей з тваринами за особливою технологією: піддавати ретельному чищенню та дезінфекції водонепроникних підлоги ванних кімнат; для проведення дезінфекції використовувати засоби з кодуванням 4А (засіб для чищення/дезінфікуючий засіб); приділяти особливу увагу чищенню та видаленню плям з килимів та меблів; проводити додаткове прибирання пиłosосом, щоб видалити шерсть; весь посуд і скло необхідно обробити дезінфікуючим розчином, так як звичайне ручне миття посуду не достатня для видалення бактерій, які могли бути залишені твариною.

Таким чином, підводячи підсумок, варто відзначити, що послуга розміщення з тваринами на сьогоднішній день є достатньо затребуваною на підприємствах готельного бізнесу, про що свідчать запити, які щорічно зростають, на подібний вид подорожей. Все більше готельних підприємств та інших об'єктів індустрії гостинності стають активними прихильниками концепції «Pet Friendly», виявляючи таким чином максимальну клієнтоорієнтованість і демонструючи своє гуманне ставлення до тварин. З'являються інформаційні ресурси, повністю орієнтовані на подібний споживацький сегмент туристів, що є ефективним та технологічним джерелом інформації.

Список використаних джерел

1. Hilton Report: The 2022 Traveler: Emerging Trends and the Redefined Traveler. Режим доступу: URL: <https://stories.hilton.com/trends>
2. Офіційний сайт PURINA®. Режим доступу: URL: https://www.purina.ua/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjw6c63BhAiEiwAF0EH1Id_sS3bttRguLmBbfTv46GGndgEC03R2oOTgRK_xatPn9HLqrozlxoCZSSQA_vD_BwE&gclsrc=aw.ds
3. Pet-friendly hotels [Електронний ресурс]. CNN Travel: Cable News Network. Режим доступу: URL: <https://edition.cnn.com/travel>
4. Booking.com: система інтернет-бронювання готелів. Режим доступу: URL: <https://www.booking.com>
5. Kimpton Directors of Pet Relations [Електронний ресурс] // Life is Suite: A Blog from Kimpton Режим доступу: URL: <https://www.kimptonhotels.com/blog/>
6. Travel on Special Holidays with Your Dogs. Офіційний сайт Sheraton Grande Tokyo Bay Hotel. Режим доступу: URL: <https://www.sheratontokyobay.co.jp/>
7. Rimmer D., Kim A. Pet-Friendly airline proposed // Business & Commercial Aviation. 2002. P. 27.

Proceedings of the 1st International Scientific
and Practical Conference
"Scientific Research: Modern Innovations and Future Perspectives"
September 30 - October 2, 2024
Montreal, Canada

Organizing committee may not agree with the authors' point of view.
Authors are responsible for the correctness of the papers' text.

Contact details of the organizing committee:

European Open Science Space
E-mail: info@eoss-conf.com
URL: <https://www.eoss-conf.com/>

